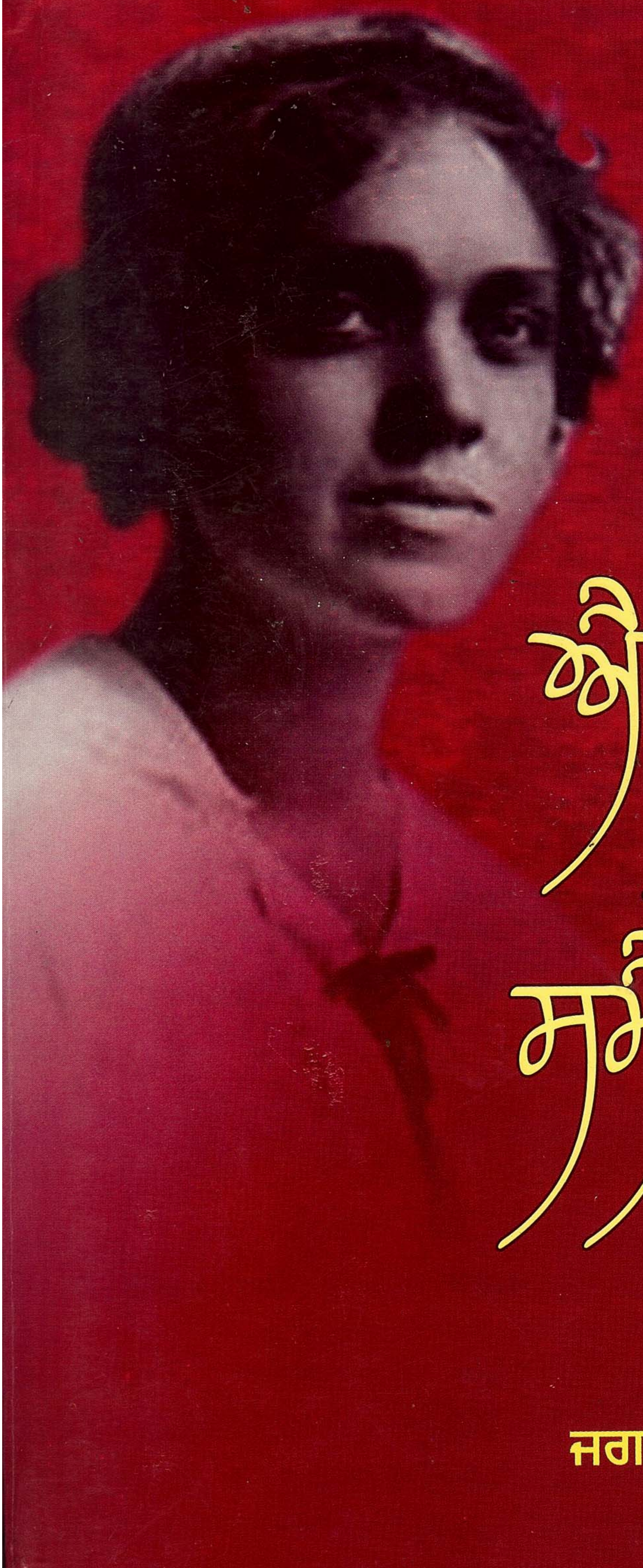

ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ

ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ

ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ

ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ

ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ

- ਮੀਲ ਪੱਥਰ (ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) 2001
- ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਫ਼ੀ ਕਾਵਿ: ਸਮੀਖਿਆ ਸੰਵਾਦ (ਆਲੋਚਨਾ) 2011
- ਸਾਰੰਗੀ (ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) 2012
- ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਚੇਤਨਾ (ਆਲੋਚਨਾ) 2012
- ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ (ਚੋਣਵੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ) 2014
- ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ/ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ (ਅਨੁਵਾਦ ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ) 2015

੩

ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ

ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ

5 ਆਬ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਜਲੰਧਰ

੫

KRANTIKARI

AGNES SMEDLEY (History/Biography)

By

JAGWINDER JODHA
V.P.O. BANDALA
Teh. Phillour Distt. Jalandhar 144034
Mob. 94654-64502

ISBN : 978-93-84306-62-5

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ: 2015

ਮੁੱਲ: 120 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਪੰਜ ਆਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
1-ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਹਾਲ, ਜਲੰਧਰ, ਫ਼ੋਨ: 98140-87063
5aabparkashan@gmail.com www. 5aabparkashan.com

ਟਾਈਪ ਸੈਟਿੰਗ: ਵੈਕ ਕੰਪਿਊਟਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ

5ਆਬ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ

ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਚੈਨ
ਵੱਲੋਂ
ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ
ਮੁਕਤੀ ਲਈ
ਲੜੇ ਸੰਘਰਸ਼
ਦੇ
ਨਾਂ

ਤਤਕਰਾ

ਕੁੱਝ 'ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ' ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ

ਇਕ ਸਧਾਰਣ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵੀਰਾਂਗਣਾ, ਨਿਧੜਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੇਬਾਕ ਲੇਖਕਾ ਵਜੋਂ ਉਭਰਕੇ ਜਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅੱਜ ਇਕ ਸਦੀ ਬਾਅਦ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵੀਰਾਂਗਣਾ ਵਲੋਂ ਉਸ ਯੁਗਪਲਟਾਊ ਤਰਥੱਲੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨਿਭਾਈ ਗਈ। ਇਸੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਡਾ. ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ ਨੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਹਾਲਾਤ 'ਤੇ ਇਕ ਝਾਤ ਪਵਾਈ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੁਰਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮਿਸੌਰੀ ਵਿਚ 1892 ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਆਮ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਭਾਰੀ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਅਤੇ ਔਰਤ ਉਪਰ ਸਮਾਜਕ ਦਾਬੇ ਦੇ ਘੋਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਧਾਰਣ ਔਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰੇਲੂ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਬੁੱਝਣ ਦੇ ਲੰਮੇ ਅਮਲ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਉਹ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਖ਼ਾਸੇ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕ ਬਣਕੇ ਉਭਰੀ। ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰਾਹੀਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਸਲਵਾਦ ਵਰਗੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਸਵਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਉਹ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ। ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕੀਰਣ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਲੁੱਟਖਸੁੱਟ ਤੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਬੰਦਖ਼ਲਾਸੀ ਲਈ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ।

ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਜ਼ਰੀਏ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਜਲਾਵਤਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਸਨੇ ਜੀਅ-ਜਾਨ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਲਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਤੇ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ

ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਈ ਤੇ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਗਦਰੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧਰਦਿਓ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਪਰਚੇ 'ਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਛਪੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅੰਤਿਕਾ ਵਜੋਂ ਹੂਬਹੂ ਛਾਪਿਆ ਹੈ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਵਲੋਂ ਐਗਨਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਸੂਝ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀਵਾਦੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਸਾਰ-ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਰਮਨੀ ਪੁੱਜੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਭਿਆਲ ਬਣੀ। ਇਕ ਜੰਗੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਚੀਨ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਚੀਨ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲਈ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਬੇਹੱਦ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਲੰਮੀ ਲੜਾਈ ਲੜਦਿਆਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਅਮਰੀਕਾ ਪਰਤ ਆਈ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਘਿਣਾਉਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਿਆਂ 1950 ਵਿਚ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਬੇਥਾਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਾਮਰੇਡ ਮਾਓ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਐਗਨਸ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਚੀਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿਚ ਦਫ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਹੱਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਬੇਸ਼ੱਕ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲੀ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਖ਼ਾਕਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਸਮਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ ਵੀ ਹੈ। ਬੇਹੱਦ ਰੌਚਕ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਐਗਨਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਵੱਡੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਇਜਾਰੇਦਾਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੱਤਾ ਉਪਰ ਉਹ ਪਿਛਾਖੜੀ ਤਾਕਤ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਤੋਂ ਮਾਮੂਲੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਦੇ ਜੜ੍ਹੀਂ ਤੇਲ ਦੇ ਕੇ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਯੁਗ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਤਬਦੀਲੀ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਹੱਕ-ਜਤਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਉਭਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਦਾਬੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਔਰਤ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਅੰਦਰ ਉਭਰਵੀਂ ਭੂਮਿਕਾ ਪੱਖੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵੱਡੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਵਰਗੇ ਨਾਬਰ ਕਿਰਦਾਰ ਉਪਰ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੈਰ-ਪੈਰ 'ਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਪਿਛਾਖੜੀ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਅੱਜ ਤੋਂ 100 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਉਹ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਔਰਤਾਂ

ਲਈ ਅੱਜ ਵੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦੇ ਇਕ ਠੋਸ ਸਵਾਲ ਵਜੋਂ ਖ਼ਾਸ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦੇ ਕੇ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੱਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਨਿਗੂਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਉਪਰ ਦਾਬੇ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੜਕਵੀਂ ਘਾਟ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਾਲੀ ਲੇਖਕਾ ਤੇ ਕਾਰਕੁੰਨ ਅਰੁੰਧਤੀ ਰਾਏ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜਬਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਾਤਪਾਤੀ ਦਾਬਾ ਐਨਾ ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਤੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਲ ਇਸ ਦਾਬੇ ਨਾਲ ਜੂਝਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸੰਬੋਧਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾ ਸਮਾਜਕ ਤਬਦੀਲੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

ਹੱਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਦਾਬੇ ਹੇਠ ਪੀਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਡੇ ਔਰਤ ਵਰਗ ਲਈ ਇਕ ਮਿਸਾਲੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵਜੋਂ ਉਭਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤ ਬਣਕੇ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਕੜੀ ਬੈਠੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰੜ ਤੇ ਅਡੋਲ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਜੂਝਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਤੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ।

ਡਾ. ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਈ ਹਨੇਰੇ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਯਤਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਸੰਜੀਦਾ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਪਹਿਲੀ ਕਾਪੀ
ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦੇ ਗੁੰਮਨਾਮ ਮੁਸਫ਼ਰ
ਮੇਰੇ ਪੜਦਾਦੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ
ਬਾਬਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ

ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸਰਹੱਦੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਮਿਸੌਰੀ ਅਜਿਹਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਸਮੁਖੀ ਬਰਕਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪੱਛੜ ਕੇ ਉਜਾਗਰ ਹੋਈਆਂ। 1830 ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਗੋਰੇ ਆਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋਈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਥਰੀਲੀ ਧਰਤੀ ਦੁਮੇਲ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਧਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਛੂਹ ਸਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ।[1] ਡੇਢ ਸਦੀ ਤਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਮਗਰੋਂ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਗੋਰੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟਾਪਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਸੌਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧੂੜ ਭਰੀਆਂ ਗਲ਼ੀਆਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਪਹੀਆਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਆਮਦਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਰਗਨ ਰਾਲਸ ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤਾ ਗੋਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਮਾਂ ਨਾਓਮੀ ਰਾਲਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਨਾਓਮੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਲੈਗਜ਼ਾਂਦਰ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ ਸੀ। ਆਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੜਾਅ ਵਾਲੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤਰੀ ਮਿਸੌਰੀ ਕਾਊਂਟੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਹਿੱਸੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਓਸਗੁੱਡ ਕਸਬੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਤਰਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਕਸਬਾ ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਟਿਕੀ ਅਤੇ ਖੜੋਤ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੌਰਗਨ ਰਾਲਸ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦਾ ਪੜਨਾਨਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਓਸਗੁੱਡ ਕਸਬੇ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੇ ਉਸਰੱਈਆ ਵਜੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਇਹ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਰੈੱਡ-ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਨਾ ਹੀ ਸਥਾਨਕ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਬਾਦਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।'[2]

ਅਗਲੀ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਓਸਗੁੱਡ ਕਸਬਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਬਾਦਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਈ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਦੀ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਸੋਂ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। 1879 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਚਾਰਲਸ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਮੈਗੀ, ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਜੈਕਬ ਆਰਮਸਟਰਾਂਗ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਤ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਇਸ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵੰਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਦੀ ਇਕ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨ ਕਬੀਲੇ ਵਿੱਚੋਂ

ਸੀ।[3] ਰਾਲਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਸਾਰਾਹ, ਚਾਰਲਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਮਰ ਮਿਟੀ। 1885 ਵਿਚ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸਾਰਾਹ ਤੇ ਚਾਰਲਸ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਵਿਆਹ-ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝ ਗਏ। ਸਾਰਾਹ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਾਨ ਰਾਲਸ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖ਼ਫ਼ਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨ ਜਾਂਗਲੀ ਤੇ ਜਾਹਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵੀ। ਤਦੇ ਉਹ ਚਾਰਲਸ ਅਤੇ ਸਾਰਾਹ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਮਹਿਫ਼ੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਘਰੋਂ ਉੱਧਲਿਆ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੋੜਾ ਨੇੜਲੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਮੈਰੀ ਸਮੈਡਲੀ ਆਰਮਸਟਰਾਂਗ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਪੁੱਜਿਆ। ਮੈਰੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਾਨ ਰਾਲਸ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਮੈਰੀ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਮੈਰੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਭਰੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਾਨ ਉਸਦੀ ਦਬੰਗਤਾ 'ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਾਨ ਦੀ ਬੀਵੀ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਧੂਮਿਲ ਜਿਹੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਝਲਕਦੀ ਸੀ। ਲੰਮੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਦ ਉਹ ਮਰੀ ਤਾਂ ਜਾਨ ਨੇ ਮੈਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।[4] ਮੈਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਬਚਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਖ਼ਾਸੀ ਵੱਡੀ ਟੱਬਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਰਦ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਚਾਰਲਸ ਸਮੈਡਲੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾਹ ਨੇ ਮੈਰੀ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਉਹ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਇਕ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਇਹ ਘਰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕ ਗਾਵਾਂ ਦੇ ਤਬੇਲੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ 23 ਫਰਵਰੀ 1892 ਨੂੰ ਚਾਰਲਸ ਤੇ ਸਾਰਾਹ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਸੰਤਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਸਰੀ ਕੁੜੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਕਿਲਕਾਰੀ ਮਾਰੀ। ਉਦੋਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਚਿੱਤ-ਚੇਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿ ਤੰਗਦਸਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖ਼ਰ ਵਿਚ ਜੰਮੀ ਇਹ ਕੁੜੀ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 'ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ' ਵਜੋਂ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟੇਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਕੀ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਨੇਲੀ ਸਮੈਡਲੀ; ਜਨਮ 1889 ਛੋਟਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਰਟਿਲ, ਜਨਮ 1894, ਜੌਨ; ਜਨਮ 1896 ਅਤੇ ਸੈਮ; ਜਨਮ 1899 ਸਨ। ਪਿਤਾ ਚਾਰਲਸ ਦੀ ਬੁਰੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਘੁਮੱਕੜ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਓਪਰੋ-ਥਲੀ ਦੇ ਪੰਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿੰਜੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਘੋਰ ਗੁਰਬਤ ਨਾਲ ਘੁਲ਼ ਕੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਢਿੱਡਾਂ ਲਈ ਝੁਲਕਾ ਲੱਭਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਨੇ ਹੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਵਾਇਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰ ਦਿੱਤੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਰਥਿਕ ਪਾੜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਇਸ ਸਮਾਜਕ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਉਬਲਣ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਿਰੋਧ ਉਸਦੇ ਮਨ ਉੱਪਰ ਪਏ ਮੁੱਢਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਨ ਜੋ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਹੇ।

ਐਗਨਸ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਲ਼ੇ-ਦੁਆਲ਼ੇ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਮਨਮੋਹਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਸਨੂੰ ਖਿਚਦਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘੋਰ ਗ਼ਰੀਬੀ ਉਸਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਕੱਜੀ ਰੱਖਦੀ। ਨਤੀਜਨ, ਉਹ ਆਪੇ ਵਿਚ ਗੁਆਚੀ

ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਪ੍ਰੌੜ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਹਸੀਨ ਦਿਨ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਅਖਰੋਟ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਖੇਡਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ। ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਧੁੱਪ ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਖੇਡਦੀ, ਉੱਪਰੋਂ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ; ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ, ਗਹਿਰੀ ਆਵਾਜ਼। ਉਹ ਉੱਥੇ ਸੁੱਕੇ ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਮਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਬਾਲਟੀਆਂ ਚੁੱਕੀ ਲੰਮੇ-ਪਥਰੀਲੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਰਦੀ ਸਾਡੇ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਆ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਨੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਢਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਉਸਦੇ ਪਤਲੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਜਾਂਦੇ।*
>
> *ਖੂਹ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਕ ਖਾਈ ਸੀ ਜੋ ਸੰਘਣੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਲੰਬੇ-ਲੰਬੇ ਚਿਰਾਵੇਲਾਂ ਨਾਲ ਢਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੰਘਣੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਪੌਦੇ ਉੱਗ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਫੁੱਲ ਏਨੇ ਮਖ਼ਮਲੀ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰਝਾਉਣ ਲੱਗਦੇ। ਇੱਕ ਪੌਦੇ ਤੇ ਇਕ ਇਕੱਲਾ ਫੁੱਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਫੁੱਲ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਵਾਂਗ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਅਖ਼ਰੋਟ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।*[5]

ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਕ ਦੋਚਿੱਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਐਗਨਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਮਿਸੌਰੀ ਤੂਫ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਬਵੰਡਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ। ਅਨਸ਼ਿਚਿਤਤਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਥਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਬਚਪਨ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਕਲਾਮਈ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਮਨਮੋਹਕਤਾ ਖਿੱਚਦੀ ਸੀ ਪਰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ-ਥੋੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮਾਨਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰੱਖਿਆ, ਸਗੋਂ ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ।

ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਨੇਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਲੜੀ ਐਗਨਸ ਦੀ ਘਾੜਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਦ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰਲੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਅਨਜਾਣ ਲੋਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਲ਼ਾ ਘੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ। ਪੂਰੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਬੱਚੇ ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਇਛੁੱਕ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਘੋੜੇ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕੈਂਪ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਘੋੜੀਆਂ ਨਵੇਂ ਵਛੇਰੇ ਜਣਦੀਆਂ। ਬਾਲੜੀ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੈਕਸ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਰੀਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ, "ਹੌਲ਼ੀ-ਹੌਲ਼ੀ ਮੈਂ ਸੈਕਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਈ ਦੂਸਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ; ਨਰ ਪਸ਼ੂ ਮਾਦਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਵੀ ਕਿ; ਨਰ

ਪਰਿੰਦੇ ਮਾਦਾ ਪਰਿੰਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮਹਿੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।[6]

ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਚਾਰਲਸ ਸਮੈਡਲੀ ਆਕਰਸ਼ਕ ਦਿੱਖ ਵਾਲਾ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਤੇ ਘੁੱਮਕੜ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਲਈ ਮੁੱਢਲੇ ਹੀਰੋ ਵਾਂਗ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਐਗਨਸ ਉਸਦੇ ਸ਼ਖ਼ਸੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਦੀ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਵਾਲ਼ੀ ਆਵਾਰਗੀ ਐਗਨਸ ਲਈ ਬੜੀ ਖਿਚ ਪਾਊ ਰਹੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲੀ ਦੋਸਤਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਇਕ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਉਸ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਆਦਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ। ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਉਸਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹਰ ਇੱਛਾ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਭਿਅੰਕਰ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇੰਜ ਐਗਨਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।'[7] ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਕਾਮਯਾਬ ਦਿਸਦੀ ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੰਦਰੋਂ ਜਰਜਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜਾਬਰ ਸੁਭਾਅ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੇਵੱਸ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਘਰ ਦੀ ਜਿੱਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਫਸੀ, ਮਰਦ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਔਰਤ ਕਦੇ ਵੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਹਰ ਦਿਨ ਮਰਦ ਦੀ ਕਾਮੁਕ ਭੁੱਖ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਬੱਚਾ ਜਣਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਘਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕੇ ਹੋ ਗਏ ਜਦ ਉਸਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਸਭ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪਾਤਰ ਐਗਨਸ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਾਣੇ ਗਾਏ ਗਏ, ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਸਿਗਾਰ ਪਿਲਾਏ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਬਾਲ ਮਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਾਰੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਸੌੜੀ ਥਾਂ ਛੱਡੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸੌੜੇਪਨ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜੁਰੱਅਤ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਐਗਨਸ ਦੇ ਆਲ਼ੇ-ਦੁਆਲ਼ੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਮੋਕਲ਼ੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਭੂਆ/ਨਾਨੀ ਮੈਗੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਲਈ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਕਮਰਕੱਸਾ ਮਾਰ ਕੇ ਡਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਕੰਮ ਨਾਲ ਘਸੀ ਹੋਈ ਭੂਆ ਮੈਗੀ ਆਪਣੇ ਤੇ ਮਤਰੇਏ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭਾਵੁਕ ਠਾਹਰ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਦੀ ਇਕ ਮਾਸੀ 'ਟਿੱਲੀ' ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਲਈ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਕੇ ਜੀਣ ਲੱਗੀ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੱਠਾ ਪੈਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਟਿੱਲੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ/ਅਸਵੀਕਾਰ ਦੇ ਫੀਤੇ ਨਾਲ ਮਾਪਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਐਗਨਸ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਹਘੁੱਟਵੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਖ਼ੁਦ ਵੀ ਖੋਖਲੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ਼ ਮੂੰਹ-ਭਾਰ ਡਿੱਗ

ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਇਹ ਸਮਾਂ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸੀ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮੌਕੇ ਬੇਹੱਦ ਘੱਟ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਲਈ ਵੀ ਤਤਕਾਲੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਕਿਸੇ ਤਰਸ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਸੀ। ਮਿਸੌਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਜਿੱਥੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਅਜੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਘਰੇਲੂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸਨ। ਓਸਗੁੱਡ ਵਰਗੇ ਉੱਸਰ ਰਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਔਰਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਢੰਗ ਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਟੱਪਣਾ ਨਾ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਜੁਰੱਅਤ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਹੁਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੱਲੇ ਮਰਦ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਢਿੱਡਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਮੰਗ ਉੱਠ ਰਹੀ ਸੀ। ਉੱਪਰੋਂ ਮਾਰੂ ਤੱਥ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹੀ 1910 ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਸੋ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿਚ ਵੀ ਉਦੋਂ ਦੀਆਂ ਅਮਰੀਕੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਨਾਕ ਸੀ।[8] ਜਿੱਥੇ ਸਮਰੱਥ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਤਰਸ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਉੱਥੇ ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੇ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣ ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਐਗਨਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, "ਵਿੱਦਿਆ ਕੇਵਲ ਚੋਬਰਾਂ ਲਈ ਹੈ।"[9] ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦੋ ਹੀ ਰਸਤੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਸਾਰਾਹ ਵਾਂਗ ਔਰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਪਤਨੀ ਜਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਣ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ। ਦੂਜਾ ਰਸਤਾ ਔਖਾ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਪੂਰਨ ਸੀ। ਉਹ ਰਸਤੇ ਉਸਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਰਸਤਾ ਉਸਦੀ ਨਾਨੀ ਮੈਰੀ, ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਰਸਤਾ ਪਿਆਰ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਬਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਬਾਲੜੀ ਐਗਨਸ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦੂਸਰਾ ਰਸਤਾ ਚੁਣਿਆ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਨੋਬ ਹਿੱਲ ਸਕੂਲ ਉਸਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਕ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਚੌਵੀ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਹਰਾਨੀਆਂ ਬੋਲ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਜੇ (Spellings) ਬੋਲ-ਬੋਲ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ 1901-1903 ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਐਗਨਸ ਦੀ ਉਮਰ ਨੌਂ-ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦਰਮਿਆਨ ਸੀ। ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਟੱਬਰ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਪਤੀ ਇਕ ਘੜੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸਿਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਸਹੇਲੀ ਮੈਮੀ ਵੈਸਟਨ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ, "ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ-ਪਟੋਲੇ ਖੇਡਦੀਆਂ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਕੋਲ ਇਕ ਗੁੱਡੀ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ

ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਕੈਂਪ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਮਾੜੀ-ਮੋਟੀ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਖੇਤੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੁਝ ਮੁਰਗੀਆਂ ਤਾਂ ਸਨ ਪਰ ਗਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋ ਦੁੱਧ ਲਈ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਐਤਵਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਐਗਨਸ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਉੱਥੇ ਕਦੇ ਨਾ ਗਈ।"[10] ਮੈਮੀ ਵੈਸਟਨ ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੁਰੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਮੈਮੀ 1903 ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਓਸਵੁੱਡ ਛੱਡ ਗਈ। ਡੇਢ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1903 ਵਿਚ ਹੀ ਐਗਨਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਚਾਰਲਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨੀ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲਿਆ। ਉਹ ਡਾਕਟਰੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਤੰਗਹਾਲੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਨੇ ਦੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਹੋ ਗਿਆ। 1904 ਦੀ ਪਤਝੜ ਵਿਚ ਚਾਰਲਸ ਸਿਰੋਂ-ਪੈਰੋਂ ਫਿਰ ਨੰਗਾ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਭਟਕਣਾ, ਖ਼ਾਨਾਬਦੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵਟ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰੇਲ ਰਾਹੀਂ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬੀ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦੇ ਖਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਉਸ ਰਵਾਨਗੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਅਸੀਂ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਗਏ। ਓਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਖੜਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਡੀ ਖ਼ਾਨਾਬਦੋਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਸਫ਼ਲਤਾ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਲਈ ਮਾਰੇ-ਮਾਰੇ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਸਾਥੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੋ ਕਦਮ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਵਤ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਹੈ; ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਉੱਥੇ ਹੈ।*[11]

ਮਿਸੌਰੀ ਵਰਗੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ ਪਲ਼ੀ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਐਗਨਸ ਲਈ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਕ ਸੁਪਨੇ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਪਹਾੜਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਕਸਬਾ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਵਪਾਰਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। 1850 ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਇੱਥੇ ਕੋਲੇ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਰੇਲ ਰਸਤੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਸਬਾ ਕੋਲੇ ਦੀਆਂ ਖਾਨਾਂ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਪੱਲਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨਾਟ-ਘਰਾਂ, ਵਿਕਟੋਰੀਅਨ-ਘਰਾਂ, ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਚਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਜਾਲ਼। ਓਸਗੁੱਡ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 12 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਸਬਾ ਕਾਲ਼ਿਆਂ, ਗੋਰਿਆਂ, ਸਲੋਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਇਤਾਲਵੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਲੋਕ-ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਗਵਾਹ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।[12]

ਐਗਨਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੁਝ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟੀਮ ਬਣਾਈ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਵੈਗਨ ਦੁਆਰਾ ਖੁਦਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੇਤ ਨਾਲ ਭਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਡਾਲਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਸਾਰਾਹ ਖ਼ੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣਗੇ। ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਕੰਮ ਨੇ ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਥਿਰਤਾ ਤਾਂ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ। ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਕਸਬਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸਰ ਰਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸਮਾਜਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਸਬਾ ਸਾਂਝ, ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੌਕੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਮਾਤੀ ਸਫ਼ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਕਤੱਈ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ **'ਵਿਕਟਰ ਅਮਰੀਕਨ ਫਿਊਲ ਕੰਪਨੀ'** ਅਤੇ **'ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਫਿਊਲ ਐਂਡ ਆਇਰਨ ਕੰਪਨੀ'** ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਧਾਰਨ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਲੁੱਟ ਸਦਕੇ ਲੱਖਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਵਰਗੇ ਗ਼ਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜੀਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਖ਼ਾਮਖ਼ਿਆਲੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਵਿਗਸ ਰਿਹਾ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨਿਰੰਤਰ ਧੁਮਿਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਇਕ ਤੰਬੂ ਲਾ ਲਿਆ। ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਟਿੱਲੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰੇ ਖ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਫ਼ਾਰਮਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅੱਕੀ ਹੋਈ ਟਿੱਲੀ ਜਲਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਆ ਕੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਧੁਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਜਿਸਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸੱਤ ਡਾਲਰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚਣ ਲਈ ਰੱਖ ਕੇ ਟਿੱਲੀ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਅਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਰੋਅਬ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਅੜ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦੀ। ਐਗਨਸ ਲਈ ਉਸਦੀ ਮਾਸੀ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਦੇਖਦੀ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਵਾਂਗ ਖ਼ੁਦ ਕਮਾਊ ਨਹੀਂ। ਐਗਨਸ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਨਵੇਂ ਤੇ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਆਪਣਾ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਸਮੈਡਲੀ ਟੱਬਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ 1904 ਦੇ ਹੁਨਾਲੇ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਆਏ ਹੜ੍ਹ ਨਾਲ ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਆਰਜ਼ੀ ਆਸ਼ਿਆਨਾ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਮਿਸੌਰੀ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਕੰਧ ਘੜੀ ਅਤੇ ਸਿਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਟਿੱਲੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। 1905 ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਐਗਨਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਟੋਲੇ ਸਮੇਤ ਹੱਡ ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਠੱਗੀ ਮਾਰ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਟਰਸੀਓ'

ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਾਂ ਟਿੱਲੀ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣ ਲੱਗੀ। ਐਗਨਸ ਵਾਪਸ ਸਕੂਲ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਮਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਵੰਡਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਦੇਖੀ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਿਆਹ ਦਾ ਔਰਤ ਲਈ ਅਸਲ ਅਰਥ ਕੈਦ ਅਤੇ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਹੈ।[13] ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਉੱਪਰਲੀ ਮਲਾਈ ਚੱਟਦੀ ਫੜੀ ਗਈ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਕੁੱਟ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਗਿਣਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਟਿੱਲੀ ਡੇਨਵਰ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਸਵਾਗਮਨੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।[14]

ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਤੋਂ ਬੇਵਸ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਏ ਪਾਦਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਬਿਨਾ ਨਾਗਾ ਚਰਚ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਅੱਗੇ ਦੁਆ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਲਵੇ। ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੇ, ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਹੋਣ, ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਣਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਪਰ ਜਲਦ ਹੀ ਉਸਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਜਿਹੜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਐਗਨਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਐਗਨਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਦੇ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬਦ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਕੇ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਧੁਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਜਦਕਿ ਬੱਚੇ ਆਟੇ ਦੀ ਲੇਵੀ ਨਾਲ ਉਬਲੇ ਆਲੂ ਖਾ ਕੇ ਕੋਲਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਸੇਕਦੇ ਸਰਦੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ। ਐਗਨਸ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਇਕ ਤੰਬਾਕੂ ਸਟੋਰ 'ਤੇ ਸਿਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਕੋਲ ਗ਼ੈਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਹਾਲਾਤ ਹਨ। ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਹੜੇ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ, ਉੱਥੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਵਧੀਆ ਹਾਲਾਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।[15] ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਜਲਦ ਹੀ ਕੰਮ ਦੌਰਾਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿੱਲ੍ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਧੁਲਾਈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਅੱਵਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਲਿਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਦਾ ਮਿਸੌਰੀ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲਿਓਨਾਰਡ ਹਚਕਿੰਨਸਨ ਉਸਨੂੰ ਭਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ। ਟਿੱਲੀ ਨੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਟਿੱਲੀ ਦੇ ਮਗਰ ਡੇਨਵਰ ਸ਼ਹਿਰ

ਗਿਆ ਤਾਂ ਟਿੱਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖੁੰਦਕ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹਚਕਿੰਨਸਨ ਨੇ ਐਗਨਸ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਨੇਲੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਐਗਨਸ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦੇ ਇਸ ਕਦਮ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਆਹ-ਸਮਾਰੋਹ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨੇਲੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ 'ਪੱਛਮੀ ਓਕਲਹੋਮਾ' ਵਿਚ ਜਣੇਪੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਈ।

ਇਸੇ ਸਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਭਾਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਅਮਰੀਕੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅਕਸਰ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੀ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਮਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੁੱਪ ਨਾ ਤੋੜਦੀ। ਚੋਣਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਤੇ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਧਮਕੀ ਵਾਲਾ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਜੇਕਰ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ ਛੱਡ ਜਾਵੇਗਾ।" ਪਰ ਇਹ ਧਮਕੀ ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਅਸਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਐਗਨਸ ਉੱਪਰ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਮਾਂ ਦੀ ਪਿਤਾ ਉੱਪਰ ਘਟੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਉਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਖ਼ਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਮਰਦਾਵੇਂ ਦਾਬੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਇਸ ਮਰਦਾਵੇਂ ਦਾਬੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਲੜਦੀ ਰਹੀ।

ਨਿਰੰਤਰ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਨਾਬਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦਿਆਂ ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਡੇਲਾਗੁਆ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਣ ਪੁੱਜਿਆ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਧੌਂਸ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਈਂਧਨ ਕੰਪਨੀ 'ਵਿਕਟਰ ਅਮੇਰੀਕਨ ਫ਼ਿਊਲ ਕੰਪਨੀ' ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਸੀ। ਕੰਪਨੀ ਖ਼ਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਲ 'ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚਦੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬਖ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪਨੀ ਆਪਣੀ ਕਰੰਸੀ ਰਾਹੀਂ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਦੀ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਕਰੰਸੀ ਦਾ ਅਮਰੀਕਨ ਡਾਲਰਾਂ ਵਿਚ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ।[16] ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੰਪਨੀ ਕੋਲ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਅੰਦਰੇ-ਅੰਦਰ ਵਿਦਰੋਹ ਲਈ ਪੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਸਾਲ 9 ਨਵੰਬਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਖਾਨ-ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 613 ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।[17]

ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦਾ ਤਤਕਾਲੀ ਗਵਰਨਰ ਜੇਮਜ਼ ਐਚ. ਪੀਬੌਡੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਭਰ ਰਹੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਧਨੀ ਖ਼ਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ United Mine Workers of America ਅਤੇ Western federation of Miners ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੋਲਾ ਕੰਪਨੀਆਂ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਘਾਬਰਦਿਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰ

ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਮੱਕੂ ਠੱਪਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਹੜਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਧਨੀ ਖ਼ਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗੁੰਡਾ-ਦਸਤਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਾ ਮੁੜਨ ਵਾਲੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।[18] ਐਗਨਸ ਆਪਣੇ ਬਾਲੜੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲਹੂ-ਵੀਟਵੇਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਪੂੰਜੀ-ਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਐਗਨਸ ਭੁੱਖੇ ਵਿਲਕਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਜਦੀ ਭੰਗ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਲੱਭ ਰਹੀ ਸੀ। ਡੇਲਾਗੁਆ ਸ਼ਹਿਰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਹੜਤਾਲ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਹੜਤਾਲ ਕਾਲ਼ੀ ਰਾਤ ਵਾਂਗ ਅਮੁੱਕ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਬਾਲਮਨ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਤੋਂ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਅਮਿੱਟ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਪੋਲਿਸ਼, ਚੈਕ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਮੂਲ ਦੇ ਆਵਾਸੀ ਸਨ। ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਅਮਰੀਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਨਾਲੋਂ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਮਝਦੇ। ਆਪਣੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਇਸ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *"ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਵਕੂਫ਼, ਜਾਹਿਲ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਖ਼ਤਰਨਾਕ' ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਹਨ।[19]*

1904 ਦੇ ਮੱਧ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੜਤਾਲ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦ ਤੋਂ ਬਦਤਰ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਖ਼ਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ 'ਰੀਨੋ ਗੈਂਗ' ਨਾਲ ਗੰਢ-ਤੁੱਪ ਕਰ ਲਈ। ਇਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬਦਨਾਮ ਗੈਂਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁੰਡੇ, ਬਦਮਾਸ਼ ਅਤੇ ਖ਼ੂੰਖਾਰ ਕਾਤਲ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੁਜਰਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਵਰਨਰ ਪੀਬੌਡੀ ਨੇ ਮਾਰਚ 1904 ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਸ ਹੜਤਾਲ ਨੂੰ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੇਜਰ ਜ਼ੋਫ਼ ਹਿੱਲ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਰਫਿਊ ਵਰਗੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਪਰਵਾਸੀ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਸਾਧਾਰਣ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਐਗਨਸ ਤੇ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਖੇਡਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਨ ਸੈਨਿਕਾਂ ਵਲੋਂ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲੀ' ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।[20] ਆਖ਼ਰ ਇਕ ਦਿਨ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਅਮਰੀਕਨ ਫੌਜੀ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਨਾਂ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਜਗਾ ਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੜਤਾਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖ਼ਾਨਾਜੰਗੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ। ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬੋਰੀਆ-ਬਿਸਤਰਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਮੱਧ ਨਵੰਬਰ ਤਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹੜਤਾਲ ਉੱਕਾ ਹੀ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ। ਕੋਲਾ

ਕੰਪਨੀਆਂ ਤੇ ਧਨੀਆਂ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੜਾਈ ਜਿੱਤ ਲਈ ਸੀ। ਆਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪੋਲਿਸ਼ ਤੇ ਜਰਮਨ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਥੋਂ ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦੀ ਹੈਂਕੜ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਦਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੀ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਦਾ ਦਰਦ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਮਾਯੂਸੀ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਨੋ ਚੇਤਨਾ ਉੱਪਰ ਡੂੰਘੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਪਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਹੋਣ ਦੇ ਗੌਰਵ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਨਫ਼ਰਤ ਧਨੀ ਵਰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਤੀਬਰ ਸੀ। ਇਸ ਹੜਤਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਐਗਨਸ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਜਿਹੇ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਤੇ ਬਦਹਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਰ-ਉਤਾਰੇ ਲਈ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਦੇ ਵੀ ਕਾਰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਧਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੈ। ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਸਮਾਨਤਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਹੀਲੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ। 1903-04 ਦੀ ਇਹ ਕੋਲਾ ਹੜਤਾਲ ਹੀ ਐਗਨਸ ਲਈ ਮੁੱਢਲੇ ਅਤੇ ਕੱਚੇ-ਪਿੱਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂਪੁਣੇ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਸੀ, ਇਸੇ ਜੁਝਾਰੂਪੁਣੇ ਨੂੰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ। ਇਸੇ ਹੜਤਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਐਗਨਸ ਦਾ ਤੁਆਰਫ਼ ਇਕ ਸਖ਼ਤ ਜਾਨ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਿਸਟ ਅਤੇ United Mine Workers ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਗੂ 'ਮੈਰੀ ਜੋਨਜ਼' ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਮੈਰੀ ਜੋਨਜ਼ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ 'ਮੈਰੀ ਮਾਂ ਜੋਨਜ਼' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਰਾਤ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਜ਼ ਨੇ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਉੱਪਰ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਮੀਆਂ ਉੱਪਰ ਅਕਹਿ ਤਸ਼ੱਦਦ ਢਾਹਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਰਾਤ ਮੈਰੀ ਜੋਨਜ਼ ਨੂੰ ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।[1] ਪਰ ਐਗਨਸ ਲਈ ਜੋਨਜ਼ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਨਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਔਰਤ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜਿੱਥੇ ਸਾਧਾਰਣ ਨਾਰੀਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸਾਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਮੈਰੀ ਜੋਨਜ਼ ਵਲੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਜੋਸ਼, ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੱਤ ਸੀ।[2] ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਉਲਾਰਤਾ ਦੇਖੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬਦੇਸ਼ੀ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਸਾਰਾਹ ਘਰ ਦੀ ਭੁੱਖਮਰੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਲਈ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਉੱਪਰ ਖ਼ਾਨ-ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖਦੇ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਤਸੱਲੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ। ਐਗਨਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਹਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਚੱਲੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਕਾਰਕੁੰਨ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਕੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਪੁਖ਼ਤਗੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਪੀਬੌਡੀ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖ਼ਾਨਾਂ

ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੜਤਾਲ ਸਮੇਂ ਉਸਦੇ ਘਟੀਆ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਚੁਕਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਪਰ, ਐਗਨਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਚਾਰਲਸ ਨੇ ਪੀਬੌਡੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਦਲਾਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਉਸਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਢੋਈ ਹਰ ਵੋਟ ਲਈ ਇਕ ਡਾਲਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਤੀ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਸੀ ਜਾਂ ਹੜਤਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਰੋਸ, ਸਾਰਾਹ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਮੈਡਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼ ਹੋਰ ਤਿੱਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਇਆ। ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗਵਰਨਰ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਮਤਾਂ ਨਾਲ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਪੀਬੌਡੀ ਨੂੰ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਗਵਰਨਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਨੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਦੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਜਕ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਬਕਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਨੇ 'ਧਰਤੀ ਦੀ ਧੀ' ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ :

> *ਮਾਂ ਘੱਟ ਬੋਲਦੀ ਸੀ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਜਦ ਪਿਤਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਲੋਕ ਕੋਲ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਹੱਦ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਲਗਾਵ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਦਬੰਗ ਤੇ ਧਨੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਸੀ। ਗੁਜ਼ਰੇ ਔਖੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਗਰੀਬ ਖੇਤ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਔਰਤ ਤੋਂ ਅਕੁਸ਼ਲ ਕਾਮਾ ਵਰਗ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਰਗ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵਟ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੋਚ ਉਲਟੀ ਸੀ, ਮੂਲ ਅਮਰੀਕੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਲਿਕ ਬਣੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਹੜਤਾਲੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਖ਼ਾਸਕਰ ਜੋ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਨ, ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਦੂਜੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਵੀ ਸਾਦੇ ਜਿਹੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੇ ਜਿੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਲੈਣ, ਗ਼ਰੀਬ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਖ਼ੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੈਅ ਸੀ ਕਿ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਕਮਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸਨ।*[3]

ਚਾਰਲਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਇਕ ਖ਼ਾਨ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੋਂ ਖ਼ਾਨ-ਮਾਲਕ ਬਣਨ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਉਸਨੇ ਵਿਕਟਰ ਫਿਊਲ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ 'ਪੀਬੌਡੀ' ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬਦਲੇ ਇਕ ਟੋਲਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੈਕਸੀਕਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨ। ਇਸ ਟੋਲੇ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਦੱਬ ਕੇ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕੀਤੀ। ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਚਾਰਲਸ ਦੀ ਅਮੀਰ ਅਮਰੀਕੀ ਬਣਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਬੂਰ ਨਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਦੌੜਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅਮਰੀਕਨ ਖ਼ੂਨ ਨੇ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਉੱਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹਿਣ ਦੇ

ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਨੇ ਦੂਸਰੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਹਿਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ, ਧਨੀ ਖ਼ਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਕੀਤੀ, ਸੈਲੂਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਜ ਕੇ ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ ਸਿਹਤ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਏਨਾ ਬੇਚੈਨ ਕਿ ਲਗਾਤਾਰ ਆਵਾਰਗੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਿਹਾ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰਾਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਦੇ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਪਤਨੀ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ। ਸਾਰਾਹ ਨੇ ਚਾਰਲਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਈ ਵਿਦਰੋਹ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹੀ। ਚਾਰਲਸ ਦੀਆਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਬਾਰ੍ਹਾਂ-ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਟੱਬਰੀ ਦਾ ਢਿੱਡ ਪਾਲਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚਾਰਲਸ ਦੀਆਂ ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਤੀ ਦੀ ਕੁੱਟ ਖਾਂਦੀ ਸਾਰਾਹ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜੋੜਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਹੰਢਾ ਕੇ ਵੀ ਬਾਹਰੀ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਤਪੰਜਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਕਿਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਕਿ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਬਾਲੜੀ ਐਗਨਸ ਦੇ ਬਾਲਮਨ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੰਕਿਤ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਐਗਨਸ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅੱਯਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਗਲ਼-ਗਲ਼ ਤੱਕ ਖੁੱਭੇ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਜ਼ਖ਼ੀਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਦਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਬਾਲਮਨ ਇਹ ਵਿੱਥਾਂ ਮੇਟ ਕੇ ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਨੋਚੇਤਨਾ ਆਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਦਰਦ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕਦੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਇਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਪਿਤਾ ਉਸ ਲਈ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਜ਼ੁਲਮ, ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੇ ਦਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੀ ਆਵਾਰਗੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਐਗਨਸ ਉਸਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਮਾਂ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਗਿਲਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੱਬੂ ਰਹੀ। ਤਿਆਗ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਥਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਐਗਨਸ ਟੁੱਟਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭਵਿੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Daughter of earth Page 15.
2. ਅਮਰੀਕਾ ਕਾ ਗ੍ਰਿਹਿ ਯੁੱਧ, ਸਫ਼ਾ-118
3. Agnes Smedly : The Life and Times of An American Radical, Page 4.

4. Ibid, Page 4.
5. Daughter of earth, Page 16.
6. Ibid, Page 20.
7. Life and Times of an American Radical, Page 4.
8. America in 20th Centuary : Chales edwin, Page 120.
9. Life and Times of an American Redical; Page 5.
10. Ibid, Page 4.
11. Daughter of earth, Page 35.
12. America in 20th Centuary, Page 167.
13. Life and Times of an American Radical; Page 8.
14. Daughter of earth, Page 37.
15. Life and Times of an American Radical; Page 9.
16. Ibid, Page 10.
17. The Lives of Agnes Smedley, Page 20-21.
18. Ibid, Page 21.
19. Daughter of Earth, Page 89.
20. The Lives of Agnes Smedley, Page 22.
21. Ibid- Page. 22
22. Ibid- Page. 23
23. Daughter of earth, Page 101-102.

ਅਧਿਆਇ ਦੂਸਰਾ

ਔਖੇ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਸ਼ਵ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੇ ਦੌਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਰਵਟ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੰਸਾਰ ਚੌਧਰ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦੌਰ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਈ ਕੁਝ ਦੀ ਢਾਹ-ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜੇ ਜਾਣ ਲਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹਾਦਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਵੀਰਾਂਗਣਾ ਵਜੋਂ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ ਸਾਧਾਰਣ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਉਮਰ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਉੱਪਰ ਪੱਕੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੇ ਹੀਲੇ ਤਲਾਸ਼ਣ ਲੱਗੀ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤਿ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਧਰਤੀ ਦੀ ਧੀ' ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਯੋਗਤਾ ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਵਰਗ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਇਸਨੂੰ ਜੀਵਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਮੂਰਖ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਥੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਘਾਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਰੁਖ਼ ਰੱਖਦੇ ਸਾਂ।*

ਆਸ-ਪਾਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਾਚਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਉਮਰੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਆਣੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਖ਼ਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਦਲਿੱਦਰ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਬਤ ਵਿਚ ਜੰਮੇ ਇਹ ਲੋਕ ਭੁੱਖਮਰੀ, ਗਰੀਬੀ, ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ, ਟੁੱਟਦੇ-ਭੱਜਦੇ, ਗ਼ਫ਼ਲਤ ਭੋਗਦੇ ਇਹ ਖ਼ਾਨ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੈਲੂਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਗ਼ਮ-ਗਲਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਟੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗਦੇ-ਢਹਿੰਦੇ ਘਰ ਪਰਤਦੇ। ਕਰੜੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਭੋਗਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕਹਿਰ ਘਰਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਟੁੱਟਦਾ। ਔਰਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਹਰੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰਤਾ ਕਾਰਨ ਲਗਾਤਾਰ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਰ ਮੰਨ ਕੇ ਜੀਣ ਦੀ

ਬੇਵਸੀ ਹੰਢਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਜਦ ਵੀ ਐਗਨਸ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਇਸ ਦਲਿੱਦਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਜਾਪਦੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤ ਹੋਂਦ ਤੇ ਪਰਨਿਰਭਰਤਾ ਦਾ ਦੂਹਰਾ ਦੁਖਾਂਤ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਸਕਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਸੁਖਾਵੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤਿਆਗ, ਕੋਮਲਤਾ, ਹਮਦਰਦੀ, ਮੁਹੱਬਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਰਵਾਇਤੀ ਮੋਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਮੈਕਸੀਕਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ 'ਬਿੱਗ ਬੱਕ' ਆਖਦੀ ਹੈ, ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਚਲਾਉਣ ਤੇ ਖੰਜਰਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਪਿਸਤੌਲ ਤੇ ਇਕ ਖੰਜਰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਵਿਚਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਅੱਲੜ੍ਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਤਾ ਚਾਰਲਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਧਦੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਛਾਂਟੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਝਟ ਕੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਖਲੋਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਬਚਾਅ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ 'ਤੇ ਆਇਆ ਪਿਤਾ ਮਾਂ-ਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।[6] ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਆਹ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਦੇ ਤਿਆਗ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਜਬਰ ਦੀ ਮਕਾਨਕੀਅਤਾ ਉੱਪਰ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦਿਆਂ ਵੀ ਐਗਨਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਬਾਲੜੀ ਐਗਨਸ ਗੁਰਬਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤੰਬਾਕੂ ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਧੁਲਾਈ ਵਿਚ ਮਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ, ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਪਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਨਹੀਂ ਹਟੀ। ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਮੈਂ ਵੀ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਦਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਤਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਨ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦੀ, ਉਹਦੇ ਦਰਜਨਾਂ ਬੱਚੇ ਜਣਦੀ ਅਤੇ ਭਟਕਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ। ਫਿਰ ਤੀਹਾਂ ਚਾਲ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੇ-ਹੁੰਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ। ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦਾ ਇਹੀ ਨਸੀਬ ਸੀ। ਪਰ ਵਸਿਆ-ਵਸਾਇਆ ਸਥਿਰ ਜੀਵਨ ਮੇਰਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਰੰਗਤ ਤੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਫੌਰਨ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ। ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਤੇ ਅਣਜਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀਆਂ।[8]*

ਅਨਜਾਣੇ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹੁਣ ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਿਚ ਭਟਕਦੀ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਬਹੁਤ ਮਾਕੂਲ ਜਾਪਿਆ। ਟਰਸੀਆ ਆਉਣ ਦੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਤੇ ਜੋੜਨ ਸਮੇਂ ਢੇਰਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅੱਲੜ੍ਹ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣ ਗਈ। ਇਹ ਦੌਰ ਅਮਰੀਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ਼ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਹਿੰਮ ਵਾਂਗ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਅੱਖਰ-ਗਿਆਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ।[4] ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਹਿਰ ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕੀ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਚੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ-ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਟੈਸਟ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ 1908 ਵਿਚ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਐਗਨਸ ਦੀ ਚੋਣ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਕੋਲਫਾਕਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਰੈਟਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਲਈ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਣ-ਵਿਆਹੀ, ਗੋਰੀ, ਸਿੱਖਿਅਤ, ਅਛੋਹ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੁਤਬਾ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ।[5]

ਰੈਟਨ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਬੜੇ ਵਿਲੱਖਣ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੋਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਾਸਿਕ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀ। ਉਸਦਾ ਸਕੂਲ ਦੋ ਜਰਜਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਇਕ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਕਸੀਕਨਾਂ ਤੇ ਰੈਡ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਂਦੀ, ਸੌਂਦੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਜਾਂਚਦੀ।[6] ਐਗਨਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਵਾਦੀ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਢਕੀ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਕਸੀਕਨਾਂ ਅਤੇ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਠੁਰ-ਠੁਰ ਕਰਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਅੱਗ ਜਲਾਉਂਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੇਕਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ-ਮੁਕਤ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗਿਆ। ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ, ਪਰ ਰੈਟਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਕੇ ਦੋਸਤੀਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਵੀ 'ਰਾਬਰਟ ਹੈਪਟਨ' ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਲ ਖ਼ਤੋ-ਕਿਤਾਬਤ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖਦਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਭੇਜਦਾ। ਐਗਨਸ ਉਸਦੇ ਖ਼ਤਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਤਾਸਿਰ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ 'ਰਾਬਰਟ ਹੈਪਟਨ' ਵਰਗਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਖ਼ਤੋ-ਕਿਤਾਬਤ ਨੇ ਹੀ ਉਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਸੰਚਾਰਮੁਖੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਬਣਾਇਆ।[7] ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਝ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੀਡਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ 'ਰਾਬਰਟ ਹੈਪਟਨ' ਨੇ 'ਓਹੀਓ' ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ, "ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨੀਰਸ ਤੇ ਅਕਾਊ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸਮਝੇ।"[8]

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਸਕੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਣ, ਗਣਿਤ, ਸਕੂਲ ਦੇ ਨੇਮ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਸਾਂ ਪਾਸ ਹੋ ਸਕੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਆਪਕ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਐਗਨਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ। ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਮੈਕਸੀਕਨਾਂ ਤੇ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ-ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੈਕਸੀਕਨ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਸੀ ਇੰਡੀਅਨ, ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਅਮਰੀਕਨ ਬਣੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਐਗਨਸ ਤਦ ਤਕ ਇਕ ਆਮ ਅਮਰੀਕਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਵਿਹਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਤਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। 2 ਜਨਵਰੀ 1904 ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਸੈਮ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇਕ ਪੋਸਟ-ਕਾਰਡ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਸਲੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸ-ਕਦਰ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੈਮ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਹ ਪਿਛਲਾ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਮੈਕਸੀਕਨਾਂ ਤੇ ਡੈਗੋ (ਸਪੇਨੀ, ਪੁਰਤਗਾਲੀ ਤੇ ਇਟਲੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਪਛਾੜਨ ਲਈ ਅਹਿਦ ਕੀਤਾ ਹੈ।[9]

ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਕੈਰੀਅਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਕਗ਼ਾਰ 'ਤੇ ਆ ਪੁੱਜਾ। ਫਰਵਰੀ 1910 ਦੇ ਇਕ ਬਰਫ਼ੀਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਆਕਰਣ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮੈਕਸੀਕਨ ਮਕਾਨ-ਮਾਲਕ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਟਰਸੀਆ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਆਇਐ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਫੌਰਨ ਟਰਸੀਆ ਚਲੀ ਆਈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਰਾਤਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਬੈਠੀ ਰਹੀ।[10] ਜਿਹੜਾ ਡਾਕਟਰ ਸੋਢੇ ਦੀ ਦਵਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਆਟੇ ਦੀ ਲੇਵੀ ਵਿਚ ਆਲੂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਖਾਣ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪਾਚਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਇਕਦਮ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਰਾਤ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਮਤਾਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੱਸ ਕੇ ਫੜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਵਾਅਦਾ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੂਬ ਪੜ੍ਹੇਗੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਾਰਾਹ ਲੀਡੀਆ ਸਮੈਡਲੀ ਸਿਰਫ਼ ਬਤਾਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹੰਢਾ ਕੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਆਖ ਗਈ।

ਸਾਰਾਹ ਲੀਡੀਆ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਬੂਤ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਓਕਲਾਹੋਮਾ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਧੀ ਨੇਲੀ ਦੀ ਕਬਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਮਾਰਟਲ, ਚੌਦਾਂ ਤੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਜੌਨ ਤੇ ਸੈਮ ਤੇ ਮਾਂ-ਮਹਿਟਰ ਭਾਣਜੇ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ

ਲਿਆ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਚਾਰਲਸ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਵੱਡੇ ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਆਪਣੀ ਮਰਹੂਮ ਭੈਣ ਨੇਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਕੋਲ ਡੇਨਵਾਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਲਈ ਕੰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਕੰਡੇ ਵਾਂਗ ਐਗਨਸ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਚੁੱਭਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ, "ਮੇਰੀ ਕਠੋਰਤਾ ਮੇਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨਰਮਾਈ ਤੋਂ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਲੇਬੰਦੀ ਕਰ ਲਈ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੰਦੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਲੇਬੰਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।"[11]

ਸਿੱਖਿਆ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇਕ-ਮਾਤਰ ਰਸਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਾਂਗ ਤਾਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਜੀਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦਾ ਰਾਹ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ। ਐਗਨਸ ਡੈਨਵਰ ਦੀ ਥਾਂ ਗ੍ਰੀਲੇ (ਕੋਲੋਰਾਡੋ) ਵਿਚ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ੀ ਦੇ ਕੋਰਸ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜਲਦ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਮੁਹਾਰਿਤ ਹਾਸਿਲ ਹੋ ਗਈ। ਟਿੱਲੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਡੈਨਵਰ ਪਰਤੀ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸਥਾਨਕ ਰਸਾਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਇਕ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਗੋਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਗੋਰਾ ਉਸਦੀ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਗਾਹਕ ਸੀ ਤੇ ਹਵਸ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਐਗਨਸ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਸਾਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਇਸ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਐਗਨਸ ਉਸਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੋਂ ਖ਼ਾਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਪਾਦਕ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।[12] ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੌਰਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘੁੰਡੀਆਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਲਈ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਲਮ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਵਾਂਗ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਪਰ ਦਫ਼ਤਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਮਰਦਾਵੇਂ ਦਾਬੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸ਼ੋਸ਼ਣੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਇਮਕਾਨ ਵੀ ਸਨ। ਸੋ 1911 ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਰਸਾਲੇ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ-ਸ਼ਹਿਰ ਘੁੰਮ ਕੇ ਗਾਹਕੀ-ਚੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਓਕਲਾਹਾਮਾ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਨੀਦਾਦ ਅਤੇ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਤੇ ਮੈਕਸੀਕੋ ਤਕ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਐਗਨਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਚੰਦੇ ਲਈ ਮਿਲਦੀ ਉਹ ਉਸਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਬਾਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

ਨਾਲ ਸੋਚਦੀਆਂ, ਉਸਨੂੰ ਬੁਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਤਸੱਵੁਰ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਵਰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਪੈਂਟ-ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਟਾਈ ਹੀ ਪਹਿਨਦੀ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਰਦ ਉਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ, ਉਸਨੂੰ ਗ਼ੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਗਾਹਕੀ-ਚੰਦਾ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ।[13] ਐਗਨਸ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਤਫ਼ ਉਠਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਅਨੁਭਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸੁਖਾਲੀ ਹੋਣ ਵੱਲ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਸਰਦੀਆਂ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਦਰ-ਦਰ ਜਾ ਕੇ ਰਸਾਲੇ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਪਰ ਕਾਰਲਸਬਾਦ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਐਗਨਸ ਦੀ ਜਮਾਂ ਪੂੰਜੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਕੋਲ ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਭੁੱਖੀ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ‘ਬਿੱਗ ਬੱਕ’ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੀ ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਦੇ ਇਕ ਨੀਗਰੋ ਨੌਕਰ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ ਠੀਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਲੱਭਦੀ ਰਹੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਚਾਰੇ-ਪਾਸਿਓਂ ਉਸਦੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਬਤ ਕਦਮੀ ਆਪਣੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ’ਤੇ ਡਟੀ ਰਹੀ।

ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਰਾਖਵੇਂ ਗੁਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਮਲਤਾ, ਸੁਹਜ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਤਿਆਗ ਆਦਿ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਹੱਦ ਤਕ ਉਪਰਾਮਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਜਿਹੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੀ, ਘੁਮੱਕੜਾਂ ਤੇ ਖ਼ਾਨਾਬਦੋਸ਼ ‘ਕਾਉਬੁਆਏਜ਼’ ਦਾ ਸਾਥ ਮਾਣਦੀ ਮਰਦਾਵੇਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਜੰਗਲੀਪੁਣੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿਲਫ਼ਰੇਬ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਸਾਰੇ ਉਸਦੀ ਬੇਬਾਕੀ, ਸਾਫ਼ਗੋਈ ਤੇ ਮਿਲਾਪੜੇ ਸੁਭਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਐਗਨਸ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਕਾਮੁਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹਮਬਿਸਤਰੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ‘ਬਿਗ ਬੱਕ’ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੜੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਿਸਤੌਲ ਤੇ ਖੰਜਰਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਗੁਰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ’ਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਦੀ। ਬਲਕਿ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਖੰਜਰ ਨਾਲ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜਬਰੀ ਸੌਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਚਰਵਾਹੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਬਦਲੇ ਉਸਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਲੁੱਟਣੀ ਚਾਹੀ। ਇਕ ਕਲਰਕ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਐਗਨਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਨਤੀਜਨ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਇਕ ਛਲਾਵੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਸੈਕਸ ਮਰਦ ਦੇ ਔਰਤ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਇਕ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਆਰ ਗ਼ਾਇਬ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸੈਕਸ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਗਈ। ‘ਬਿੱਗ ਬੱਕ’ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਸੈਕਸ ਦੀ ਇਸੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਤਹਿਤ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤ ਉਸਦੀ ਮਨੋ-ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ 'ਬਿੱਗ ਬੱਕ' ਨੇ ਉਸਦੀ ਟਿਕਟ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਲਿਫਟਨ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਵਧੀਆ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਲਈ ਚੰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਭੁੱਖ ਹੱਥੋਂ ਸਤਾਈ ਐਗਨਸ ਬੜੀ ਛੇਤੀਂ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਰੰਗਤ ਵਿਚ ਪਰਤਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਮਨੋਰੰਜਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ, ਲੰਮੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਕਰਦੀ, ਘੋੜ-ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਤਫ਼ਰੀਹਾਂ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਬਤਾਲੀ ਸਾਲ ਦੇ 'ਬਿੱਗ ਬੱਕ' ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ 'ਟੈਂਪੇ' ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁੱਤੀਆਂ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਾਂ ਫਿਰ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਬਿੱਗ ਬੱਕ ਨੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਖਰਚਾ ਦੇਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤੇ ਪਰਤ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਨ ਲਈ ਐਗਨਸ ਨਵੇਂ ਚਾਅ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ 11 ਸਤੰਬਰ 1911 ਨੂੰ ਐਰੀਜ਼ੋਨਾ ਰਾਜ ਦੇ 'ਟੈਂਪੇ ਨਾਰਮਲ ਸਕੂਲ' ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਬਿੱਗ ਬੱਕ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਜੋ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਗ਼ਰੀਬੀ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਬੇਵਸੀ ਨਾਲ ਲੜਦੀ-ਘੁਲਦੀ ਉੱਨੀ ਸਾਲਾ ਐਗਨਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸਫ਼ਰ 'ਤੇ ਤੁਰ ਪਈ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੀਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੁੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਤੁਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Daughter of Earth Page 111.
2. Ibid, Page 127
3. Ibid, Page 139
4. ਅਮਰੀਕੀ ਮਾਡਲ: ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਉੱਤੇ, ਅ. ਕੋਰਤੁਨੋਵ ਤੇ ਅ. ਨਿਕੀਤਨ, ਪੰਨਾ 163
5. Life and Times of An American Radical, Page 13.
6. Daughter of Earth, Page 13.
7. The Lives of Agnes Smedley, Page 23.
8. Daughter of Earth, Page 143.
9. Life and Times of An American Radical, footnotePage 13.
10. Ibid, Page 13.
11. Daughter of Earth, Page 154.
12. The Lives of Agnes Smedley, Page 34.
13. ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦਾ ਇਕ ਲੇਖ, The magazine Agent.

ਅਧਿਆਇ ਤੀਸਰਾ

ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ

ਟੈਂਪੇ ਨਾਰਮਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਸਦੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਲੱਗੀ। ਉਸਨੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਕਈ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਮੂਲਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਸਮਕਾਲ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਮੁੱਦੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਗਤੀਨੁਮਾ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਾਰੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਸੀ।[1] ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਮਰੀਕਨ ਲੇਖਕ ਅਪਟਨ ਸਿੰਕਲੇਅਰ, ਇਡਾ ਟਾਰਬੈਲ ਅਤੇ ਲਿੰਕਨ ਸਟੇਫ਼ਨਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਰਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਏਨੀ ਚੇਤਨਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣੀ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਭਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ।[2]

ਐਗਨਸ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮੱਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਪੇਪਰ 'ਨਾਰਮਲ ਸਟੂਡੈਂਟ' ਨਾਲ ਸਟਾਫ਼ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਜੁੜ ਗਈ। 29 ਮਾਰਚ, 1912 ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਰਸਾਲੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਚੁਣੀ ਗਈ।[3] ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਮਜਮਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸਮਤ ਉੱਪਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਇਸੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਛਪੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣ ਗਈ। ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਸਨ ਇਕ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਨੁਮਾ ਕਹਾਣੀ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ 'ਰੋਮਾਂਸ' ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨੀ 'ਫਰਾਂਜ ਬੋਅਸ' ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'The Mind of Primitive Man' ਦਾ ਰੀਵਿਊ। ਐਗਨਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੋਅਸ ਦੇ 'ਨਸਲੀ ਪੂਰਵਾਗ੍ਰਹਿਆਂ' ਅਤੇ 'ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ' ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਵੀ ਇਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਐਗਨਸ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਇਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿੱਚ ਪਲੇਟਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਵਿਹਲੀ ਹੋ ਕੇ ਦੇਰ ਰਾਤ ਤਕ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐਗਨਸ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਇਕੱਲੀ, ਉਦਾਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦਗ੍ਰਸਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ। ਅੱਕ ਕੇ ਉਹ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦੀ। ਖਿਝ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ

ਆਪ ਨੂੰ 'ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨ' ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਨਾਂ 'ਅਯਾਹੂ' ਪਾ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਐਗਨਸ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਇਹ ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਐਰੀਜ਼ੋਨਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮਤਅਧਿਕਾਰ' ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ 'ਕੋਲੋਰਾਡੋ' ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਰਾਜ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਾਰਮਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇਕ ਬਹਿਸ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਤੇ ਡਟ ਕੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ।[4] ਇਸ ਬਹਿਸ ਲਈ ਬਣਾਏ ਨਿਰਣਾਇਕ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਥੋਰਬਰਗ ਬਰੂਨਡਨ ਨਾਂ ਦੀ ਛੱਬੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਭਰ ਜੋਬਨ ਮੁਟਿਆਰ ਸੀ। ਬਰੂਨਡਨ ਨਿਊਯਾਰਕ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਆਈ ਇਕ ਸਵੀਡਿਸ਼ ਆਵਾਸੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਛਬੀਲਾ ਭਰਾ ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਨਡਨ ਵੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਥੋਰਬਰਗ ਵੋਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ ਤੇ ਲਿੰਗਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਲਈ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲਾ ਕਦਮ ਮੰਨਦੀ ਸੀ।[5] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਉੱਪਰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਥੋਰਬਰਗ ਬਰੂਨਡਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਜੀਵਨਸ਼ੈਲੀ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਉੱਪਰ ਅਮਿੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਜੋ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਲੰਗੀ ਤਬੀਅਤ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਐਗਨਸ ਲਈ ਨਿਵੇਕਲੇ ਅਤੇ ਦਿਲਖਿੱਚਵੇਂ ਵੀ ਸਨ। ਨਤੀਜਨ ਐਗਨਸ ਅਤੇ ਥੋਰਬਰਗ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਬੀਤਣ ਲੱਗਾ।

ਥੋਰਬਰਗ ਬਰੂਨਡਨ ਦਾ ਭਰਾ ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਨਡਨ ਐਗਨਸ ਦੀ ਬੇਨਿਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਫੀਨਿਕਸ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ। ਅਰਨੈਸਟ ਲੰਮਾ-ਪਤਲਾ ਤੇ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸਾਲ ਸਰਵੇਅ ਦਫ਼ਤਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਮੇਅਨ' ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਅਰਨੈਸਟ ਤਪਦਿਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। 1911 ਤੋਂ ਉਹ 'ਟੈਂਪੇ' ਦੀਆਂ ਉੱਤਰੀ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਡੈਮ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ' ਵਿੱਚ ਸਰਵੇਅਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਤੇ ਥੋਰਬਰਗ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇ ਜਮਾਂ ਕਰਕੇ ਬਰਕਲੇ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ 1912 ਮਈ ਵਿੱਚ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਬਹੁਤੇ ਹਫਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਥੋਰਬਰਗ ਅਤੇ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੋਏ।[6]

ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਥੋਰਬਰਗ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੇ ਖਲਾਅ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਸੇ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਉਹ

ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ—ਇਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਇੱਛਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ। ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਵਾਂਗੀ।

ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਧਰ ਲਿਆ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ :-

ਮੈਂ ਹੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਵਿਆਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਗ਼ਲਤ ਸੀ-ਜੋ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਵੀ ਵਾਪਸ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।[15]

ਤੇ ਐਗਨਸ ਉਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਰਦ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਚਾਹੇ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਤਾਉਮਰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ। ਐਗਨਸ ਤਾਂ ਅਰਨੈਸਟ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਬੀਵੀ ਏਲੀਨਰ ਬਰੂਨਡਨ ਦੀ ਵੀ ਦੋਸਤ ਬਣੀ ਰਹੀ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਿਆਹ ਇਕ ਦੁਖਾਂਤਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਆਗਾਮੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਸਬਕ ਛੱਡੇ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਵਹਾਅ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਤੁਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤਾਰਨ ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਹੋਈ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. America in 20th Centuary M Tulicp, Page-116.
2. The lives of Agnes Smedley, Page-37
3. Life and Times of an American Radical; Page-17.
4. 'Chatto', Life and times of an anti Imperialist Indian, Page-226
5. The Lives of Agnes Smedley, Page-38
6. Life and Times of an American Redical, Page-20
7. Daughter of Earth, Page-109
8. Ibid, Page160
9. Chatto, Page-226
10. Life and Times of an American Redical; Page-21
11. The Lives of Agnes Smedley, Page-39
12. Daughter of Earth, Page-170
13. Life and Times of an American Radical, Page-23
14. Ibid, Page 24
15. Daughter of Earth, Page-181

ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਰਨੈਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਐਸੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੈਕਸ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਨੈਸਟ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਵੀ ਭਿੜ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਸੱਚਮੁੱਚ ਐਗਨਸ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਈ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੀ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਡਨ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦੇ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਵਧੇਰੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੀਆ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਸੋ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਘੱਟ ਖ਼ਰਚ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਠ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕੇ ਸਨ। ਇੱਥੋ ਤੱਕ ਕਿ ਥੋਰਬਰਗ ਬਰੂਨਡਨ ਅਤੇ ਅਰਨੈਸਟ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਬੀਵੀ 'ਏਲੀਨਰ ਬਰੂਨਡਨ' ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਪ੍ਰੈਲ 1913 ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਸਮਾਨੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ।[9]

ਭਾਵੇਂ ਥੋਰਬਰਗ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਲੰਗੀ ਤਬੀਅਤ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅਰਨੈਸਟ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਵੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਐਗਨਸ ਤੇ ਅਰਨੈਸਟ ਵਲੋਂ ਸੈਕਸ ਰਹਿਤ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅਸਹਿਮਤ ਬਲਕਿ ਨਾਰਾਜ਼ ਵੀ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜੋੜੀ ਅਣਜੋੜ ਹੈ। 'ਰੁਮਾਂਚਕ ਦੋਸਤੀ' ਦੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।[10] ਉਸਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਰਾਬਰਟ ਹੈਬਰਮੈਨ ਇਕ ਵਾਰ ਐਗਨਸ ਤੇ ਥੋਰਬਰਗ ਨਾਲ ਇਕ ਨਾਟਕ ਦੇਖਣ ਗਿਆ। 'The Common Man' ਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਾਟਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਉਤੇਜਕ ਸੀ। ਪਰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਗੰਦੀ, ਬੇਹੂਦਾ ਤੇ ਵਾਹਯਾਤ ਕਿਹਾ। ਹੈਬਰਮੈਨ ਖਿਝ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚੀਕ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੰਦੀ ਤੇ ਬੇਹੂਦਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੈਬਰਮੈਨ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਇਕ ਰੋਮਾਨੀਅਨ ਯਹੂਦੀ ਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ 1911 ਦੀ ਮੈਕਸੀਕਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ।[11] ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵੀ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨੋਂ ਹਟ ਗਿਆ।

ਐਗਨਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਦੁੱਭਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਥੋਰਬਰਗ ਅਕਸਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਪਿੱਛੇ ਐਗਨਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਥੋਰਬਰਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਕਸ-ਰਹਿਤ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਰੀ-ਪੁਰੀ ਖ਼ਾਮ-ਖਿਆਲੀ ਆਖ ਦਿੰਦੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਥੋਰਬਰਗ ਬਰੂਨਡਨ ਨੇ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੀ ਬਰਕਲੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਜੰਤੂ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲਈ। ਇਸ 'ਤੇ ਐਗਨਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਝਾੜੂ-

ਅਰਨੈਸਟ ਵੱਲ ਝੁੱਕਣ ਲੱਗੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਐਗਨਸ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਹ ਰੂਪੀ ਉਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਡਰ ਵੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲ-ਤਿਲ ਕਰਕੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਬਿਆਨੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ Daughter of Earth ਵਿੱਚ ਕਰਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ :

> *ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ; ਬੱਚੇ, ਰੋਂਦੀਆਂ-ਕੁਰਲਾਉਂਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੇ ਖਾਵੰਦ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਡਰੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸਾਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ।....ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਏਨੀ ਚਿੜ੍ਹ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਹੁਤਾ ਤੀਵੀਂ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਵੇਸਵਾ ਬਣਨਾ ਕਿਤੇ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਵੇਸਵਾ ਬਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ 'ਤੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਜ਼ੱਤ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਢਿੱਡ ਤਾਂ ਭਰ ਸਕਾਂਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।*[7]

ਵਿਆਹ ਦੀ ਜਿਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਭੋਰ-ਭੋਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖਾਧਾ, ਤੇ ਫਿਰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਐਗਨਸ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਲਕਸ਼ ਸੈਕਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸੈਕਸ ਅਜਿਹੀ ਵਾਜਬ ਹਿੰਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸਮਾਜ ਨੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਔਰਤ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੈਕਸ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਨਡਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਾਥੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤੋਂ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਰਨੈਸਟ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, "ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਏਂਗੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਗ਼ਰੀਬ ਹੀ ਰਹੀਏ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਵਾਨ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।"[8]

ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਫਾਰਮ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਨਾਲ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਪਰ ਐਗਨਸ ਖ਼ੁਦ ਬੇਸਹਾਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਲੰਮੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਪੁੱਜੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਅਰਨੈਸਟ, ਥੋਰਬਰਗ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਤੀ 'ਰਾਬਰਟ ਹੈਬਰਮੈਨ' ਨੂੰ 624, ਓਕਟੇਵਿਆ ਸਟ੍ਰੀਟ ਦੇ ਇਕ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ। ਐਗਨਸ ਉੱਥੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਸਨੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਰਨੈਸਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ। 24, ਅਗਸਤ 1912 ਨੂੰ ਅਰਨੈਸਟ ਨੇ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਲਈ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਆਹ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਬੰਦਿਸ਼ ਵੀ ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਡਾਲਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਆਇਆ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਅੱਧੇ ਖਰਚੇ ਵਜੋਂ ਢਾਈ ਡਾਲਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਐਗਨਸ

ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਹ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਨਵੰਬਰ 1913 ਤੋਂ ਅਗਸਤ 1914 ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਨਾਟਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣ ਤੇ ਮੰਚਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਦੇ ਨਾਟਕ 'ਮਰਚੈਂਟ ਆਫ਼ ਵੀਨਸ' ਵਿੱਚ ਐਨਤੋਨੀਓ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਇਆ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਐਗਨਸ ਨੇ 1916 ਤਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬਿਹਤਰੀਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਿਤਾਏ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਦੀਵੀ ਛਾਪ ਛੱਡਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਫ਼ਲ ਰਹੀ।[14]

ਨਵੰਬਰ 1914 ਵਿੱਚ ਐਗਨਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ 'ਮਾਰਟਈਲ ਸਮੈਡਲੀ' ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਫਿਰ ਜਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮਾਰਟਈਲ ਐਗਨਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਈ-ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਈ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਤੇ ਜੀਣ ਬਿਹਤਰ ਸਲੀਕਾ ਉਸ ਦੇ ਭੈਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਹ ਦੋਵੇ ਭੈਣਾਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਅਰਨੈਸਟ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਸਨੂੰ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਊਰਜਾਮਈ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਤੇ 'ਸਾਨ-ਡਿਆਗੋ' ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਜੁਝਾਰੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਾਚਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰ ਤੋਂ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਾਇਆ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਨਾਰੀ-ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਲੰਕ ਲੱਗਿਆ ਜਿਸਦੀ ਕਾਲਖ਼ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਔਰਤ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਡੀਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਇਸ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਰਨੈਸਟ ਨਾਲ ਨਲਬੰਦੀ ਲਈ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਕਿ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਝੰਜਟ ਤੋਂ ਸਦੀਵੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਪਤੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਦੋਸਤਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਉਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨਹੋਣੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਔਰਤ ਸਮਾਜਕ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਉਹ ਪੁਰਜ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਮਰਦ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸੇ ਉਤਪਾਦਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਉਸ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਂਝ ਔਰਤ ਇਸ ਉਤਪਾਦਨੀ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅਰਨੈਸਟ ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਥਿਕ ਡਾਵਾਂਡੋਲਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ, ਉਸ ਦੌਰ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਣਮੰਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਗਏ। ਗੰਦੀ ਜਿਹੀ ਗ਼ਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਕਲੀਨਿਕ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਐਗਨਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮਮਤਾ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਅਰਨੈਸਟ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਝੁੰਜਲਾਹਟ ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਪਰਤ ਕੇ ਉਸਨੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਅਰਨੈਸਟ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਤਲਾਕ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਐਗਨਸ 'Daughter of Earth' ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੀ ਹੈ :-

ਪੋਚੇ ਦੇ ਉਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਥੋਰਬਰਗ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹੱਦ-ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1913 ਵਿੱਚ ਜਦ ਅਰਨੈਸਟ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਦੇ ਇੱਕ ਕਸਬੇ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ। ਅਰਨੈਸਟ ਆਪਣੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਲਈ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਾਲਦੀ ਐਗਨਸ 'ਅਲ ਸੈਂਟਰੋ' ਨਾਂ ਦੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਦੇ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਤੇ 'ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ' ਤੋਂ ਆਏ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸੱਟੇਬਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਪੱਤਰ ਟਾਇਪ ਕਰਦੀ। ਐਗਨਸ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਿਰਝਾਂ ਦੀ ਨਸਲ ਵਾਲੇ ਤਾਜ਼ੇ ਅਮੀਰ ਹੋਏ ਇਹ ਅਮਰੀਕੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਟਾਇਪ ਕਰਨ ਦੀ 10 ਸੈਂਟ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣ 'ਤੇ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਡਾਲਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਬਟੂਆ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ।[12] ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਔਰਤ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸੈਕਸ ਤੱਕ ਘਟਾ ਕੇ ਹੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਅਰਨੈਸਟ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਜੂਨ 1913 ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਰਭਵਤੀ ਹੈ। ਐਗਨਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਰੁਲ਼ਦਾ ਵੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿੱਖੀ ਤੇ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਗਰਭਪਾਤ ਲਈ ਘਰੇਲੂ ਨੁਸਖੇ ਅਜ਼ਮਾਏ। ਨਤੀਜਨ, ਐਗਨਸ ਹੋਰ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਰਨੈਸਟ 'ਅਲਸੈਂਟਰੋ' ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮਰਨ ਕੰਢੇ ਪਈ ਸੀ। ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਨਡਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਕਮਾਏ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਇਸ ਗਰਭਪਾਤ ਦੀ ਭੇਂਟਾ ਚੜ੍ਹ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅਰਨੈਸਟ, ਐਗਨਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਪਰ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸਵੈ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਉਸਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਗਰਭਪਾਤ ਦੌਰਾਨ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਧਸੇ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੇ ਡਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਐਗਨਸ ਕਦੇ ਵੀ ਸੈਕਸ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਚਰਮ ਆਨੰਦ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ। ਅਰਨੈਸਟ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਇਕ ਬੀਵੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆ ਦੀ ਵੀ ਸੀ।[13]

ਅਰਨੈਸਟ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਤੇ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਨੇ 28 ਜੂਨ 1913 ਨੂੰ 'ਅਲ-ਸੈਂਟਰੋ' ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ 'ਸੇਂਟ-ਡਿਆਂਗੋ' ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਦੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਖ਼ਾਰ ਖਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਦੀਸ਼ੁਦਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਦੇ ਪਤੀ ਵਾਲੇ ਉਪਨਾਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਵੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਨ। ਉਸ ਨਵੇਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਸਿਰੇ ਦਾ ਰਵਾਇਤੀ ਮਾਹੌਲ ਐਗਨਸ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਪਰ, ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਮਿਹਨਤ ਅਕਸਰ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦੇਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਦੀ, ਨੋਟਸ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਤੇ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਭ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੀ। ਉਸਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਰ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਨਾਰਮਲ ਨਿਊਜ਼

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ

ਮੁੱਢਲੇ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਨਾਰਮਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ, ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਰੁਝਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਰੋਹ ਨਾਲ ਉਬਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖ਼ਾਨਾਂ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀਆਂ ਲਈ ਯੂਰਪ, ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵੀ ਅਛੂਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਬਰੂਨਡਨ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲਤਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਨਣਦ ਥੋਰਬਰਗ, ਪਤੀ ਅਰਨੈਸਟ ਤੇ ਨਣਦ ਦੇ ਦੋਸਤ ਰਾਬਰਟ ਹੈਬਰਮੈਨ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਜੁੱਟ ਪਈ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸਦੇ ਰਾਹ ਦਿਸੇਰੇ ਸਨ ਹੀ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਅੱਸਬੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਐਗਨਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਆਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਅਹਿਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਸਲਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨ ਹੋਰ ਤਿੱਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਰੰਗਭੇਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਡਟ ਕੇ ਉਸਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ। 'ਸਾਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ' ਦੀ ਇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ 'ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ' 'ਤੇ ਇਕ ਲੇਖ ਛੱਪਿਆ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਤਿਲਮਿਲਾ ਉੱਠੀ। ਉਸਨੇ 'The Yellow Man' ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਲੇਖ 'ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਲੇਖ ਉਸਦੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਉਸਰੱਈਏ ਕਿਹਾ ਜਦ ਗੋਰੀ ਕੌਮ ਅਜੇ ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਸੀ।[1] ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੜ ਅਤੇ ਉਲਾਰ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵਵਾਦ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੋਚ ਦੇ ਇਕ ਰਸਤੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਦਹਾਕੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਿਖ਼ਰ

ਵੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨਵੀਂ ਕਰਵਟ ਲੈ ਕੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਸਿਖਰਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਉਸਦੇ ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਬਦਲ ਤਲਾਸ਼ਣ ਲਈ ਤਿੱਖੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਮੰਚ ਵਿੱਚ ਵੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ।[2] ਐਗਨਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦੇ ਖ਼ਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਹੜਤਾਲ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਰਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਔਖਾ ਪਰ ਕਾਰਗਰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈਆਂ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਦੁਬਾਰਾ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੇ ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਆ ਕੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲੱਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਔਰਤ ਦਾ ਨਾਂ 'ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ'* ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੋਰ ਜਿਗਿਆਸਾ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਪਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਏਸਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਇਕ ਬੇਬਾਕ ਔਰਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਮੰਨੀ-ਪ੍ਰਮੰਨੀ ਵਕਤਾ ਤੇ ਲੇਖਿਕਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਵੀਰਾਂਗਣਾ। ਉਹ ਬੋਲਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।[3] Open forum ਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਏਮਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਵਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਨੇੜਿਓਂ ਜਾਣਿਆਂ-ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਵਿਆਪਕ ਅਸਰ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ।

ਏਮਾ ਦੀ ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਆਮਦ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕਈ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਵਾਪਰਦਾ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕਿਵੇਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ

---

* ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ 27 ਜੂਨ 1869 ਨੂੰ ਜਨਮੀ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਿਕਾ ਤੇ ਨਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਦਬੰਗ ਔਰਤ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਰਾਜਸੀ ਦਰਸ਼ਨ' ਨੂੰ ਯੂਰਪ ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ। ਏਮਾ ਲਿਥੁਆਨੀਆ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕੋਵਨੋ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ 1885 ਵਿਚ ਆਵਾਸੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਵਸੀ ਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਸਦੇ 1889 ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ 'ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਲਹਿਰ' ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਕੇ ਏਮਾ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਮਰਥ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। 1901 ਵਿਚ ਏਮਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਮਿੱਤਰ/ਪ੍ਰੇਮੀ 'ਅਲੈਕਜ਼ੈਂਡਰ ਬਰਕਮੈਨ' ਨੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਅਮਰੀਕ 'ਹੈਨਰੀ ਕਲੇਅ ਫਰਿੱਕ' ਉਪਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹਮਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਫਰਿੱਕ ਦੀ ਜਾਨ ਤਾਂ ਬਚ ਗਈ ਪਰ ਬਰਕਮੈਨ ਨੂੰ 22 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਏਮਾ ਵੀ ਦਰਜਨਾਂ ਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਗਈ। 1906-1912 ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ Mother Earth ਨਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਸਾਲਾ ਕੱਢਿਆ ਜਿਸਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਮਰੀਕਨ ਸਰਕਾਰ ਏਮਾ ਉਪਰ 'ਦੰਗਿਆਂ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ' ਅਤੇ 'ਜਨਮ ਨਿਯੰਤਰਣ ਮੁਹਿੰਮ' ਦੌਰਾਨ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਉਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਏਮਾ ਤੇ ਬਰਕਮੈਨ ਨੂੰ 1917 ਦੀ ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੈਂਕੜੇ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀਆਂ

ਲਈ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਬਾਉਣ ਵਿੱਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਵਰਕਰਜ਼ ਆਫ਼ ਵਰਲਡ (I.W.W.) ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਾਮੇ ਤੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ। ਪੁਲੀਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡੇ ਮਾਰਦੀ ਤੇ ਖਦੇੜ ਦਿੰਦੀ। ਐਗਨਸ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇਖਦੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਹ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ :-

> *ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆਂ 'ਚ ਆਈ. ਡਬਲਯੂ. ਡਬਲਯੂ. ਨੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜੋ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਇੱਥੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਹਿਸਾ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆਂ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੇ ਕੁਟਾਈ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਗਲੀ-ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੁਛਾਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਤਰ-ਬਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਸੀਮ ਊਰਜਾ ਭਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ।*[6]

ਐਗਨਸ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਗਹਿਨਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਨੀਝ ਤਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਪਰ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਜੋਗੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੂਝ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ, ਸੱਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਗਠਜੋੜ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਰਾਹੀਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ-ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਣ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਵਿੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਨਿੱਜੀ ਦੁੱਖ ਇਵੇਂ ਹੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਐਗਨਸ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਲੁੱਟ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣੀ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਟੂ ਵਰਗ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਭਾਈਵਾਲ ਹੈ। ਲੁੱਟ, ਗ਼ਰੀਬੀ, ਭੁੱਖਮਰੀ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਜੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ

ਸਮੇਤ ਜਬਰੀ ਰੂਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਉਹ ਰੂਸੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ, ਪਰ ਛੇਤੀਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਮੋਹ ਭੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ 'ਰੂਸੀ ਰਾਜ' ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਟੇਟ ਵਾਂਗ 'ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ' ਦਾ ਕਾਤਲ ਰਾਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਭਰਮ ਨਵਿਰਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਰੂਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸਨੇ ਸਪੇਨ, ਫਰਾਂਸ ਤੇ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ 'ਅਰਾਕਕਤਾਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ' ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। Living My Life ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਵੀਰਾਗਣਾ ਦੀ ਮੌਤ 14 ਮਈ 1940 ਨੂੰ ਟੋਰਾਂਟੋ ਵਿਚ ਹੋਈ।[4]

ਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਵਾਲੇ ਕਾਂਡ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਗਲੇਰੇ ਰਾਹ ਵੀ ਪੱਧਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

1915 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੇਂ ਵਿਵਾਦ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ-ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਅਜੇ ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਭੁੱਲੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਸੁਧਾਰਕ ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਐਗਨਸ ਦੇ ਸਕੂਲ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮੂਲ ਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲੈਕਚਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਲੈਕਚਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਿਵਾਦ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਦਾ ਵਾਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਪਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।[6] ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਾਮੀ ਉਸ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੇਟੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਸਟਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਕ ਘੰਟਾ ਕੇਸ਼ਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੇਟੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੈਂਬਰ ਕੇਸ਼ਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ 'ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹੀ' ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਰੁਕਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਹਾਂ ਉਹ ਧਰੋਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਧਰੋਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧਰੋਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਕਸੂਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪੈਮਾਇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਉਸ ਟਰੱਸਟੀ ਤੋਂ ਡਰੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਐਗਨਸ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਤੇ ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਖੇਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦਾ ਲੈਕਚਰ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕੀ, ਪਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਐਗਨਸ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਿਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਭੇਜਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ-ਚੰਗਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਰਾਜਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੂਸਰੇ ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰਾਂਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਹੀ ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣੇ ਵਿਚਾਰ ਯਾਦ ਆਏ। ਜੋ ਉਸਨੇ ਇਬਸਨ, ਨੀਤਸ਼ੇ ਅਤੇ 'ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ' ਦੀ 'ਜਨਮ ਰੋਕੂ ਮੁਹਿੰਮ' ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਟਰੱਸਟੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤਮਤਮਾਉਂਦਾ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ਼ਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਤੇ ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਧਿਆਇ

ਐਗਨਸ ਲਈ ਕਈ ਨਵੇਂ ਸਬਕ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਐਸੇ ਸਬਕ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜਸੀ ਰੰਗਤ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਆਗਾਮੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਸੰਗੀਨ ਵੀ ਸਨ। ਕੇਸ਼ਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਮੁੱਦੇ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਇਕ ਪੂਰਵਜ ਅਮਰੀਕੀ ਇਨਕਲਾਬ ਸਮੇਂ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੇ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।[7] ਉਹ ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨੇਤਾ ਹੈ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਗਹਿਰੇ ਸੰਪਰਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਏਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਗ਼ਰੀਬ ਔਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ 'ਜਨਮ-ਰੋਕੂ' ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਕਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਧੁਰ-ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਟੁੰਬਿਆ। ਉਹ Open Forum ਨਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਇਸੇ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਵਿਖੇ ਗੋਲਡਮਾਨ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸੈਕਟਰੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਉਸ ਦੀ ਰੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ।[8]

ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਅਕਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਰਾਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਕਰੜੇ ਜ਼ਬਤ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਾਲੇ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ "ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ, ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਰ, ਤੇਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੇ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਨੌਉਮਰ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤੂੰ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦੇਖ ਲਵੇਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਓਨਾ ਹੀ ਵਧੀਆ ਰਹੇਗਾ। ਉਸ ਉੱਪਰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸੀ ਕਿ "ਉਹ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਸ਼ੱਕੀ ਹਨ, ਉਹਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਐਲਨ ਕਲੇਅ ਦਾ 'ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵਿਆਹ'। ਉਹ ਵਿਆਹ ਮੁਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਐਗਨਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰਟੇਲ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1916 ਤੱਕ ਐਗਨਸ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮਾ ਜਮਾਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਸੰਭਵ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਵੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਐਗਨਸ ਕੁੱਲਵਕਤੀ ਸਰਗਰਮੀ ਅਪਨਾ ਕੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ

ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਪਈ।[9] 'ਓਪਨ ਫੋਰਮ' ਦੀ ਸੈਕਟਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਲੜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਲਈ ਪੂਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਕਤਾ ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਬੁਲਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ 'ਅਪਟਨ ਸਿੰਕਲੇਅਰ' ਸੀ। ਉਹ ਤੇ ਐਗਨਸ 1930 ਵਿਆਂ ਤੱਕ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸਤ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪ੍ਰੈਲ 1916 ਵਿੱਚ 'ਯੂਜੀਨ ਡੈਬਸ' ਨਾਮੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਕਸੀਕਨ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਯੂਰਪ ਵਿਚਲੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਵੀ ਕਈ ਭਾਸ਼ਣ ਲੜੀਆਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਮੇਰੀ ਹੈਰਿਸ ਜੋਨਸ, ਹੈਲਨ ਕੈਲਰ, ਕੇਟ ਰਿਚਰਡਜ਼' ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ 'ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ' ਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ।

'ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ' ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ-ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਅਤੇ ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਔਰਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਵਰਗਾ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਲਗਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਸੀ। 'ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ' ਦੀ ਜਨਮ-ਰੋਕੂ ਮੁਹਿੰਮ ਨੇ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਦੇ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸਹੀ ਹੋਣ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। 14 ਸਤੰਬਰ 1879 ਨੂੰ ਜਨਮੀ ਮਾਰਗਰੇਟ ਹਿਗਿੰਸ ਸੇਂਗਰ ਦਾ ਨਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਯੁਗ-ਪਲਟਾਊ ਹਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਗਰੇਟ ਜਨਮ ਰੋਕੂ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ, ਕਾਮ-ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕਾ, ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਸਰਗਰਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨੇਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਹਿੱਸੇ ਵਾਂਗ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਗ਼ੈਰ ਸਰਗਰਮ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਰਦਾਵੀਂ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਰ ਸਾਲ ਵੱਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਣਗਿਣਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਬਬ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਬਹੁਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਮਰਦ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘਰ ਤੋਂ ਮੋਹ ਭੰਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਮੈਕਸੀਕਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਯੂਰਪੀਨ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਔਰਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅਮਰੀਕਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਬੌਧਿਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਆਮ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੈਨਟ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਮਰਦ-ਪੱਖੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਉੱਤਰ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਉਦਾਰ ਨੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ

ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਾਲੈਂਡ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਅਜਿਹੇ ਕਲੀਨਿਕ ਦੇਖੇ ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਜਨਮ-ਰੋਕੂ ਕਲੀਨਿਕ' ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ 16 ਅਕਤੂਬਰ 1915 ਨੂੰ ਬਰੁੱਕਲਿਨ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਲੀਨਿਕ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਲੀਨਿਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਦੇ ਨੌਂ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰਗਰੇਟ ਨੇ ਫਿਰ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਫਿਰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਰਭ-ਨਿਰੋਧਕ ਗੋਲ਼ੀਆਂ ਵੰਡਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ। ਦੁਬਾਰਾ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਰਗਰੇਟ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਆਈ ਤੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਪੱਕੀ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਗਈ।[10] ਐਗਨਸ ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਦੀ 'ਜਨਮ-ਰੋਕੂ ਮੁਹਿੰਮ' ਨਾਲ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹੀ। ਸਮਕਾਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ Industrial Workers of World (I.W.W.) ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ-ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਗਰੁੱਪ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਪੂਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਅਰਨੈਸਟ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਵਰਗਾ ਛੋਟਾ ਸ਼ਹਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌੜਾ-ਭੀੜਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ। ਉਸਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸਫ਼ਰ ਵੱਲ ਵਧ ਗਈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਨੱਸ-ਭੱਜ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਭਾਵੁਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਬਿਖਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਖੋਹ ਜਿਹੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੇਨਵਰ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੀ 'ਟਿੱਲੀ' ਦੇਹ-ਵਪਾਰ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਟਿੱਲੀ ਕੋਲ ਉਸੇ ਝੌਂਪੜੀ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਰਾਤ ਕਈ ਮਰਦ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੀ ਕੋਲੋਂ ਦੇਹ-ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ, ਬੀਵੀਆਂ, ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਕੋਲ ਬਾਇੱਜ਼ਤ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ।[11] ਐਗਨਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਦੇ ਇਸ 'ਪੇਸ਼ੇ' ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋਈ ਐਗਨਸ ਨੇ ਵੇਸ਼ਵਾਗਮਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਸਾਵੀਂ-ਆਰਥਕ ਵੰਡ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਮਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ। ਐਗਨਸ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਚੰਗੇ, ਜਾਇਜ਼ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਨੈਤਿਕ-ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਫਿਰ ਉਹੀ ਸਮਾਜਕ-ਵਿਵਸਥਾ ਘੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।[12] ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਰਖਾਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਹਿਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਕੋਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਜਿਸਮ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ। ਐਗਨਸ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਕਿ

ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ। ਗ਼ੈਰ-ਮਾਹਿਰ ਮਜ਼ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ 'ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ' ਮੰਨਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਜੋ I.W.W. ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਸੀ, ਪਰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਹੀ I.W.W. ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਸੀ।[13]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਐਗਨਸ ਫਰੇਜ਼ਨੋ ਪਹੁੰਚੀ। ਉੱਥੇ ਉਸਨੇ ਇਕ ਵਪਾਰਕ ਅਖ਼ਬਾਰ Fresno Morning Republican ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਲਸਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਕੱਟੜ ਆਲੋਚਕ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ ਕਰਕੇ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸਮਾਂਤਰ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪੈਂਤੜਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਲਸਨ ਦੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਪੱਖੀ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਆਲੋਚਕ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਰੁਖ਼ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਵਰਗ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਰਮਨ ਹਮਾਇਤੀ ਸਨ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਇਸ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਗੱਲ, ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿੱਚ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਕਈ ਲੇਖ ਛਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਐਗਨਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਫਰੇਜ਼ਨੋ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖ ਆਬਾਦੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਟੋਰੀ ਕਵਰੇਜ 'ਤੇ ਲਾਈ ਗਈ। ਕੇਸ਼ਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਗਨਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਟੋਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। 19 ਸਤੰਬਰ 1916 ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਰੈਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ। ਇਸ ਰੈਲੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸੀ ਜੋ 'Free Hindustan' ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ। ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤੋਂ ਇਹ ਮਾਸਿਕ ਪਰਚਾ ਸਿੱਖ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਅਵਾਸੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਰੈਲੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਇਕ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਆਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ।[14]

ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੋਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਉਸਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਕਿੰਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਜਰਮਨੀ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਚੱਲ ਰਹੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਗਠਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ 'ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ

ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਸਟੋਰੀ ਲਿਖੀ। ਇਸ ਸਟੋਰੀ ਦੀ ਕੰਜ਼ਰਵੇਟਿਵ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਚਰਚਾ ਵੀ ਹੋਈ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵੀ। ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਲਈ ਤਾਂਘਦੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਲਈ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹਾਂ-ਵਾਚੀ ਗਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਇਹ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜੋ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਦਸੰਬਰ 1916 ਵਿਚ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਜਾਣ ਤੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਐਗਨਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Daughter of Earth, Page-217.
2. Edmin Haws, The History of the Radical Movements in world Page-114
3. Daughter of Earth, Page-217
4. The Essential Emma Golden. Modren Books Newyork Page. 17
5. Battle Hymns of China, Page 17
6. Daughter of Earth, Page-219
7. Life and Times of an American Radical; Page-24
8. Battle Hymns of China, Page 19
9. 'Chatto', Page-257
10. The Lives of Agnes Smedley, Page-231
11. Daughter of Earth, Page-231
12. ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਦੇ ਨਾਂ ਚਿੱਠੀ, Agnes Smedley Correspandence
13. Life and Times of an American Radical; Page-26
14. Ibid, Page 29.

ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਵਾਂ

ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਤਿ ਸਰਗਰਮੀ

ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਨਡਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਸਫ਼ਲ ਵਿਆਹ-ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਐਗਨਸ ਨਿਊਯਾਰਕ ਚਲੀ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਮਰਦਾਵੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਿਛਾਖੜੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਜਜ਼ ਸੀ। ਅਰਨੈਸਟ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਰੱਜਵਾਂ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਰਵਾਇਤੀ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਹਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਮਾਜਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸਾਥ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਘਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਅਰਨੈਸਟ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਤੇ ਉਹ ਐਗਨਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਾਖ਼ ਗੁਆ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸ ਵਲੋਂ ਮੰਗੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਐਗਨਸ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਤਲਾਕ ਲੈ ਕੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਐਗਨਸ ਮਾਸੀ ਟਿੱਲੀ ਨੂੰ ਡੇਨਵਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।[1] ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਤਿਆਗ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ, ਦੁਜੈਲਤਾ ਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਮਕਸਦ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ, "ਮੇਰੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਅਰਥ ਬਚੇ ਸਨ। ਅਧਿਐਨ, ਸਿਰਜਣਾ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼। ਮੈਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਣਜਾਣੇ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਿਰਜਣਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਮਲ ਰਾਹੀਂ ਦੱਬਿਆਂ-ਕੁਚਲਿਆਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਰੀਬ-ਕਰੀਬ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਸੀ।[2] ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਉਸਨੇ 'ਨਿਊਯਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ' ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਅਗਲੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਠਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਥੋਰਬਰਗ ਤੇ ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਨਡਨ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਬਕਾ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਇਕ ਟੋਪ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਤੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਉੱਚ ਤਬਕੇ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ

ਦਸਤਾਨੇ ਪਾ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਐਗਨਸ ਨੂੰ 'ਦਾ ਗ੍ਰਾਫ਼ਿਕ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਸਟੈਨੋ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਹ 'ਨਿਊਯਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ' ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਇਸੇ ਨੌਕਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਬਕਾ ਨਣਾਨ ਤੇ ਦੋਸਤ ਥੋਰਬਰਗ ਬਰੂਨਡਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ ਜੋ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਥੋਰਬਰਗ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਜ਼ਬ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ 'ਗ੍ਰੀਨਵਿਚ ਵਿਲੇਜ' ਜਿਹੇ ਸਰਗਰਮ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪੱਕੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਲਾਕਾਰ, ਚਿੱਤਰਕਾਰ, ਕਵੀ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਰੈਡੀਕਲ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਮੁਦੱਈ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਥੋਰਬਰਗ ਕੋਲ 'ਗ੍ਰੀਨਵਿਚ ਵਿਲੇਜ' ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ। ਇਹ ਸਭ ਲੋਕ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਸੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖਾਸੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ। ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਯੂਰਪ ਨਾਲ ਭੇਦ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚੱਲਦੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਲਈ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸੇਧ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਲੋਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਰਦੇ, ਨੱਚਦੇ-ਗਾਉਂਦੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪਰਿਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ। ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹਿਸ-ਮੁਬਾਹਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਦੇ। ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਉਹ ਲੋਕ ਸਿਗਰਟਾਂ ਪੀਂਦੇ, ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ। ਥੀਏਟਰ, ਸਮਾਜਵਾਦ, ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦ, ਕਲਾ, ਨਵੇਂ ਲੇਖਕ, ਪਿਆਰ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਮੌਤ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੇ ਹੋਣ।*[8]

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਐਗਨਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੰਘਰਸ਼, ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵਾਲੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਇਕ ਰੋਅਬ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਉਹ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਆਲਮ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਬਾਕਾਇਦਾ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਐਗਨਸ ਡੂੰਘੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ। ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਨਮ ਕੰਟਰੋਲ ਜਾਂ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਿਹੇ ਭਖਵੇਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬਹੁਤ ਖਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਕਸਾਊ ਹੁੰਦੇ। ਜੇਨ ਐਡਮਜ਼, ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਐਗਨਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਗੌਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ। ਉੱਥੇ ਉਸਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ 'ਗ੍ਰੀਨਵਿਚ ਵਿਲੇਜ' ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅਮਰੀਕਨ ਨਾਰੀਵਾਦੀ

'ਹੈਨਰੀਟਾ ਰੌਡਮੈਨ' ਨਾਲ ਹੋਈ। ਇਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਥਾਈ ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਵਟ ਗਈ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਹੈਨਰੀਟਾ ਦੇ 'ਕਾਮ ਰਾਹੀਂ ਔਰਤ ਉੱਪਰ ਅਧਿਕਾਰ' ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣੇ ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ।[1] ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਕੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਆਡੰਬਰ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਭੁਗਤਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਥਾਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਵਾਂਗਰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਥੋਥੀ ਤੇ ਬੇਅਰਥ ਜਾਪਣ ਲੱਗੀ। ਉਸਨੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ:

> *ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠਣ-ਉੱਠਣ ਨਾਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਹੈ, ਉਹ ਬੇਕਾਰ ਤੇ ਅਵਿਵਹਾਰਕ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅੱਜ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ, ਸ਼ੱਕੀ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੋਚਦੇ ਸਨ...*
>
> *ਉਹ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਾਦਗੀ, ਭੋਲਾਪਣ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਹੀਣਤਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ।[2]*

ਐਗਨਸ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਛਾਪ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕੀ ਪਰ ਇਸ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ ਕਰਾਇਆ। ਉਹ ਉਸ ਟੋਲੇ ਨਾਲ 'ਮੈਡੀਸਨ ਸਕੁਏਅਰ ਗਾਰਡਨ' ਵਿਚ ਯੁੱਧ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੁਝ ਲੋਕ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਚਾਲੂ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਕਿਹੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਸੋਂ-ਵਿਰੋਧੀ ਪੈਂਤੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਐਗਨਸ ਨੇ ਜਾਣਿਆ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਅਮਰੀਕੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਸਨੇ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪੱਖਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਨਿਖਾਰਿਆ।

'ਦਾ ਗ੍ਰਾਫ਼ਿਕ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਇਕ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਰੀਵਿਊ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਰੀਵਿਊ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਇਆ ਰਵਾਇਤੀ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਉਸ ਰੀਵਿਊ ਸੰਪਾਦਕ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲੇ ਹੀ ਹਨ*

ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਸਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਯੁੱਧ 'ਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਉਸਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨ.ਫਰਤ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਉਸਦੀ ਹਮਲਾਵਰੀ ਆਲੋਚਨਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆਤਮਕ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।[9]

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਨੇ ਉਸ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਉਹ ਰੀਵਿਊ ਲਿਖ ਸਕੇ। ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਮਿਲੀ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਮੂਲ-ਨਿਵਾਸੀ ਰੈੱਡ-ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚਲੀ ਟੈਕਸਟ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਰੀਵਿਊ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਈ ਨੁਕਸ ਕੱਢੇ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ ਛਪੀਆਂ ਦੋ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਸੀ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲੁੱਟੇ ਧਨ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਰੀਵਿਊ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸੰਪਾਦਕ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਹਿਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਰੀਵਿਊ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਹੁਤ ਘੋਖ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਕੇਸ਼ਵ ਡੀ. ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣੇ ਸਨ। 1912 ਦੇ ਹੁਨਾਲੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਰਕਲੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਉਸਨੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਭਾਰਤੀ ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਸਵੈਰਾਜ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ।[10] 19 ਸਤੰਬਰ 1916 ਨੂੰ ਸਾਂਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ/ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਇਕ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਇਕ ਰੈਲੀ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੇਸ਼-ਭਗਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਅਪਣੱਤ ਦੇ ਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਅਕਸ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜੋ ਕਰੀਬ ਡੇਢ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜੇ ਸਨ। ਥੋਰਬਰਗ ਬਰੂਨਡਨ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਾਕਫ਼ੀ ਡੂੰਘੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਗਈ।

ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੇ 21 ਸਾਲਾ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਜੌਹਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਜੌਹਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਓਕਲਾਹਮਾ ਵਿਚ ਦਿਹਾੜੀ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਇਕ ਘੋੜਾ ਚੁਰਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ। ਐਗਨਸ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕਾ ਲਈ। ਐਗਨਸ ਆਪਣੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜੌਹਨ ਲਈ ਉਧਾਰ ਮੰਗ ਕੇ ਕੁਝ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਸਖ਼ਤ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਲਿਖੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਕੀ ਉਹ ਤਦ ਤਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ

ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣ? ਕੀ ਜੌਹਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਕਿਤੇ ਭੇਜਾਂ ਜਾਂ ਉਹ ਕਰਨ ਦੇਵਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਏਥੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭੁੱਖ ਕੱਟਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ? ਬਜਾਇ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਚੋਰੀ ਕਰਦਾ ਕੀ ਉਸ ਕੋਲ ਸਾਰੇ ਵਿਕਲਪ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ?[8]

ਐਗਨਸ ਨੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਭੇਜੀ ਪਰ ਜੌਹਨ ਨੇ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਇਕ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੈਮ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਜੌਹਨ ਅੱਜ ਮਰ ਗਿਆ'। ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਕੁਝ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਜਦਕਿ ਜੌਹਨ 2 ਅਪ੍ਰੈਲ 1917 ਨੂੰ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੈਮ ਦਾ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਓਕਲਾਹਾਮਾ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਖ਼ੁਦਾਈ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਢਿੱਗ ਜੌਹਨ ਉੱਪਰ ਡਿੱਗ ਪਈ ਤੇ ਉਹ ਦੱਬ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜੌਹਨ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਨ ਤਕ ਜੌਹਨ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੈਮ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਵਧੀਆ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਕੀ-ਕੀ ਝੱਲਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜੌਹਨ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਹ ਡਾਲਰ ਦੀ ਨਿਗੂਣੀ ਰਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਤਿ ਰੋਹ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਏਸ਼ੀਅਨਾਂ ਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ਼ੀ ਚਮੜੀ ਕਰਕੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਇੱਥੇ ਸਾਰੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹਨ? ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਮਾਰਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਉਹ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਉਸ ਨਿਰਦਯਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਕੌਮ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੀ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਪੀਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।[9] ਦੁਖੀ ਤੇ ਉਦਾਸ ਐਗਨਸ ਆਪਣਾ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਉਣ ਲੱਗੀ।

ਇਹ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਟੋਲਾ 'People's Council for Peace and Democracy' ਨਾਂ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਵਜੋਂ ਸਰਗਰਮ ਸੀ।[10] 1917 ਦੇ ਹੁਨਾਲੇ ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਉੱਪਰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਐਗਨਸ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਨਾਲ ਯੁੱਧ-ਵਿਰੋਧੀ ਰੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਵਰਗ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਅੰਨੀ ਯੂਰਪੀਨ ਹੋੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਰੰਭ ਹੋਏ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਇਕ ਵਿਚੋਲੇ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। 1916 ਦੀਆਂ ਅਮਰੀਕੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਲਸਨ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਇਹੀ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਭਾਰੀ ਜਨ-ਸਮਰਥਨ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

* * * *

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। 1850 ਤੋਂ ਬਾਦ ਮਾਰਕਸ ਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ Daily Tribune ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਛਪਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਚੌਧਰੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਿਆਪਕ ਰੋਹ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ 'ਧੱਕੜ ਆਰਥਿਕ ਲੋਟੂਆਂ' ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁੱਟਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ, ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸਮੇਤ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਆਲੰਬਰਦਾਰ ਅਖਵਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਫਿਰ ਐਸਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਿ 1917 ਦਾ ਬਸੰਤ ਆਉਂਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ? ਇਸ ਦੀ ਘੋਖ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪੁਣਛਾਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦਾ ਇਹ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਪਰਛਾਵਾ ਜਿਸਦੀ ਛਾਂ ਵਿਚ 1916 ਦੀਆਂ ਅਮਰੀਕੀ ਚੋਣਾਂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਮਰੀਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਹ ਵਿੱਢ ਮਾਰਵਾਂ ਬਿੰਦੂ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ।

4 ਜੁਲਾਈ 1776 ਨੂੰ ਬਕਾਇਦਾ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਆਵਾਮ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਗੁਲਾਮੀ ਭੋਗੀ ਸੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਭੂਪਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਰਾਠਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਗੰਢ-ਸੰਢ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਅਮਰੀਕੀ ਧਨਾਢ ਜਮਾਤ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਜੋਬਨ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕੰਡੇ ਵਾਂਗ ਚੁੱਭਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਭਾਰੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਲੱਦੀ ਜਾਵੇ। ਸੈਮੂਅਲ ਐਡਮਜ਼ ਜਿਹੇ ਬੁਰਜੁਆ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਟੱਸ-ਟੱਸ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕੀ ਫੋੜੇ ਨੂੰ ਸੂਈ ਦੀ ਚੋਭ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਅੱਜ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹਰਗਿਜ਼ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਜੇਕਰ ਅਮਰੀਕੀ ਜਨ-ਸੈਲਾਬ ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਉਮੜਿਆ ਹੁੰਦਾ।[11] ਬਰਤਾਨਵੀ ਮੂਲ ਵਾਲੀ ਧਨਾਢ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਾਲੇ-ਗੁਲਾਮਾਂ ਤੇ ਮੂਲ ਅਮਰੀਕੀ ਨਸਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਕਰ ਤਾਂ ਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਦੋ-ਧਿਰਾਵੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਸਟੇਟ ਦਾ ਮੁਕੱਦਰ ਬਣ ਗਈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਦੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।[12] ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ 'ਟਾਮਸ ਪੇਨ' ਵਰਗੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੇ

1789 ਦੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿਚ ਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ। ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਖੱਬਾ-ਸੱਜਾ ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1793 ਵਿਚ ਹੈਨਰੀ ਸੋਲਵੇਂ ਤੇ ਮੈਰੀ ਅੰਤੋਨਿਤ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਅਮਰੀਕੀ ਖੱਬੇਪੱਖੀ ਸੰਸਦ ਜੈਫਰਸਨ ਵਰਗਿਆਂ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ, ਜਦਕਿ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੱਜਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ।[13] 1856-65 ਦੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਿਵਲ ਜੰਗ ਨੇ ਆਰਥਿਕਤਾ, ਕਾਰਜ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਮਰੀਕੀ ਨਿਆਂ ਤੇ ਕਰ ਵਿਵਸਥਾ ਉੱਪਰ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਤੰਤਰ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਧੁੰਮਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈ ਗਿਆ ਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਐਬਰਾਹਮ ਲਿੰਕਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਮਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਆਪਣਾ ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤਾ ਦੇਖਦੀ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਲਈ ਲਿੰਕਨ ਨੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਦਮ ਪੁੱਟੇ, ਪਰ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਲੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਵਾਉਣ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਪਿਛਾਂਹ ਪੈ ਗਈ। ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਮਾਇਆ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਲੱਗਿਆ। ਸੂਤ ਤੇ ਕਪਾਹ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ 4 ਲੱਖ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿਚ ਆਸਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਤੰਤਰ ਉੱਪਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਰੀਬ-ਕਰੀਬ ਗਲਬਾ ਪੈ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ।[14]

19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਅੰਨੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਮੰਡੀਆਂ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਤੇ ਖੇਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਏਸ਼ੀਆ, ਅਫਰੀਕਾ ਤੇ ਮੱਧ-ਪੂਰਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਧਮਕ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੈਸੇਫਿਕ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨ ਇਸੇ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਚੀਨ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਗੱਡੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਦੇ ਥਪੇੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਰਿਹਾ ਅਮਰੀਕਾ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਟੋਲੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨੌਉਮਰ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਖਾਨਾਜੰਗੀ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਲੋੜ ਜੋਗੇ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਗੋਚਰੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਸਾਮਰਾਜੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। 1880 ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਮਰੀਕੀ ਜਮਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਣ ਲਈ। ਅਮਰੀਕੀ ਉਤਪਾਦਕ ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਨੂੰ ਖਪਤ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਜੋਂ ਲਲਚਾਈਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਪੂੰਜੀ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਬਰਤਾਨੀਆ ਕਾਬਜ਼ ਸੀ, ਦੇ ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਮਰੀਕੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਜਿਹੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪੱਛੜੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜ ਨੇ 'ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਗੁੱਟ' ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸਪੇਨ ਨਾਲ ਪੰਗਾ ਪਾਇਆ। ਅਮਰੀਕੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈਨਰੀ ਕੇਬਟ ਲੌਜ, ਵਿਲੀਅਮ ਮੈਕਿੰਨਲੇ ਅਤੇ ਥੀਓਡਰ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ ਨੇ ਹਮਲਾਵਰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ੇ ਜਨਮੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਖਾੜਕੂ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਅਤੇ ਹੜਤਾਲਾਂ

ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਚਾਲੂ ਸਮਾਜਕ-ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹਿੱਲਜੁਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਧਦੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਉਤਪਾਦਨੀ ਮਾਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਗਿਰਾਵਟ ਨੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ-ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ।[15] ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੋਨਰੋ ਦੇ ਸੱਤ ਦਹਾਕਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਨਾਅਰੇ 'ਅਮਰੀਕਾ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਲਈ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ' ਨੂੰ ਦਰੀ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਪੇਨ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਦੂਸਰਾ ਮਸਲਾ ਕਿਊਬਾ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾਉਣ ਦੇ ਸਪੇਨੀ ਮੰਸ਼ਿਆਂ ਕਾਰਨ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਕਿਊਬਾ ਵਿਚ ਸਪੇਨੀ ਸਾਮਰਾਜ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਿਦਰੋਹ ਤੋਂ ਬਾਦ 2 ਲੱਖ ਸਪੇਨੀ ਸੈਨਿਕ ਕਿਊਬਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦਾ ਕਿਊਬਾ ਵਿਚ 50 ਮਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਮਤ ਦਾ ਖੰਡ ਤੇ ਤੰਬਾਕੂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਿਆ।

ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਲੀਅਮ ਮੈਕਿੰਨਲੇ ਨੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਦੇ ਵਧਦੇ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਚੁੱਪੀ ਸਾਧੀ ਰੱਖੀ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਸਫ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਖ਼ੂਬ ਚਰਚਾ ਬਟੋਰੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ 'ਰੀੜ੍ਹ-ਹੀਣ' ਕਿਹਾ। ਆਖਰ 23 ਜਨਵਰੀ 1898 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਜੰਗੀ ਬੇੜਾ 'ਮੇਨ' (Maine) 'ਸ਼ੁੱਭ ਇੱਛਾ' ਨਾਲ ਹਵਾਨਾ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। 15 ਫਰਵਰੀ 1898 ਨੂੰ ਇਹ ਬੇੜਾ ਹਵਾਨਾ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ 'ਤੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਸਪੇਨ ਦੀ ਜੰਗ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਜਮਾਤ ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖ ਕੇ ਕੱਛਾਂ ਵਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਧਨਾਢ ਅਮਰੀਕਨ ਸੈਨਟਰ 'ਥਰਸਟਨ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ:

> *ਸਪੇਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਕਮਾਈ ਦੇ ਮੌਕਿਆ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬੁਲੰਦੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ, ਹਰ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗੀ, ਇਹ ਜੰਗ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਘਰੇਲੂ ਵਣਜ ਤੇ ਉਦਯੋਗ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਚਾਏਗੀ।*[16]

19 ਅਪ੍ਰੈਲ 1898 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਸਪੇਨ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜ ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਦਾ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਜੰਗ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਵੜਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਇਹ ਜੰਗ ਬੇਪਨਾਹ ਕਾਮਯਾਬੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ। ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਮਰੀਕੀ ਜਲ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ 20 ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਦਲੇ ਮਨੀਲਾ, ਮੈਕਸੀਕੋ ਤੇ ਕਿਊਬਾ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਈ। ਅਮਰੀਕੀ ਮਾਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਵਧਿਆ। ਕੁਝ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਿਆਨਕ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਆਏ ਕਾਮਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਕੀਤੀ। ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕਾਮੇ ਅਮਰੀਕਨ ਧਰਤੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਨਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਨਾਲ ਹੀ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਚੌਧਰ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਭਾਰਤ, ਚੀਨ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ

ਤੇ ਮਲਾਇਆ ਤੋਂ ਆਏ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਤਰ ਨੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਲੋਕਤੰਤਰ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਾਣਾ ਰਾਗ ਛੇੜਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਖੁਦ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਾਸਕ ਕਦੋਂ ਦਾ ਵਿਸਾਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।[17]

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਲ ਲਾਰਡ ਕਰਜ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਮੀਡੀਆ ਨੇ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਾਰ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੇ ਦੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਡੈਨਜ਼ਿਲ ਇਬਸਟਨ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਆਧਾਰਤ ਆਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਲੱਕ ਹੋਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। 1897 ਅਤੇ 1899 'ਚ ਭਿਆਨਕ ਅਕਾਲ ਵਾਪਰਿਆ ਅਜੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਵਿਚ 25% ਤਕ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 1905 ਤੇ 1906 ਵਿਚ ਸੋਕੇ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਈ ਫ਼ਸਲਾਂ ਉੱਪਰੋਥਲੀ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਆਬਾਦਕਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਆਪਕ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੀ।[18] ਇਸ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੋ ਰੈਡੀਕਲ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਦਾ ਉਭਾਰ ਹੋਇਆ। ਜਨਤਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਵਿਕਰਾਲਤਾ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਇਬਸਟਨ ਨੇ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਮਿੰਟੋ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ। ਇਬਸਟਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸਨੂੰ ਖ਼ਤਰਨਕ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਤੇ 1818 ਦੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ III ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।[19] ਇਸੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੀ 7 ਮਈ 1907 ਨੂੰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਅਜਿਹੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਵਸ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਬਾਰੀ ਦਆਬ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਉੱਪਰ ਪਾਏ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੂਰਗਾਮੀ ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਗੁੱਟ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਕਸ਼ੀਦਗੀ ਸਿਖ਼ਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੌੜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਨਵਾਂ ਮੈਂਬਰ ਅਮਰੀਕਾ ਯੁੱਧ ਦੇ ਅਤਿ-ਨਵੀਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੀ ਤੇ 1898 ਦੇ ਸਪੇਨ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਇਸ ਤਾਕਤ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਪੂਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨੀਆ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਚਾਅ ਵੀ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਰਮਨੀ ਵੀ ਬਰਤਾਨੀਆ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ 'ਮਾਰਕ ਸਵੀਜ਼ੀ' ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ Post Revolutionary Society ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

> *ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਵੰਡ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਵੰਡਾਰਾ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵੱਧ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ*

ਬਸਤੀਆਂ ਤੇ ਬਸਤੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਜਮਾਤ ਛੱਕਦੀ ਸੀ। ਬਸਤੀਆਂ ਦੀ ਕਾਮਾ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੱਠੀਆਂ ਤੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਝੋਕ ਕੇ ਗੋਰੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿੱਘ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਮਾਣਦੇ ਸਨ।[20]

ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 'ਮਾਰਸ਼ਲ ਕੌਮ' ਥਾਪ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੁੱਧ ਕੌਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੰਚ 'ਤੇ ਵਰਤਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਾਝਾ ਤੇ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰਫਲ ਵਜੋਂ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਛੋਟੇ ਖਿੱਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਕਿਸਾਨੀ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਵਸੀਲਿਆਂ 'ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਰਾਂ ਵਸਣ ਨਾਲ ਇਥੋਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਕਿਸਾਨ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਆਬਾਦਕਾਰ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਫੌਜੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਮੱਠਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਇਸੇ ਲਈ ਬਦਤਰੀਨ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਫੌਜੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਤਲਾਸ਼ਣ। ਭੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰੰਗਰੂਟ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੜਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸਾਨ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਕਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬਚੀ-ਖੁਚੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮਲਾਇਆ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਪੀਨਾਂਗ ਜਾਂ ਚੀਨ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਜਾ ਵੜਦੇ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਬਰਤਾਨਵੀ ਅਫਸਰ ਮਲਾਇਆ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਤੇ ਪੀਨਾਂਗ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੀ ਲੈ ਗਏ। ਮਗਰੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਧਨੀ ਚੀਨੀ ਜਾਂ ਮਲਾਈ ਵਪਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।[21] ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਿਹੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਿਰਤ ਅਨੁਭਵ ਸੀ। ਵਧੇਰੇ ਕਮਾਈ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਬਾਹਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੇਂਡੂ ਦਸਤਕਾਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਗਏ ਹਿੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 99% ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 75 ਫੀਸਦੀ ਫੌਜੀ ਸਨ।[22]

ਕਨੇਡਾ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਇਕ ਬਸਤੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਮੂਲ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਵਸੋਂ ਸੀ। 1905 ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਨੇ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਪਾਇਆ। ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਟੱਪ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।[23] ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਣ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪਰਜਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਰਗੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਉਸਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖਲਾਅ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਉੱਥੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਸੰਪਤੀਆਂ ਵੀ ਉਸਾਰੀਆਂ। ਕਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਹਾਰ ਤੇਜ਼ ਹੋਇਆ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਕਨਜ਼ਰਵੇਟਿਵ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ

ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਾ ਕੇ ਸੀਮਤ ਕਰ ਕੀਤਾ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਸਵੈਨਿਰਭਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੰਕੇਤ ਸਨ।

ਇਹੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਰੁਖ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਅਮਰੀਕੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਡੂਰਿਡ ਬ੍ਰਾਊਨ ਨੇ 7 ਮਈ 1908 ਨੂੰ 'ਦ ਡੇਲੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਛਪੇ ਇਕ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲਹੂ ਪੀਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਿੱਖ ਕਿਸਾਨ ਅਮਰੀਕਾ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਆਖ਼ਰੀ ਬੋਟੀ ਮਾਸ ਵੀ ਲਾਹ ਲੈਣਗੇ।"[24] ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਆਗੂ ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਤੇ ਸਵਾਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਸਦਭਾਵੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਰਾਜਸੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੌਰਿਆਂ ਦਾ ਲਾਭ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਆਮ ਰਾਏ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਆਪਣੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਹੂੰਝ ਕੇ ਲੰਡਨ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਖਰਚੀਲੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪੈਸਾ ਬਣਿਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਕਾਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ/ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇੰਡੋ-ਅਮਰੀਕਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਮੀਰੋਨ ਫੈਲਪਸ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਬੈਰਿਸਟਰ ਨੇ 1908 ਵਿਚ ਰੱਖੀ। ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਸੀ। 1909 ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਬਾਵਾਂ ਦੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।[25] ਇਸੇ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਬਾਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਨੇ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ, ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਰਾਜਨੀਤੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤ ਪੱਖੀ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਉੱਥੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤਬਕੇ ਵਲੋਂ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ 1907 ਵਿਚ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਨੇਡੀਅਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਹੋਂਡੂਰਸ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਰਤੀ ਕਾਮਿਆਂ ਉੱਪਰ

ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਨੇਡਾ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਇਦ ਸੀ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ 'ਓਟਾਵਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ' ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਵਫ਼ਦ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੀ ਕੂਟਨੀਤਕ ਸਫ਼ਲਤਾ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਇਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕਮੁੱਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। 1914 ਦੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਚਰਮ ਸੀਮਾ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਆਜਜ਼ ਆਏ ਪਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਵਹਿਮ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਵੈਰਾਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 'ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਗਠਨ' ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸਭ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦਨ ਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਤੇ ਉਸਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਬ੍ਰਾਇਨ ਭਾਰਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਖ਼ਤੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ ਪਰ ਕੰਜ਼ਰਵੇਟਿਵ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਟੌਡ ਥਾਮਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਧੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਗਾਮੀ ਅਮਰੀਕੀ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਟੌਡ ਥਾਮਸ, ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਗਿਣਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੰਜ਼ਰਵੇਟਿਵ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨੀਆ ਪੱਖੀ ਇਕ ਧੜਾ ਉਸਦੀ ਹਮਾਇਤ 'ਤੇ ਸੀ।[26] ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸੇ ਧੜੇ ਦਾ ਦਬਾਅ ਕੰਮ ਆਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਵਿਲੀਅਮ ਜੇ. ਬ੍ਰਾਇਨ ਦੋਨੋ ਹੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹਰਦਿਆਲ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਹਰਦਿਆਲ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਉਹਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।[27]

ਗ਼ਦਰੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੇ ਸਨ। ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਰਾਹੀਂ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੂਚਨਾ-ਤੰਤਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਗਸਤ 1914 ਵਿਚ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਗ਼ਦਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ। ਗ਼ਦਰ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ ਉੱਕ ਗਈ ਹੁਣ ਇਹ ਸਭ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਸਰਵ-ਸਾਂਝੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਚੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ

ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਭਿਆਲੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਿਆ। ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਕਈ ਕੂਟਨੀਤਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੁੱਟਬੰਦੀ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਜਰਮਨੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਵੀਰੇਂਦਰਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਉਰਫ਼ 'ਚੈਟੋ' ਨੇ 3 ਸਤੰਬਰ 1914 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਲੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨਾਲ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਦਕਿ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੰਡੀ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਉੱਪਰ ਲਲਚਾਈ ਹੋਈ ਅੱਖ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਗਿਆਨ ਸੀ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਵਿਚ ਹੀ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।[28] ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ 'ਮਾਵਰਿਕ' ਨਾਂ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤੇ ਇਹ ਮੁਹਿੰਮ ਵੀ ਠੁੱਸ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬਰਮਾ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਆਸ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਰਸਤਾ ਬਰਲਿਨ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਲੰਘਦਾ ਸੀ।

ਠੀਕ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਰੁਖ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਜਰਮਨੀ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਲਮ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਵਰਗ ਬਰਤਾਨਵੀ ਦਬਾਅ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਰੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਨਿਰਪੱਖ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਰਗ ਬਰਤਾਨੀਆ ਪੱਖੀ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਕਿ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਰਪੀਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਧਾਂਕ ਜਮਾ ਲਏਗਾ, ਨਿਰੀ ਖ਼ਾਮ-ਖਿਆਲੀ ਸੀ।[29] ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ 1917 ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ। ਲਿਊਸੀਟੇਨੀਆ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਦੀਆਂ ਪਣਡੁੱਬੀਆਂ ਨੇ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਸਵਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜੰਗ ਦੀਆਂ 'ਕੇਂਦਰੀ ਤਾਕਤਾਂ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜਨ ਦੀ ਮੰਗ ਜ਼ੋਰ ਫੜਨ ਲੱਗੀ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਲਸਨ ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1917 ਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਰਮਨੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਬੇਹੱਦ ਕਰੀਬ ਆ ਗਏ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਥਾਮਸ ਕੈਂਪਬਲ ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਮਿੱਤਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰੋਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਾਸਨ ਖਿਲਾਫ਼ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਨਵੇਂ

ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਰਮਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਨਕੇਲ ਕੱਸਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। 'ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉੱਪਰ ਅਸਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖਣ ਲਈ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜਿਸ਼ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਕੇ ਜੰਗ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਅਮਲਦਾਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।[30] ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹਿੰਦ-ਜਰਮਨ ਸਾਜਿਸ਼ ਤੇ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਕੇਸ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਘੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲਾਈਆਂ ਰੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਕੇਸ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਉੱਪਰ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਜੰਗੀ ਗਠਜੋੜ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਤਰ ਚਾਲਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜ ਕੇ ਜਰਮਨ ਚਾਂਸਲਰ ਕੈਸਰ ਦੇ ਜੰਗੀ ਫੰਡ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ। ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਦੇ ਜਰਮਨ ਸਫ਼ਾਰਤਖ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ,

> *"ਮੁਕਾਲਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵੱਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ 'ਗ਼ਦਰ ਮਚਾਉਣ' ਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਰਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤੇ ਅੜਿੱਕੇ ਪੈਣੇ ਸਨ।"*[31]

* * * *

ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੈਮ ਸਮੇਡਲੀ ਦੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਐਗਨਸ ਡਾਢੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਈ। ਉਸਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਬਾਲੜਾ ਭਰਾ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫੌਜ ਲਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੀਣ ਤੇ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਪਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਏਨਾ ਥੱਕ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਾ ਬਚਦਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਇਕਮਾਤਰ ਉਦੇਸ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੌਕਰੀ ਯੋਗ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। 10 ਮਾਰਚ 1917 ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲੀਡਰ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦਾ ਇਕ ਭਾਸ਼ਣ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ। ਐਗਨਸ ਉਸਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਸਮੂਹ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ:

"ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਸੀਓ! ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗੌਰਵ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਉੱਪਰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਵੇ? ਜੇਕਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਆਤਮਾ-ਹੀਣ, ਉਦੇਸ਼-ਹੀਣ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਹੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਉਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਲੜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਾਂਗ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਕ ਸੀਮਤ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਲੜਾਈ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਸੱਚੀਂ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਏਸ਼ੀਆ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦਕਿ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਿੰਨ-ਚੌਥਾਈ ਲੋਕਾਈ ਵਸਦੀ ਹੈ।"[32]

ਐਗਨਸ ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸਦੀ ਰਾਇ ਮੰਗਣ ਲੱਗੀ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਘਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਊਯਾਰਕ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ Young India ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹਲਚਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਲਈ ਅਕਸਰ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਨਣਾਨ 'ਥੋਰਬਰਗ' ਦੇ ਪਤੀ 'ਰਾਬਰਟ ਹੈਬਰਮਾਸ' ਨੇ ਰਖਵਾਇਆ ਸੀ।[33] ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਕੋਲ ਹੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ 1917 ਵਿਚ ਇੰਡੀਅਨ ਹੋਮ ਰੂਲ ਲੀਗ ਆਫ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।[34]

ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਅਗਲੇ ਹੀ ਐਤਵਾਰ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਸ਼ੰਕਿਆ ਸਮੇਤ ਮਿਲੀ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਪ੍ਰੌੜ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲਤਾ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਉੱਪਰ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ। ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਨੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਥੋਰਬਰਗ ਦਾ ਫਲੈਟ ਛੱਡ ਕੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬੜੇ ਮਾਣ ਪੂਰਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਸੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਊਯਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦੀ। ਦੇਰ ਰਾਤ ਤਕ ਲਾਲਾ ਜੀ ਐਗਨਸ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ' ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ। ਐਗਨਸ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋਰਬਰਗ ਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਹਿਸਾਸ-ਏ-ਕਮਤਰੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ, ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਈ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਿਹੜੀਆਂ 'ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਵਿਸਥਾਰਵਾਦ' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 1890 ਵਿਚ ਬਣੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਸਥਾ 'Anti Imperialist League' ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੀ। (ਇਸੇ ਲੀਗ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ 1928 ਵਿਚ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਇਸੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਸੰਸਥਾ ਗਠਿਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਕੁੰਨ ਸੀ) ਇਸ ਲੀਗ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਫਿਲਪਾਈਨਜ਼ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਕੋਲ ਇੱਥੇ ਹੀ 'ਐਂਡ੍ਰਿਊ ਕਾਰਨੇਗੀ' ਵੀ ਮਿਲਣ

ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵਧਦੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਆਪਕ ਮੁਹਿਮ ਛੇੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।[35] ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਮਰੀਕਾ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਮੁਹਿਮ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਸਾਰੇ ਬਰਤਾਨੀਆ-ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ, ਆਇਰਲੈਂਡ ਤੇ ਮਿਸਰ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਿਖ਼ਰ 'ਤੇ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵੀ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਿਓਨ ਟ੍ਰਾਟਸਕੀ ਨੇ ਵੀ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸੰਧੀ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਇਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਟ੍ਰਾਟਸਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਜੇ ਅਸੀਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਸੱਚੀਂ ਤਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਭਾਰਤ ਮਿਸਰ ਤੇ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜ ਦੇਵਾਂਗੇ।"[36] ਪਰ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਇਕਦਮ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਬਰਤਾਨਵੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਦਾ ਦੇਣਦਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਚੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿਜੋਰੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਰੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੀ ਨਕੇਲ ਕੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਦ 'ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਪਣਾ ਦੋਸਤ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ 'ਬਰਲਿਨ ਇੰਡੀਆ ਕਮੇਟੀ' ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਸਭ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸੂਹੀਏ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। 6 ਮਾਰਚ 1917 ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਟਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਲਈ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਕੋਈ ਵਚਿੱਤਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸੀ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਪਿਆਰ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਊਰਜਾ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦੀ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਉਸ ਵਕਤ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਸੀ। ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜੋ ਮਾਡਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਸਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਕੂਟਨੀਤਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਮੁਦੱਈ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਭਾਰਤੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਤਤਕਾਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੁਣੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਦਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦੀ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹਾਮੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਸਲਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੇ ਸੈਨਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਯੁਵਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵੈਦਿਕ-ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਮੰਨਦਾ ਸੀ।[37] ਉਸ ਸਮੇਂ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਗਈ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਕਿਆਈ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਫਾਰਮੂਲਿਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਛਾਪਣੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।[38]

ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਕਿਆਈ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਤੇ ਹੀਗਲ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਆਂ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਆਦਰਸ਼ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰੀ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਤੇ ਫੋਕੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਕੋਲ ਦੋ ਬੰਗਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਅਤੇ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਵੀ ਆਏ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਕਸਰ ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਦਰੀ ਕਵੀ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੀਰੰਬਾ ਲਾਲ ਗੁਪਤਾ ਵੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਦੇ ਨਿਕਟਤਾਪੂਰਨ ਸੰਬੰਧ ਸਨ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਭੈਣ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

1917 ਦੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਗਤੀ ਤੇ ਊਰਜਾ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਵਰਗੇ 'ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤਰਜ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਵਿਚ ਗਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਵੀ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖੁਦ ਨੂੰ ਅਸਹਿਮਤ ਪਾਇਆ। ਰੂਸੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗ਼ਦਰ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਕਾਰਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਰ ਤੋਲਣੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ। ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਬੰਗਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੁਟ ਦਾ ਜਵਾਨ ਆਗੂ ਸੀ ਤੇ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਚੇਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ Indian Nationalist Party ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੂਟਨੀਤਕ ਜੰਗ ਤੇਜ਼ ਕਰਨੀ ਤੇ ਨਵੇਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹਮਾਇਤੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਤੋਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀ ਰਾਇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਆਇਰਸ਼ ਇਨਕਲਾਬੀ ਡੀ. ਵਲੇਰਾ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਏਵਲਿਨ ਨਾਲ ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। 1915 ਦੇ ਹੁਨਾਲੇ ਉਹ 'ਬਰਲਿਨ ਇੰਡੀਆ ਕਮੇਟੀ' ਵਿਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਰਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ। ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ 'ਮੇਵਰਿਕ' ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਵਾਲਾ ਕਾਂਡ ਵਾਪਰਿਆ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੇ ਇਕ ਕਰੋੜ ਵੀਹ ਲੱਖ ਗੋਲੀਆਂ ਭਾਰਤ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋ

ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਬਰਲਿਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਤੋਂ ਔਖੇ ਸਨ ਤੇ ਰਾਇ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। 1916 ਵਿਚ ਇਸੇ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਰਾਇ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੇ ਸਹੀ-ਸਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਈ ਸੀ। ਰਾਇ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬਰਲਿਨ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬੇੜਾ ਉਸ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਿਆ।[39] ਇਸ ਤੋਂ ਜਰਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਰ ਔਖੇ ਹੋਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਇ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਟੌਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਯਕੀਨ ਗੁਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਆਚਿਆ ਵਕਾਰ ਮੁੜ ਹਾਸਲ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਆਸ 'ਤੇ ਹੀ ਉਹ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਵਰਗੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਪਰਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਘੋਸ਼ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੀ ਬਣਾਈ 'ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਕਤੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਨ। ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੇਈ ਸਾਲ ਦਾ ਇਕਹਿਰਾ ਜਿਹਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 'ਬੰਗਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ' ਦੌਰਾਨ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ। 1915 ਵਿਚ ਉਹ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ 1916 ਵਿਚ ਬੰਗਾਲੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਖੇ ਰਾਇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ 1917 ਦੀ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਨਿਊਯਾਰਕ ਆ ਗਿਆ।[40] 1917 ਦਾ ਸਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੇ-ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਈ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਜੁਝਾਰੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਏਜੰਡਾ ਕੂਟਨੀਤਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਰਾਜਸੀ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਘੋਸ਼ ਰੂਸ ਦੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਹ ਮਾਰਕਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਾਸ ਵੀ ਨਵੰਬਰ 1917 ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤੋਂ ਪਰਤ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਆ ਕੇ ਘੋਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਫਲੈਟ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ।[41]

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬਰਤਾਨੀਆ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਭਾਰਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਜੋ ਮੁਹਿੰਮ ਚੱਲੀ ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਵੇਂ ਸਮੀਕਰਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਕ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਗ਼ਦਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਦਰਾਂ ਗ਼ਦਰੀ ਹੋਰ ਸਨ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਤੇ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਰਜਨ ਭਰ ਉੱਚ ਦਰਜਾ ਜਰਮਨ ਸਫ਼ਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੀ ਸਨ।[42] ਤਾਰਕਨਾਥ ਦਾਸ ਤੇ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਉਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਦਾਸ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਘੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ

ਕੋਲ ਮੈਕਸੀਕੋ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਨਵੰਬਰ 1917 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਧ-ਮਾਰਚ 1918 ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਾਰਟੀ Indian Nationalist Party ਲਈ ਗੁਪਤ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਭੋਲ਼ੇ-ਭਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਹੰਭਲੇ ਲਈ ਜੁੱਟ ਪਈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਐਗਨਸ ਜੀਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰਸਤੇ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੀ ਸੀ, ਦੂਸਰਾ ਉਹ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਗੁਪਤ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ ਮੰਨ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ ਘੋਸ਼ ਤੇ ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ Indian Nationalist Party ਦੇ ਲੈਟਰ ਪੈਡਜ਼ ਉੱਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਫ਼ਾਰਤੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਂਤਰ ਕੂਟਨੀਤਕ ਸੰਬੰਧ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੁਹਿਮ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਲੈਟਰ ਪੈਡਾਂ 'ਤੇ ਟਾਈਪ ਕਰਦੀ ਤੇ ਉਹ Indian Nationalist Party 'ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਪੁਲਿਨ ਬਿਹਾਰੀ ਬੋਸ ਦੇ ਫਰਜ਼ੀ ਦਸਤਖ਼ਤਾਂ ਹੇਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਪਾ ਦਿੰਦੇ। ਐਗਨਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਮੈਰੀ ਰੋਜਰਸ' ਸੈਕਟਰੀ ਪੁਲਿਨ ਬਿਹਾਰੀ ਬੋਸ ਲਿਖਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਵਿਖੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਤਾਂ ਵਿਚ 'ਟੈਗੋਰ ਕੈਸਲ ਕਲਕੱਤਾ' ਦਾ ਫਰਜ਼ੀ ਪਤਾ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।[43]

ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦਾ ਵੀ। ਉਹ ਥੋਰਬਰਗ ਦਾ ਫਲੈਟ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਛੱਡ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਜਿਹੀ ਡਾਕ ਲੈਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਫ਼ਾਰਤਖ਼ਾਨਿਆਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਡਾਕ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸ ਲਈ ਐਗਨਸ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਬਦਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਇਕ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਘਰ ਤਕ ਭਟਕਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ 2, ਬੈਂਕ ਸਟਰੀਟ ਤੋਂ 156, ਬੇਵਰਲੀ ਪਲੇਸ ਅਤੇ ਫਿਰ 16 ਈਸਟ ਨਾਈਟਸ ਸਟਰੀਟ ਤਕ ਘਰ ਬਦਲੇ। ਮੱਧ-ਮਾਰਚ 1918 ਤਕ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸੱਤ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।[44] ਐਗਨਸ, ਘੋਸ਼, ਦਾਸ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤਦ ਤਕ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਜਦ ਤਕ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਜਰਮਨ ਸਾਜ਼ਿਸ ਕੇਸ' ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੁੱਕਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘੋਸ਼ ਅਤੇ ਦਾਸ ਨੇ ਤਿੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਪੀਲ ਰੂਸ ਵਿਚ ਟ੍ਰਾਟਸਕੀ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰੂਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ।[45] ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਖੁਦ ਮਾਸਕੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਐਗਨਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਮਾਸਕੋ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਰਾਬਰਟ ਮਾਈਨਰ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ

ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਘੋਸ਼ ਮਾਸਕੋ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਘੋਸ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਭਗੌੜਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਜਰਮਨ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕੇਸ' ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਸੂਸ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਬੰਗਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਤੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।[46] ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਘੋਸ਼ ਦੇ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਖਾਸੀ ਚਿੜ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮੁਕ ਸੰਬੰਧ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬੇਲਗਾਮ ਔਰਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਜਿਹੜੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ (ਦੋ ਸਾਲ) ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਮਰਦ-ਖ਼ੋਰ ਔਰਤ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।[47] ਰਾਇ ਨੇ ਘੋਸ਼ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਕਸੀਕੋ ਆ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਸੈਲਿੰਦਰਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਨੇ 'ਬਰਲਿਨ ਇੰਡੀਆ ਕਮੇਟੀ' ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਕਨਵੀਨਰ ਡਾ. ਚੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਚੱਕਰਵਤੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਈਰਾਨੀ ਸਾਥੀ ਸੈਕੂਨਾ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਰਲਿਨ ਸਾਜਿਸ਼ ਕੇਸ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਰਮਨੀ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਡਾ. ਚੱਕਰਵਤੀ ਨੇ ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਘੇਰਾ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਏਨਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਘੋਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਹਿਰ ਰਾਹੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਬਹਰਹਾਲ ਐਗਨਸ ਨੇ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਨੂੰ 27 ਫਰਵੀ 1918 ਨੂੰ ਰਾਬਰਟ ਮਾਈਨਰ ਲਈ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਘੋਸ਼ ਦੇ ਮਾਸਕੋ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਮਿਲਟਰੀ ਇੰਟਲੀਜੈਂਸ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਈ ਤੇ Indian Nationalist Party ਖਿਲਾਫ਼ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ।[48]

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਭਿਆਨਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪਿਆ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਇ ਕੋਲ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੀਰੰਬਾ ਲਾਲ ਗੁਪਤਾ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਸੀ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਮਸ਼ਕੂਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਬਰਲਿਨ ਇੰਡੀਆ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਨਵਰ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਖੇਪ ਨਾਲ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਭਾਰਤ ਭੇਜੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਪਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਰਮਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਉਸ ਨਾਲ ਖ਼ਾਸੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਡਾ. ਚੱਕਰਵਤੀ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਬਣਾ ਕੇ ਜਰਮਨ ਸਫ਼ਾਰਤਖ਼ਾਨੇ ਨੇ 4 ਫਰਵਰੀ 1916 ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ "ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਕੰਮਕਾਰ ਕੇਵਲ ਡਾ. ਚੱਕਰਵਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਕਮੇਟੀ ਹੀ ਚਲਾਏਗੀ ਅਤੇ ਧੀਰੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਤੇ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੀਰੰਬਾ ਲਾਲ ਗੁਪਤਾ ਹੁਣ ਤੋਂ ਬਰਲਿਨ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਜਾਣਗੇ।[49] ਹੀਰੰਬਾ ਲਾਲ

ਇਸ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਲਈ ਘੋਸ਼, ਦਾਸ ਤੇ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਜਿਹੇ ਬੰਗਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਘੋਸ਼ ਦੇ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਔਖਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਰੀਬ ਇਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਕੁਝ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ-ਪਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਪਤ-ਤੱਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਬਰਲਿਨ ਇੰਡੀਆ ਕਮੇਟੀ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਜਿਹੀ ਸੀ।[50] ਉਹ ਐਗਨਸ ਦੇ ਬੇਵਰਲੀ ਪਲੇਸ ਸਥਿਤ ਘਰ ਵਿਚ ਦੇਰ ਰਾਤ ਆਇਆ ਤੇ ਸਲਿੰਦਰਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਕੁਝ ਨਾ ਦੱਸਣ 'ਤੇ ਉਹ ਹੱਥੋਪਾਈ ਤੇ ਉਤਰ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜਬਰੀ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਬਾਦ ਐਗਨਸ Daughter of Earth ਵਿਚ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਉਹਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਜ਼ੰਜੀਰ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਜਕੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਚੌੜੇ ਮੋਢੇ ਮੈਨੂੰ ਦਬਾ ਰਹੇ ਸਨ। "ਏਦਾਂ ਨਾ ਕਰੋ" ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਡੁੱਬ ਰਹੀ ਸੀ। "ਦੇਖੋ! ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ।" ਮੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਸੁੰਨ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਛਟਪਟਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਸਾਹ ਉਖੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਲੱਕ 'ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਜਕੜ ਸੀ। ਏਨੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜੰਮ ਗਈ ਸਾਂ। ਕਮਰਾ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਧੁੰਦਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦਾ ਫਿਰ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਦਾ। ਖੰਭ-ਖਿਲਾਰੀ ਪੰਛੀ ਦਾ ਡਰਾਉਣਾ ਪਰਛਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਝਪਟਣ ਲਈ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਅੰਗਿਆਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਜਿਸਮ ਹਿੰਸਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਝਪਟਿਆ।"[51]*

ਇਸ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀਰੰਬਾ ਲਾਲ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਿੰਨਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਨਾ ਦੱਸੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅਕਸ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਉਹ ਪੰਜਾਹ ਡਾਲਰ ਐਗਨਸ ਦੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਪਤਾ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਖ਼ਤ ਵੀ ਡਿੱਗਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਜੋ ਬਰਾਬਰੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਾਲਾ ਗੁਲਾਮੀ ਰਹਿਤ ਤੇ ਭੈਅ ਮੁਕਤ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸਦੀ ਬੇਬਾਕੀ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਖ਼ੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਗੈਸ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਐਨ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਣ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਰਹੀ।

ਐਗਨਸ ਇਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਏ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਉਸਦੇ ਚਰਿਤਰ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਹੀ।[52] ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਘਰ ਅਇਆਂ ਅਜੇ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਅਜੀਬ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ 15 ਮਾਰਚ 1918 ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਫਲੈਟ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਹੋਈ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਮਰੀਕਨ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਵਰੰਟ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਫਲੈਟ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ। ਇੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੂਟਨੀਤਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ। ਟਰਾਟਸਕੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਕਾਰਬਨ ਕਾਪੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬ੍ਰਾਜ਼ੀਲ, ਪੈਰਾਗੂਵੇ ਪਨਾਮਾ, ਡੈਨਮਾਰਕ ਤੇ ਚਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ Indian Nationalist Party ਵਲੋਂ ਲਿਖੇ ਖ਼ਤ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਅਮਰੀਕਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀ।[53]

ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਲਈ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਸਾਧਾਰਨ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਭਰਪੂਰ ਦੋਸ਼-ਆਰੋਪਣ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਰਖ਼ੈਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਪੈਸੇ ਲਈ ਧੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਦੇਸ਼-ਧਰੋਹੀ ਜਿਹੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਐਗਨਸ ਜੜ੍ਹ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਠੋਕਵੇਂ ਜਵਾਬਾਂ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਨ-ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਨੂੰ ਟੱਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਚੰਗੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਘੋਸ਼ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਚਿੱਠੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਮੁੱਕਰ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ ਉਹ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਹੈ।[54] ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ-ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਭੁੱਖੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਰਦ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਕੰਬਲ ਖੋਹੇ ਗਏ ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਉਹ ਵਕੀਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਉਸਨੂੰ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ 'ਡੀਲੈਂਸੀ ਸਟ੍ਰੀਟ' ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ 'ਜੰਗ-ਵਿਭਾਗ' ਨੇ ਥੋਰਬਰਗ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਤੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਘੋਸ਼ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਸਵੀਕਾਰਿਆ। ਦੋ ਅਮਰੀਕਨ ਜਾਸੂਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। 18 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਜਾਸੂਸੀ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਫਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਦੱਸ ਕੇ ਸਾਜਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤਹਿਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।[55]

ਇਸੇ ਦਿਨ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਜਦ ਉਹ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਮੌਕੇ ਹੀ ਚੱਕਰਵਤੀ ਤੇ ਹੋਰ

ਗ਼ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਭਰੀ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਮਿਲੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਬਦਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਘੋਸ਼ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ 'ਸ਼ੀਸ਼ੀਆਂ' ਸਮੇਤ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਗਨਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹਿੰਦੂ-ਜਰਮਨ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀ ਅਮਰੀਕਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ੂਬ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਰਹੀ। 'ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਇਮਜ਼' ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ 'ਇਸ ਗਰਮ ਖਿਆਲ ਅਮਰੀਕਨ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੇ ਉਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਤਰੱਕੀ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਮਰੀਕੀ ਭਾਈਵਾਲ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।'[56] 2 ਅਪ੍ਰੈਲ 1918 ਦੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਤੋਂ ਛਪਦੇ ਕ੍ਰੌਨੀਕਲ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਛਪੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਾਥਣ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਉੱਪਰ ਅਮਰੀਕਨ ਸੰਘੀ-ਨਿਆ ਮੰਡਲ ਨੇ ਜਾਸੂਸੀ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੁਕਿਨ ਬਿਹਾਰੀ ਘੋਸ਼ ਵੀ ਫੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀ ਦੂਤਾਵਾਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਈ ਖ਼ਤ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੂਤਾਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਖੇ ਸਨ।[57]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਹੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਤੇ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਨੂੰ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1918 ਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜੱਜ ਏ.ਐਨ. ਹੈਂਡ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਉੱਪਰ ਜਨਮ ਰੋਕੂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਥਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨਹੈਟਨ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਰਕਮ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਐਗਨਸ ਲਈ 10,000 ਡਾਲਰ ਅਤੇ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਲਈ 20,000 ਡਾਲਰ ਸੀ। ਮੈਕਸੀਕੋ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਇਸ ਕੇਸ ਤੇ ਨੇੜਿਓਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਘੋਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਪਿੱਛੇ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੀ ਈਰਖਾ ਭਰੀ ਸੋਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਇ ਨੇ ਇਸ 'ਜੋੜੇ' ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ 'ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ' ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਚੇਲੇ ਪੁਰਿੰਦਰ ਨਰਾਇਣ ਸਿਨਹਾ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਪਲ-ਪਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਵਕੀਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਨਹਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਰਾਇ ਤੇ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਇਕ ਗੁਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਇਜਾਦ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀ ਡਾਕਟਰੀ ਪੇਸ਼ੇ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਜੰਗੀ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਡਾਕ ਸੈਂਸਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।[58] ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਤਾਬਕ ਐਗਨਸ ਤੇ ਘੋਸ਼ 'ਮਰੀਜ਼' ਹਨ। ਐਗਨਸ 'ਮਾਂ' ਤੇ ਘੋਸ਼ 'ਬੱਚਾ' ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ 'ਹਸਪਤਾਲ' ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾਣਾ ਮਤਲਬ 'ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਛੁੱਟਣਾ'। ਮੈਡੀਕਲ ਬਿੱਲ ਭਾਵ 'ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਰਕਮ'। ਡਾਕਟਰ ਮਤਲਬ 'ਵਕੀਲ'। ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ ਦਾ ਅਰਥ ਸੀ 'ਛੁੱਟ ਗਏ'। ਢਹਿ ਗਏ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੀ 'ਫੜੇ ਗਏ'। ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਫੌਰਨ ਬਾਦ ਅਮਰੀਕੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ

ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਸੂਸੀ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਠਾਲ਼ੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਇ ਤੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਰੰਜਿਸ਼ ਕਿੰਨੀ ਭਿਆਨਕ ਸੀ।[59]

ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ ਪੁਰਿੰਦਰ ਨਰਾਇਣ ਸਿਨਹਾ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਤੇ ਘੋਸ਼ ਲਈ ਚਲਾਵਾਂ ਜਿਹਾ ਵਕੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕੇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਐਗਨਸ ਦਾ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਵਕੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਰਾਇ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤਣ 'ਟਰੋਡਾ ਵੀਲ੍ਹ' ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ, ਜੇ.ਐਚ. ਹੋਲਮਸ, ਜੇਮਜ਼ ਮੇਲਵੀਨ ਲੀਅ, ਐਲਿਜ਼ਬੈਥ ਫਰੀਮੈਨ ਅਤੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਾਊਂਸਿਲ ਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇ 'ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਰੱਖਿਆ ਫੰਡ' ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਗਿਲਬਰਟ ਰੋਅ ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਮਰੀਕੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਹ ਕੇਸ ਲੜਨ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ। 11 ਜੂਨ 1918 ਨੂੰ ਕੇਸ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੇਸ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ, ਘੋਸ਼, ਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਵੋਦਰਸਪੂਨ ਜੋੜੇ ਅਤੇ ਬਲੂਮਾ ਜ਼ੈਲਾਜੁਨੇਕ ਨਾਂ ਦੀ ਰੂਸੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ।[60] ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਰਕਮ ਡਾ. ਪਰਸੀ ਸਟਿਕਨੇਰੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਸਿਨਹਾ ਲਗਾਤਾਰ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਸਿਹਤਯਾਬ' ਹੋਈ 'ਮਾਂ' 'ਬੱਚੇ' ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ 'ਬਿਮਾਰ' ਹੈ। ਐਗਨਸ ਘੋਸ਼ ਲਈ ਫੰਡ ਕੱਠਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਮਾਸੂਮ ਅਪੀਲਾਂ' ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਅਪੀਲ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *"ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਪਿਛੋਕੜ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੰਗ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਜਰਮਨ-ਪੱਖੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ।[61]*

ਉਸਨੇ ਘੋਸ਼ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਨਹਾ ਨਾਲ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਰਾਇ ਤੇ ਸਿਨਹਾ ਔਖੇ ਸਨ। 29 ਅਕਤੂਬਰ 1918 ਨੂੰ ਕੋਰਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 'ਦੀ ਕਾਲ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਨ-ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਇਆ। ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ, ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ, ਕਿੱਟੀ ਮੇਰੀਅਨ ਆਦਿ ਕਈ ਅਮਰੀਕਨ ਨਾਰੀਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੈਡਲੀ ਤੇ ਘੋਸ਼ ਰੋਜਰ ਬਾਲਡਵਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। 19 ਨਵੰਬਰ 1918 ਨੂੰ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਵਰਗੇ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਲਸਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਰਤੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਨਰਮਾਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣੀ ਆਰੰਭ ਹੋਈ। ਹੈਨਰੀਟਾ ਰੋਡਮੈਨ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਫਿਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ। 6 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਘੋਸ਼ ਵੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ।

ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਾ ਖ਼ਤ ਮਿਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ਼ ਰਹਿਣ

ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਐਗਨਸ ਬਾਰੇ ਮਿਲੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਯਕੀਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

ਐਗਨਸ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਮ ਬੁਲੰਦ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਹੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬਕ ਸਿਖਾਏ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਕਿ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦਾ ਖ਼ੁਦ ਉੱਪਰ ਯਕੀਨ ਵਧਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਯਕੀਨ ਸਹਾਰੇ ਉਹ ਅਗਲੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਰ ਤੋਲ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Daughter of Earth, Page-237.
2. Agnes Smedley Correspondence, Memories,
3. Daughter of Earth, Page-240
4. Life and Times of an American Radical; Page-32.
5. Daughter of Earth, Page-242.
6. Daughter of Earth, Page-241.
7. The Lives of Agnes Smedley, Page 44
8. Daughter of Earth, Page-240.
9. Agnes Smedley Correspondence,
10. Life and Times of an American Radical; Page-33.
11. Alan Woods, Marxism and the U.S.A., Page 35
12. Ibid, Page 36.
13. Ibid, Page 71.
14. Ibid, Page 107.
15. Ibid, Page 163.
16. Ibid, Page 165.
17. Ibid, Page 169.
18. ਸ.ਸ. ਜੋਸ਼, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 20.
19. ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਲਹਿਰਾਂ, (ਸੰਪ.) ਏ.ਸੀ. ਅਰੋੜਾ, ਪੰਨਾ 80.
20. P.M. Sweezy, Post Revolutionary Socity, Prefece, Page. XVII
21. ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 32.
22. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੈਂਸਰਾ, ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 20.
23. ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 36.
24. America in Modern Times, Page 130.
25. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੈਂਸਰਾ, ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 25.
26. America in Modern Times, Page 217.

27. ਹਿਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 124.
28. -ਉਹੀ- ਪੰਨਾ 220
29. Marxism and the U.S.A. Page 173.
30. ਹਿਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 238.
31. -ਉਹੀ- ਪੰਨਾ 240
32. Daughter of Earth, Page-294.
33. The Lives of Agnes Smedley, Page 59.
34. ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ: ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਪੰਨਾ 80.
35. Chatto, Page-36-37.
36. Ibid, Page 39.
37. Ibid, Page 37.
38. ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਪੰਨਾ 233.
39. The Lives of Agnes Smedley, Page 60.
40. J.P. Haithex, Communism and Nationlism in India, Page 22-23.
41. Life and Times of an American Radical; Page-41.
42. The Lives of Agnes Smedley, Page 63.
43. Life and Times of an American Radical; Page-41.
44. The Lives of Agnes Smedley, Page 65.
45. Life and Times of an American Radical; Page-41.
46. The Lives of Agnes Smedley, Page 66.
47. M.N. Roy A political Biography, Page. 47.
48. The Lives of Agnes Smedley, Page 68.
49. ਹਿਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 247.
50. Life and Times of an American Radical; Page-42.
51. Daughter of Earth, Page-281.
52. Life and Times of an American Radical; Page-42.
53. The Lives of Agnes Smedley, Page 68-69.
54. Ibid, Page 69.
55. Ibid, Page 69.
56. Archieves, New York Times. 23 March, 1918.
57. ਹਿਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 276
58. The Lives of Agnes Smedley, Page 70.
59. Ibid, Page 70.
60. Life and Times of an American Radical; Page-46.
61. Ibid, Page 48.
62. Daughter of Earth, Page-296.

ਅਧਿਆਇ ਛੇਵਾਂ

ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਤੇ ਬਰਲਿਨ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ

ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਪੂਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ ਬਰਲਿਨ ਦੀ ਜਾਸੂਸ ਕਹਿ ਕੇ ਖ਼ਾਸਾ ਭੰਡਿਆ ਸੀ ਪਰ ਆਮ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਵਿਚਲੇ ਉਸਦੇ ਭੋਲ਼ੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਛਲਤਾ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਬਰਤਾਨੀਆ ਅੱਗੇ ਬੇਵਸੀ ਨੂੰ ਹਿਕਾਰਤ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਂਦੇ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਅਸਹਿਜ ਤੇ ਪੱਛੜੀ ਹੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਹੋਈ। ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾਦਾਇਕ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਜਨਮ ਰੋਕੂ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਪਰਚੇ 'Birth Control Review' ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਪਰਚਾ ਉਦੋਂ ਪੂਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਸੀ।[1] ਐਗਨਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੀ। ਉਹ ਜਿਸ ਘਰ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਕਮਰਾ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੂਹੀਏ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ ਜਾ ਪੁੱਜਦੇ, ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਸੰਕਟ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤ ਫਲੋਰੈਂਸ ਲੈਨੌਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਕਈ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ ਉਸ ਪਰਚੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰਬੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਕਈ ਐਸੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਉਸਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਆਈਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸਿਹਤ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਖੁਫ਼ੀਆ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਜਾਸੂਸ ਵੀ ਆਏ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅਨੁਭਵਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਦ ਸੇਂਗਰ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਈ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਤੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ' ਜਾਂਬਾਜ਼ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾ ਕੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਏਧਰ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਝ ਸਾਲ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:-

> *ਮੇਰੀ ਅਮਰੀਕਨ ਦੋਸਤ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਨਾ-ਮੁਮਕਿਨ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਭ ਤੋਂ*

ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁੱਖ ਸਹੇ ਹੋਣ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਹੀ-ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁੱਖ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਹੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੀ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੁੱਖ ਸਹੇ ਸਨ।

ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਜੀਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਸੀ। ਇਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਗੌਰਵ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।[2]

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਐਗਨਸ ਨੇ Birth Control Review ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਪੱਕ ਲਿਖਤਾਂ ਛਪਵਾਈਆਂ। ਉਸਦਾ ਇਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮਿੱਤਰ 'ਰਾਬਰਟ ਮਾਈਨੇਰ' ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ 1919 ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਜੋਂ ਰੂਸ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਉਸਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੂਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਪਨ-ਦੇਸ਼ ਵਾਂਗ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਸੀ। ਜਰਮਨਾਂ ਦੀ ਲੱਕ-ਤੋੜਵੀਂ ਹਾਰ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੁਣ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਬਨਾਮ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਲੁੱਟ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਦਿੱਖ ਵਾਲਾ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ ਤੇ ਨਵੇਂ ਆਰਥਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਅਮਰੀਕਾ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰੈਡੀਕਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਰੌਸ਼ਨ-ਮੀਨਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਲੋਕ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਰੂਸ ਵੱਲ ਨੀਝ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਧਿਰਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘੁਲਾਟੀਏ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਬੋਝ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਮਹਾਨ ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਆਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲ-ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਲਟਕ ਰਹੀ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲ਼ੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੀਣ-ਮਰਨ ਦੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਲ ਗਿਆ।[3] ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਤਾਰਕਨਾਥ ਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਮਰੀਕੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਐਡਵਰਜ਼ ਗੈਮਨਜ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ। ਇਸ ਖ਼ਤ ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਅਲੰਬਰਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ

ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬਰਤਾਨੀਆ ਖਿਲਾਫ਼ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭਾਰਤ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਸਰਕਾਰ ਫਾਹੇ ਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮਾਰਚ 1919 ਵਿਚ Friends of Freedom For India (ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ) ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸਭਾ ਰੈੱਡ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਵਿਚ ਗਠਿਤ ਕਰ ਲਈ।[4] ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਬਰਲਿਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਮੇਟੀ (BIC) ਇਕ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਤੁਆਰਫ਼ ਦੇ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਧੱਬਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦਾ ਬੀੜਾ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਬਰਲਿਨ ਭਾਰਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਆਗੂ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜਿਆ ਸੀ। 'ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ' ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਰੂਪ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੰਗਠਨ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਸੈਕਟਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਤਰ ਗਰਮ-ਖ਼ਿਆਲੀ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਸੰਦ ਅਮਰੀਕਨ ਵਿਚਾਰਵਾਦੀ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਬਰਟ ਮੌਰਸ ਲੌਵਟ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ। ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡੁਡਲੀ ਫੀਲਡ ਮੇਲੋਨ ਅਤੇ ਫਰੈਂਕ ਵਾਲਸ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਨ। ਐਗਨਸ 'ਸ਼ੁੱਧ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਗਠਨ' ਲਕਬ ਨਾਲ ਇਸ ਸਭਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਅਮਰੀਕੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਦੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਪੱਖੀ ਝੁਕਾਅ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਅਮਰੀਕਨ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਕ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਇਮਦਾਦ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ।[5]

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1919 ਦਾ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਵਾਪਰਿਆ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦ ਖਿਲਾਫ਼ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਰੋਹ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ। ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਹਿਤ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਤੇ ਇਸਦੇ ਨੋਟਿਸ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ। ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਦਾ ਉਸਨੇ ਗੰਭੀਰ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਤੇ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਜੋ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪਿਆ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੱਚਿਆਂ, ਔਰਤਾਂ, ਬੁੱਢਿਆਂ ਤੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਲਹੂ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਇਨਸਾਨ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਮਰ ਗਈ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਜਨਾਜ਼ਾ ਉੱਠ ਗਿਆ ਹੈ।'*[6]

ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸਹਾਰ ਰਹੇ, ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਖਤੋ-ਕਿਤਾਬਤ ਕੀਤੀ ਤੇ 'ਭਾਰਤੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ' ਸੰਗਠਨ ਵਲੋਂ ਉਸਨੂੰ ਵਕੀਲ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਦਮੀ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸ਼ੁੱਭ ਇੱਛਾ ਦਾ ਫਲ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵਕੀਲ (ਗਿਲਬਰਟ) ਇਸਦੀ ਤੇਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪੈਰਵੀ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਕੇਸ ਲੜੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਅੱਧ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋਅ ਐਡਮ ਵੀਲਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇੱਥੇ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਸੁਝਾਅ ਹੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।[7] ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਸੰਗੀਨ ਧਾਰਾਵਾਂ ਹੇਠ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਜ਼ਿੱਦ ਸੀ। ਅਗਾਂਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ-ਟੰਗਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੇ 'ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ' ਸੰਗਠਨ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ 'ਅਮਰੀਕਨ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਲੇਬਰ' ਨੂੰ 21 ਜੂਨ 1919 ਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ। ਜਦੋਂ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਹਿੱਤ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਤਾਰਾਂ ਭੇਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਖ਼ਾਸ ਦਬਾਅ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ 50 ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਭੇਜੇ।[8]

ਇਸ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ 19 ਮਈ 1920 ਨੂੰ ਕੋਲੰਬੀਆ ਦੇ ਨਿਆਂ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਕਿਰਤ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਨ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਪਿੱਛੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਥ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ ਮੂਲ ਅਮਰੀਕੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉੱਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਯਾਬ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖ ਲਿਖੇ, ਪੈਂਫਲਿਟ ਛਪਵਾ ਕੇ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਤਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਏ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਲਾਮਬੰਦੀ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਇਕ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ

ਅਮੀਰ ਹੈਦਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਗਨਸ ਨੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਇਕ ਭਰਵਾਂ ਰੋਸ ਮਾਰਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਫ਼ਾਰਤਖ਼ਾਨੇ ਤਕ ਕੱਢਿਆ। ਅਮੀਰ ਹੈਦਰ ਖ਼ਾਨ ਅਨੁਸਾਰ, "ਮੈਂ, ਬਤੌਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਸਨੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।[9] ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਤੋਂ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਅਤੇ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤਕ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਈ।

1920 ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਡੈਮੋਕਰੇਟਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਇ ਕਰਕੇ ਗਰਮ-ਖਿਆਲ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਖਦੇੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਬਹਾਨਾ ਇਹ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਘ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ, ਆਇਰਸ਼, ਮੈਕਸੀਕਨ ਅਤੇ ਖੁਦ ਅਮਰੀਕੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਨ। ਲੰਮੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਰੀਕਨ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਧਾਰਨ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਸਮਝਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ 1920 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਾਰਨ ਜੀ. ਹਾਰਡਿੰਗ ਨੇ ਡੈਮੋਕਰੇਟ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੇ ਵਿਲਸਨ ਦੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਜੇਮਜ਼ ਕਾਕਸ ਨੂੰ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਚੋਣ ਨੂੰ ਵੁਡਰੋ ਵਿਲਸਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਨਮੱਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਮਰੀਕੀ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਮਿਚੇਲ ਪਾਲਮਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ। ਨਿਊਯਾਰਕ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਤੇ ਸਾਂਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੱਤ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2500 ਦੇ ਕਰੀਬ ਰੈਡੀਕਲ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਾਰਕੁੰਨ, ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰ ਵੀ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ 'ਗਿਆਰਾਂ' ਲਗਾਤਾਰ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਾਹਰਲੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਿਆ ਤੇ ਵਾਰਨ ਹਾਰਡਿੰਗ ਜੇਤੂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਹਾਰਡਿੰਗ ਦਾ ਇਸ ਚੋਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੌਰਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਲੁਭਾਵਣਾ ਨਾਅਰਾ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਣਾ ਸੀ।[10]

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਮਰੀਕਾ ਉੱਪਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟ ਹੋਇਆ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਖਾਸ ਕਰ ਜਰਮਨ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਸੂਚਨਾ ਉੱਪਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਰੋਕ ਲੱਗ ਗਈ।

ਐਗਨਸ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ

ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਲਈ ਇਕ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਮਾਹੌਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਯੋਗ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਣਾਇਆ। 5 ਦਸੰਬਰ 1920 ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ 'ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ' ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਕਜੁੱਟਤਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ-ਵਿਆਪੀ ਸਾਂਝ ਭਿਆਲੀ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲਈ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ ਗਿਆ।[11] ਇਸ ਦੌਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> *ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਏਨਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਵੇਗ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਡਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲਿਖਣਾ ਤੇ ਬੋਲਣਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਜਨਮ-ਭੋਇੰ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲ਼ ਰਹੀ ਹੋਵਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਬੋਧਨ ਮਨ ਦੀ ਗਰਮਾਹਟ, ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਹਿਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ, ਭਰਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ ਸਾਂ।*[12]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਵੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਮਾਣੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰਲੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ। 'ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ' ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਸਾੜ੍ਹੀ ਪਹਿਨ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਐਗਨਸ ਅੱਗੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਸਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸੁਹਿਰਦ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਇਸ ਦੋਸਤੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ।[13] ਇਸ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤ ਫਲੋਰੈਂਸ ਲੈਨੋਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ 'ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ' ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਤਿਆਗ-ਪੱਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਹੁਣ ਕੁੱਲਵਕਤੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ 'ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ' ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਫਿਰ 'ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ। ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਛਪਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਮਰੀਕੀ ਗੁਪਤਚਰ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਏ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਸੈਲਿੰਦਰ ਨਾਥ ਘੋਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਰੱਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਕੇਸ ਦੀ

ਦੁਬਾਰਾ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਥੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਯੂਰਪ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

ਨਵੇਂ ਰਾਜਸੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਟੋਲਾ ਬਰਲਿਨ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਤਲਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚਲੀ ਆਗਾਮੀ ਇਕੱਤਰਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵੀਂ ਜਾਪੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਦਾ ਲੰਮਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਪਸ ਅਮਰੀਕਾ ਪਰਤਣ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਘੱਟ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਣੀ ਸੀ।[14] ਐਗਨਸ ਤਤਕਾਲੀ 'ਬਰਲਿਨ-ਭਾਰਤੀ ਕਮੇਟੀ' ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਆਗੂ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ 'ਚੈਟੋ' ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤਿਬੱਧ ਕਾਰਜਾਂ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਇਕਮਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕੇਸ ਕਾਰਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਯੂਰਪ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। 17 ਦਸੰਬਰ 1920 ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਇਕ ਸੌ ਡਾਲਰ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਪੋਲਿਸ਼ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ਵਜੋਂ ਯੂਰਪ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ। ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਉਸਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ। ਬਿਨਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਜਾਣ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਐਗਨਸ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਹੁਣ ਕਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

1920 ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਠੰਢੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ 'ਡੇਨਜ਼ਿਗ ਬੰਦਰਗਾਹ' 'ਤੇ ਜਾ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਨਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਸੀ ਨਾ ਜਰਮਨ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ, ਸੋ ਜਰਮਨ ਕਸਟਮ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਰਲਿਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਆਗੂ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚੱਟੋਪਾਧਿਆਏ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਰਮਨ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਭਾਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਐਗਨਸ ਬਰਲਿਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਈ।[15] ਐਗਨਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਯੂਰਪ ਦੇ ਅਮੀਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਚਾਅ ਸਨ। ਉਹ ਫਲੋਰੈਂਸ ਲੈਨੋਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅਮੀਰਾਂ ਲਈ ਬਣੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਯੂਰਪ ਦੀ ਜੀਵੰਤਤਾ ਨੂੰ ਜਾਨਣ/ਸਮਝਣ ਦਾ ਇਹ ਮੌਕਾ ਕਿੰਨਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ। ਪਰ 1920-21 ਦਾ ਬਰਲਿਨ ਪੈਰਿਸ ਜਾਂ ਲੰਡਨ ਵਾਂਗ ਅਤਿਵਿਕਸਤ ਸਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦਿੱਕਤ ਐਗਨਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸੀ। ਨਾ ਉੱਥੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਸਨ ਨਾ ਹੀ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦਾ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਮਾਹੌਲ। ਐਗਨਸ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਕਤਾ ਗਈ। ਫਲੋਰੈਂਸ ਲੈਨੋਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

> ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਇਕਦਮ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਵਿਛੁੰਨੀ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਰਮਨ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ

ਤਰੱਕੀ ਵੇਖ ਕਿ ਮੈਂ ਲੜ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਬਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੂਲ-ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਮੈਂ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਛੁੰਨੀ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਮੈਂ 'ਦੀ ਕਾਲ' ਦਾ ਚੰਦਾ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਸ ਕੋਲ 5 ਡਾਲਰ ਛੱਡ ਆਈ ਸਾਂ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਇੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਾਰੇ ਇਕਦਮ ਚੁੱਪ ਰਹੀਂ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਜਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਦੀ ਰਹਾਂਗੀ। ਤੇਰੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕਬੀਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਯਾਦ ਆ ਗਈ, "ਸੁਣ ਦੋਸਤ! ਜੋ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।[16]

ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਵਿਛੁੰਨੀ ਤੇ ਇਕੱਲਤਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ 'ਐਲਿਸ ਬਰਡ' ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਨਵਰੀ 1921 ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਫ਼ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਡਰ ਹੇਠ ਬਿਗ਼ਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੀਣਾ ਐਗਨਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਸੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ 'ਤੇ ਘੋਖਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਲੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਜ਼ਾਹਰਾ ਗੁੱਟ ਤਦ ਤਕ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਨ। ਇਕ ਗੁੱਟ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੁੱਟ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਮੈਕਸੀਕਨ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਲੜਾਕੂਆਂ ਨਾਲ ਰਲ਼ ਕੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨਾ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਗੁੱਟ ਬਰਲਿਨ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਦਲ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਬਾਹਰੀ ਦਖ਼ਲ ਸਦਕਾ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਜਰਮਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਕੁੜੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾਵੇ, ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਰੇ, ਲੋਕ ਮਤ ਬਣਾਵੇ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕੁੜੀ ਬਰਲਿਨ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਪਰਕ ਸੂਤਰ ਬਣੇ, ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਅਸਹਿ ਸੀ ਤੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਇਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। 10 ਜਨਵਰੀ 1921 ਨੂੰ ਜੇ. ਐਡਗਰ ਹੂਵਰ ਨਾਂ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਡਾਕ-ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਗਨਸ ਦੀ ਹਰ ਚਿੱਠੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ। ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਮਰੀਕੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ।[17]

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਹੁਣ ਬਹੁਤੇ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨੀਆ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜ ਰਹੇ ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਵਾਂਗ ਵਰਤਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ

ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੰਤਵ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਆਲਮੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਰਮਨੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾਵਾਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਪੈਸਾ, ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣੀ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੀਨਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿਊੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਰਮਨੀ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਾਂਗ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਸੋ, ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਿਆ ਹਾਲਾਤ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਅਲਗਾਵ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ।

ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਬਰਲਿਨ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਬਰਲਿਨ ਆਮਦ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਦਾ ਭਾਵੁਕ ਸਹਾਰਾ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚੱਟੋਪਾਧਿਆਏ 'ਚੈਟੋ' ਬਣਿਆ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਸਾਜਿਸ਼ ਕੇਸ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤਿਆਗ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ 'ਚੈਟੋ' ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲੱਗੇ। ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਵੱਲ ਐਗਨਸ ਵੱਧ ਉਲਾਰ ਹੋਈ ਉਹ ਸੀ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚੈਟੋ ਦੇ ਔਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ। ਐਗਨਸ 'ਚੈਟੋ' ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, "ਮੈਂ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ।"[18] ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਬੜੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਤਾਂ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਇਕ ਸੂਤਰ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਵਿਚ ਉਭਰਵਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਉਹ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1880 ਨੂੰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਬੰਗਾਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਵੀਰੇਂਦਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਡਾ. ਅਘੋਰਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਵੀਰੇਂਦਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਸੰਤਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਸਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਵੱਡੀ ਭੈਣ 'ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ' ਸੀ, ਜੋ ਬਾਦ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਕਵਿੱਤਰੀ ਬਣੀ ਜਿਸਨੂੰ 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੋਇਲ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਜਿਸਨੂੰ ਬੰਗਾਲੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ 'ਚੈਟੋ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਭਾਰਤ

ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਜੀਵਨ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੂਝਿਆ। ਮਦਰਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਤੋਂ ਬੀ.ਏ. ਕਰਕੇ ਚੈਟੋ 1902 ਵਿਚ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਗਿਆ। ਚੈਟੋ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਤਾਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੇ ਸੰਚਾਰ-ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੁਨਰ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਾ 'ਚੈਟੋ' ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। 1905 ਦੀ ਬੰਗਾਲ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਦ 'ਚੈਟੋ' ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੰਗਾਲੀ ਯੁਵਕਾਂ ਵਾਂਗ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਇਆ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬੰਗਾਲੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗੁੱਟਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ।

ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ 'ਚੈਟੋ' ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬੇਹੱਦ ਫਿੱਕੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਪਾਲ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਅਘੋਰ ਨਾਥ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੰਗਾਲ ਵੰਡ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਦਬਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਚੈਟੋ' ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ।[19] 1902 ਵਿਚ ਬਰਤਾਨੀਆ ਪੁੱਜਾ 'ਚੈਟੋ' ਦੋ ਵਾਰ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਸੀਮਤ ਕੋਟੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਉਹ ਅਸਫ਼ਲ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਹਿਤ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿੱਠ ਕੇ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। 1908 ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ 'ਚੈਟੋ' ਨਵ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਆ ਕੇ Indian Home Rule Society ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ। ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਮੀਰ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਿਆਮ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਮਾ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਸੀ। 1905 ਵਿਚ 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਉਸਦੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਰੱਦ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ ਲੰਡਨ' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਪਾਲ, ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ, ਮੈਡਮ ਕਾਮਾ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਜੁੜਦੇ ਸਨ। 'ਚੈਟੋ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।[20] 1906 ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਮਾ ਦੇ ਵਜ਼ੀਫੇ 'ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਏ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਚੈਟੋ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਇਕ ਨਵੇਂ ਵਰਗ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ, ਸਾਵਰਕਰ, ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰਾ, ਵੀ.ਵੀ.ਐਸ. ਅਈਯਰ ਤੇ ਐਮ.ਪੀ.ਟੀ. ਅਚਾਰੀਆ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ 'ਚੈਟੋ' ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਪਿਆ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਮਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ। 'ਚੈਟੋ' ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਹੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਤੋਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਸ ਬੰਗਾਲੀ ਗਰੁੱਪ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਜੋ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। 'ਚੈਟੋ' ਵਿਨਾਇਕ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਕਮੇਟੀ 'ਅਭਿਨਵ ਭਾਰਤ' ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। 1909 ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ

ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀਆ ਤੰਗ ਕੀਤਾ। 14 ਜੂਨ 1909 ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਨਾਸਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਭੇਜਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਣਾਈ। 1 ਜੁਲਾਈ 1909 ਨੂੰ 'ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ' ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ 'ਕਰਜ਼ਨ ਵੇਲੀ' ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਬਰਤਾਨਵੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਖਾਸਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਚੈਟੋ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਬੁਲਾਵੇ 'ਤੇ 1910 ਵਿਚ ਪੈਰਿਸ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਸਦਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪਰਚਾ 'ਤਲਵਾਰ' ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਮੈਡਮ ਕਾਮਾ ਇਸ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੀ। ਪੈਰਿਸ ਵਿਚ 'ਚੈਟੋ' ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤੀ ਚੈਟੋ ਦਾ ਪੱਕਾ ਅਕੀਦਾ ਇਸੇ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਣਿਆ। ਚੈਟੋ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਮਿਸਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਮੁਹਾਜ਼ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ।[21] ਉਸਦਾ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਪਰਚਾ 'ਕਬਜ਼ੇ ਦੀ ਫੌਜ' ਮਿਸਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਰੱਸਲਜ਼ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। 1912 ਵਿਚ 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਵਿਚ ਹੀ ਕੁਮਾਰੀ ਗੀਉਨਾਲਡਜ਼ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1914 ਵਿਚ ਜਰਮਨੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ 'ਚੈਟੋ' ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗੁੱਟਾਂ ਦਾ ਸਰਕਰਦਾ ਲੀਡਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰਾਹ ਏਨੀ ਸੌਖੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤਕ ਜਾਵੇ।

ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀਭਾਂਤ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜਰਮਨੀ-ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਜੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਿਸਮਾਰਕ ਅਤੇ ਕੈਸਰ ਵਿਲਹੈਮ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਮੋਹਰੀ ਤਾਕਤ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਅਹਿਮ ਮਰਹੱਲਾ ਸੀ। 1907 ਦੀਆਂ ਬਰਤਾਨੀਆ-ਰੂਸ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਜਰਮਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਣ ਲੱਗਾ। ਅਗਲਾ ਇਕ ਦਹਾਕਾ ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਤੁਰਕੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੰਧੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਰੁੱਧ ਉਕਸਾਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤੱਤਾਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਸੂਤਰ ਨਾਲ ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਇਸ ਗੰਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਅਖਾੜਾ ਬਣ ਗਿਆ।

1910 ਵਿਚ ਹੀ ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਨੇ 'ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ' ਵਿਚਲੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਰਮਨ ਕੋਲ ਨਿੱਗਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਢਾਂਚਾ ਹੈ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੌਜ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਰਮਨੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧ

ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਸਤਾ ਵੱਢਣ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਣਗੇ।[22] ਚੈਟੋ ਅਤੇ ਅਬਿਨਾਸ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਆਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਜਰਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਸੀ। 1914 ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਚੈਟੋ ਜਰਮਨ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਅਬਿਨਾਸ਼ ਤੇ ਚੈਟੋ ਨੇ ਕਈ ਜਰਮਨ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਦੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਆਮ ਰਾਇ ਬਣਾਈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਰਮਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸਾਂਝੇ ਮੰਤਵ ਹਨ, ਸੋ ਲੜਾਈ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਲਾਸ਼ ਕੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇਗੀ। ਫਰਵਰੀ 1915 ਵਿਚ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂਪ ਕੇ ਜਰਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਦੇ ਸੂਤਰਧਾਰ ਬਣ ਗਏ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚਲੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਰਾਹੀਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਭਾਰਤ ਭੇਜਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬਰਲਿਨ ਇੰਡੀਆ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਿਰਕਿਰੀ ਹੋਈ। ਜਰਮਨ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਖਦੇੜਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਹੱਥ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਜਰਮਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਦੂਜਾ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਆਗੂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਅਤੇ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਤੇ ਫੁੱਟ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅਸਰਦਾਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਤੀਸਰੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਰੂਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਉਤਸਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰੂਸ ਪ੍ਰਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਝੁਕਾਅ ਜਰਮਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਭਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਮੇਟੀ 1921 ਤਕ ਪਹੁੰਚਦੇ-ਪਹੁੰਚਦੇ ਆਪਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਪਿਛਾਂਹ ਛੱਡ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਢਾਂਚਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਢਾਂਚਾ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚੈਟੋ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਭਾਲ਼ ਕੇ ਜਰਮਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਸਰ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।[23]

ਬਰਲਿਨ ਭਾਰਤੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮਈ 1917 ਵਿਚ ਸਟਾਕਹੋਮ ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਰਾਹੀਂ ਦੂਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ। 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਤਤਕਾਲੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਸਨ। 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ 1907 ਦੀ ਸਟੁਗਾਰਟ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਮੈਡਮ ਕਾਮਾ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ ਮਿਲ

ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਸਟਾਕਹੋਮ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਕੇ ਚੈਟੋ ਨੇ ਬਰਲਿਨ ਭਾਰਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਕਸੀਕੋ ਤੋਂ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਵੀ ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਗੁੱਟ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਚੈਟੋ ਤੇ ਅਚਾਰੀਆ ਸਟਾਕਹੋਮ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਗਰੁੱਪ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਗਏ। ਇਥੇ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੰਚ 'ਤੇ ਉਠਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਕਰੂਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਛੇੜ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਠਾਈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੋਰ ਪੀਡੀ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਰੰਜਿਸ਼ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਦੋਂ ਲੱਗੀਆਂ ਜਦੋਂ ਬਰਲਿਨ ਭਾਰਤੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ 1916 ਵਿਚ ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਖੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਮਗਰੋਂ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਣਗਹਿਲੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰਾਇ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੇ 'ਚੈਟੋ' ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਉਹ 'ਚੈਟੋ' ਦੀਆਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਚੈਟੋ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿ ਵੀ ਰਾਇ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਮਾੜਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੈਟੋ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਐਗਨਸ ਜਰਮਨ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਚੈਟੋ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਾ ਲਈ ਤਾਂ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਲਈ ਇਹ ਅਸਹਿ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਕਾਫੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਬਹੁਤ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿਆਲ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਬੰਦਾ ਲੱਗਿਆ। ਚੈਟੋ ਐਗਨਸ ਨਾਲੋਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਵੱਡਾ ਸੀ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਉਸਨੂੰ ਚੈਟੋ ਦੀ ਹੀ ਭਾਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਐਗਨਸ ਬਰਲਿਨ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਬਰਲਿਨ ਭਾਰਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤੀਜੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਮਾਸਕੋ ਇਜਲਾਸ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸਨੂੰ ਉਹ 'ਮਾਸਕੋ ਮਿਸ਼ਨ' ਆਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ 1921 ਦੀ ਬਸੰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਣੇ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਕੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਚੈਟੋ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਦੇ ਅਮੀਰਕਨ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਸਕੋ ਦੇ

ਉਸ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ, ਅਲੈਕਜ਼ਾਂਦਰ ਬਰਕਮੈਨ, ਏਲਾ ਰੀਵ ਬਲੂਰ ਅਤੇ ਅਰਲ ਬਰੂਡਰ ਜਿਹੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪੁੱਜੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਹੁਣ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਹੈ।

ਬਰਲਿਨ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਅਪ੍ਰੈਲ 1921 ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਮਾਸਕੋ ਪੁੱਜੀ। ਸੱਤ ਮੈਂਬਰੀ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਭੁਪੇਂਦਰ ਨਾਥ ਦੱਤ, ਗੁਲਾਮ ਅੰਬੀਆ ਖ਼ਾਨ ਲੁਹਾਨੀ, ਪਾਂਡੇ ਰਾਮ ਖਾਨਖੋਜੇ, ਨਲਿਨੀ ਗੁਪਤਾ, ਬੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਸਨ। ਇਸ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਕਸ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਡੈਲੀਗੇਟ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।[4] ਬਰਨਿਲ ਤੋਂ ਆਈ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਨਾ ਤਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੇ ਸਥਾਈ ਮੈਂਬਰ। ਉਹ ਚੈਟੋ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਲਈ ਰੂਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸੱਦੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਇਸ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ।[5] ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਮਿਨਟਰਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹਸਤਾਖ਼ਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਬੰਗਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਉਸ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਲੀਡਰ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਲਈ ਬਰਲਿਨ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਸਕੋ 'ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਣ ਲੱਗੇ। ਉਸਨੇ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਅਬਾਨੀ ਮੁਕਰਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤੱਟ-ਫੱਟ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਬਕਾਇਦਾ ਹਸਤੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਇਸ ਬਾਹਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ 'ਕੌਮਪ੍ਰਸਤ' ਬੰਗਾਲੀ ਹੀ ਸੀ। ਸਭਿਅਚਾਰਕ ਕੌਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਬੜੀ ਔਖ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਰੋਗ ਹੈ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਤੱਤਸਾਰ ਸਮਝਣੋ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਪੂਰਬ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਵਿਚ 'ਖੱਬੇਪੱਖੀ ਬਚਗਾਨਾ ਰੋਗ' ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ 'ਖੱਬੂ ਸੰਕੀਰਣ' ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ।[6] ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ 1920 ਵਿਚ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ 'ਉਲਟ ਥੀਸਿਜ਼' ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀਆਂ ਉਭਰਵੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਰਾਡੇਕ, ਐਮ. ਬੋਰੋਡਿਨ, ਬੁਖ਼ਾਰਿਨ, ਏ. ਥਾਲਹੇਮਰ ਅਤੇ ਜੇ. ਬੈੱਲ ਦੇ ਸਮਾਂਤਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਲੀਡਰ ਹੈ। ਬਸਤੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਥੀਸਜ਼ ਅਸਲ

ਵਿਚ ਤਤਕਾਲੀ ਰੂਸੀ ਸਟੇਟ ਦੀਆਂ 'ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ' ਬਾਰੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਸੀ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਜੂਨ 1920 ਵਿਚ ਲੈਨਿਨ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੁਆਲਾਂ ਬਾਰੇ ਥੀਸਜ਼' ਰੂਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਬਸਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸੰਦਰਭ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਥੀਸਜ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ। ਸੁਤੰਤਰ ਕੌਮੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਪੂਰਬੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਦਸਤੇ ਕੌਮੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਵੱਖਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਬੁਰਜਆਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ ਨਾ ਕਰਨ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਵਸੋਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਟੇਕ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਾਮੰਤਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਅੰਦੋਲਨ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਕਿਸਾਨੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।[27]

ਇਸ ਦੇ ਪੂਰਕ ਥੀਸਜ਼ ਵਜੋਂ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਅੱਸੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੇਤੀ ਸਹਾਰੇ ਜੀਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਹਿੱਸੇ ਜਨਤਾ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਗੁਆ ਕੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਹੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਤੱਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਇ ਨੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਗੁਲਾਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਲੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਡਲ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸਾਮਵਾਦੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੱਕ ਜਾਹਿਰ ਕੀਤਾ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੌਮੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਖਾਸਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।[28] ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਗਲਬੇ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਗਲਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਗਲਬਾ ਵੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋਵੇ।[29]

ਰਾਇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਥੀਸਜ਼ ਨੂੰ 'ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੁਆਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰਕ ਥੀਸਜ਼' ਕਿਹਾ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਊਰਜਾ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਖਿੱਚ ਪਾਊ ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੂੰ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਨੇ ਬੌਧਿਕ ਦਸਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚੈਟੋ' ਜੋ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ ਦੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਖਾਸੇ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਰਲਿਨ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਕਾਰਲ ਰਾਡੇਕ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਰਾਡੇਕ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਰਲਿਨ

ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਥੀਸਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਲੈਨਿਨ ਦੇ 'ਥੀਸਜ਼' ਅਤੇ ਰਾਇ ਦੇ 'ਪੂਰਕ ਥੀਸਜ਼' ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦਾ ਸੈਕਟਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਰਾਡੇਕ ਇਸ ਨਵੇਂ 'ਰੱਫੜ' ਤੋਂ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਇ ਦੇ ਥੀਸਜ਼ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਥੀਸਜ਼ ਨੂੰ ਇਕਹਰਾ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਡੇਕ ਨੇ 'ਚੈਟੋ' ਤੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ 'ਕੇਂਦਰੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਬਿਊਰੋ' ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਬਿਊਰੋ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਰਲਿਨ ਗਰੁੱਪ ਤੇ ਰਾਇ ਦੇ ਟੋਲੇ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਖੱਪਖਾਨਾ ਤੇ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਹੋਈ। ਚੈਟੋ ਨੇ ਅਬਾਨੀ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ 'ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਸੂਸ' ਕਿਹਾ ਉਸਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਬਰਲਿਨ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਏਜੰਟ' ਕਿਹਾ।[30] ਅਗਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਜੇ ਰੁਟਜਰਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਕੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਰੁਟਜਰਜ਼ ਨੇ ਬਰਲਿਨ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਚੈਟੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ ਹਨ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਹਨ। 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਰੁਟਜਰਜ਼ ਨੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਬਰਲਿਨ ਧੜੇ ਨੂੰ 'ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਨੀ' ਤੇ ਹੁੱਲੜਬਾਜ਼ ਕਿਹਾ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ 7 ਜੁਲਾਈ 1921 ਤੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਕਾਨਫਰੰਸ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਟਕਿਆ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ ਜੇਮਜ਼ ਬੈੱਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਵੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਗਸਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਖ਼ੁਦ ਵੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ। ਰਾਇ ਨੇ 1920 ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਥੀਸਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਚੈਟੋ ਤੇ ਖਾਨਖੋਜੇ ਨੇ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। 5 ਅਗਸਤ 1921 ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਖੇਪ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ, ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵਰਕਰਜ਼ ਆਫ਼ ਵਰਲਡ (I.W.W.) ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਤੇ ਭਾਰਤ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦੱਸਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਿਹਾ।[31]

ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਏ 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਅੰਬੀਆ ਖ਼ਾਨ ਲੁਹਾਨੀ ਅਤੇ ਪਾਂਡੋ ਰਾਮ ਖ਼ਾਨਖੋਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਕ 'ਸਮਾਂਤਰ ਥੀਸਜ਼' ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਥੀਸਜ਼ ਇਕ ਭੂਮਿਕਾ-ਨੁਮਾ ਆਲੇਖ ਤੋਂ ਬਾਦ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ:-

(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਸਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਾਲਾਤ

(2) ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ-ਇਨਕਲਾਬ

(3) ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁਣੌਤੀ

ਇਸ ਥੀਸਜ਼ ਵਿਚ ਚੈਟੋ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਜਾਤੀਗਤ ਵਿਭਾਜਨਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਜਿਹੜੇ ਉੱਥੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਧੁਰਾ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਨੇ ਹੋਰ ਤਿਖੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਥੀਸਜ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਬਣਨਾ ਜਾਂ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਦੱਸਦਿਆਂ ਇਸਦੇ ਫੌਜੀ ਸਰੋਤਾਂ ਵਜੋਂ ਗੁਲਾਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਦਮ ਕਿਹਾ। ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਯਾਦ-ਪੱਤਰ' ਵਿਚ ਚੈਟੋ ਤੇ ਲੁਹਾਨੀ ਨੇ ਰਾਇ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਕਹਿ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਕੋਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ ਗਈ।[32] ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹ ਥੀਸਜ਼ ਬੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਬੁਰਜ਼ੁਆ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਤਤਕਾਲੀ ਮਾਰਕਸੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ 'ਚੈਟੋ' ਦੇ ਇਸ ਥੀਸਜ਼ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਥੀਸਜ਼ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਸਮਰੱਥਾ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ੱਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਸਮਅਰਥੀ ਮੰਨਦਾ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਖ਼ੁਦ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਸ ਥੀਸਜ਼ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਨਾਪਸੰਦੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੰਜ ਚੈਟੋ ਦਾ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਇ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਨੇ ਉਦਾਰ ਭਾਰਤੀ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚੈਟੋ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਲੀਡਰ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਲਾਬਿੰਗ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਏਜੰਟ ਕਹਿ ਕੇ ਬਰਲਿਨ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾ ਬਣਨ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਸਕੋ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਨਾਲ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਦਿਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਡੂੰਘੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਰਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਪਰਮਿਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਅਤੇ 'ਚੈਟੋ' ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਚੈਟੋ ਤੇ ਐਗਨਸ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਬਰਲਿਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਇਹ ਅਸਹਿ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਕਰੀਬ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਾਰੇ-ਮਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਾਲਾਤ ਤਦ ਹੋਏ ਜਦ ਹੀਰੰਬਾ ਲਾਲ ਗੁਪਤਾ ਬਰਲਿਨ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਰਲਿਨ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਾਰੇ

ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਗਾਲੀ ਸੁਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਕਾਰ ਵੀ ਜਰਮਨੀ ਆ ਪੁੱਜਾ ਜਿਸਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ 'ਭਾਰਤੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ' ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਤੇ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵੀ ਐਗਨਸ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਅਤੇ ਤਾਰਕ ਨਾਥ ਦਾਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਚੈਟੋ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰਲਾ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦ ਤੜਫ਼ ਉੱਠਿਆ। ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਚੈਟੋ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਾਥੀ ਵੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰਿਆ ਜਾਂ ਰਾਇ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਵਾਇਆ ਉਸਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਐਗਨਸ ਵੀ ਸੀ।[33] ਚੈਟੋ ਐਗਨਸ ਕੋਲੋਂ ਉਸਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ। ਉਸਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

> *ਮੇਰੀ ਚਿੰਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਸੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਔਰਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਐਸੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਵੇ।[34]*

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਕਿਹਾ। ਜਿਸ ਨਾਮ ਲਈ ਐਗਨਸ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਏਨਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਹਿਕਾਰਤ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਦੁਖਦਾਈ ਸੀ। ਉਹ ਜਿਸ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ ਉਹ ਜਾਗੀਰੂ, ਕਬਜ਼ਾਮਈ ਸੋਚ ਵਾਲਾ, ਹੈਂਕੜਬਾਜ਼ ਤੇ ਮਰਦਾਵੀਂ ਘਿਰਣਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ। ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਐਗਨਸ ਨੇ ਹੀਰੰਬਾ ਲਾਲ ਗੁਪਤਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ। 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਾਰੇ ਬੁਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ੂਬ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕਈ ਭਵਿੱਖੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਏਨੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੋਈ ਕਿ 'ਨਰਵਸ ਬਰੇਕ ਡਾਊਨ' ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਭਾਰਤੀ ਮਿੱਤਰ ਲੀਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਹਵਾ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਦਲੀ ਲਈ 'ਬੈਵਰੀਅਨ' ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ। ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਚੈਟੋ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਤਬਦੀਲ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਐਸਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਸੈਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਹੀ ਐਗਨਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਲਾਜ ਵਿੱਚੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮਾਰਚ 1925 ਤਕ ਨਿਰਵਿਘਨ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਝਗੜੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ 'ਚੈਟੋ' ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਵੀ। ਉਹ ਚੈਟੋ ਦਾ ਫਲੈਟ ਛੱਡ ਕੇ

ਵੱਖ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਇਕ ਜਰਮਨ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਚੈਟੋ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਫਲੋਰੈਂਸ ਲੈਨੋਨ ਨੂੰ ਕਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਔਰਤ-ਵਿਰੋਧੀ ਜਗੀਰੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ। ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਮਿਸ਼ੇਲਸ, ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਅਤੇ ਫਲੋਰੈਂਸ ਲੈਨੋਨ ਨੇ ਉਸਦਾ ਘਰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਮਿਸ਼ੇਲਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ:

> *ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ, ਤਜਰਬਿਆਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਕੋਲ ਪਰਤਣ ਨਾਲੋਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗੀ। ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜਿਸਮ ਉਸਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਮੈਂ ਇਕ ਚਾਕੂ ਆਪਣ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖੁਭੋ ਲਵਾਂਗੀ।*[5]

ਬਰਲਿਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੇ ਪਾਰਟ ਟਾਇਮ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਪੱਛਮੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1927-28 ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਲੇਖ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਪਰਚੇ 'The People' ਵਿਚ ਵੀ ਛਪੇ। ਬਰਲਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਜਰਮਨ ਅਭਿਨੇਤਰੀ 'ਟੀਲਾ ਡਿਊਰੀਅਕਸ' ਨਾਲ ਹੋਈ। ਟੀਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧ ਵਰਤਦਿਆਂ ਜਰਮਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਕਰਾਈ। ਚੈਟੋ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਐਗਨਸ ਲੇਖਕ ਬਣਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Life and Times of an American Radical; Page-51.
2. Daughter of Earth, Page-316.
3. ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 291.
4. The Lives of Agnes Smedley, Page-77.
5. Ibid, Page-78.
6. ਸੋਵੀਨਰ 2014, ਮੇਲਾ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਾਂਗਣਾ ਦਾ ਲੇਖ, ਪੰਨਾ 40-41
7. ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 297.
8. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 301.
9. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 307.
10. Life and Times of an American Radical; Page-64.
11. ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 325.
12. Daughter of Earth, Page-338.

13. Life and Times of an American Radical; Page-68.
14. Ibid, Page-68.
15. Ibid, Page-69.
16. Agnes Smedley Correspandence to Lennon,
17. The Lives of Agnes Smedley, Page 87.
18. Daughter of Earth, Page-362.
19. Chatto, Page-10
20. Ibid, Page-11.
21. Ibid, Page-27.
22. Ibid, Page-39.
23. Ibid, Page-116.
24. Ibid, Page-161.
25. Life and Times of an American Radical; Page-77.
26. ਮ.ਅ. ਪੇਰਸਿਤਸ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵਿਚ, ਪੰਨਾ 96-97.
27. V.I. Lennon, Collective works, Vol. 31, Page 147-150.
28. M.N. Roy, A Political Biography, Page 81-84.
29. ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵਿਚ ਪੰਨਾ 118
30. Chatto, Page 161.
31. Ibid, Page-162.
32. Ibid, Page-166.
33. The Lives of Agnes Smedley, Page 101.
34. Daughter of Earth, Page-357.
35. Agnes Smedley Correspandence, Letter to Michelles.

ਅਧਿਆਇ ਸੱਤਵਾਂ

ਚੀਨ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ

ਚਟੋਪਾਧਿਆਏ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗੁੱਟਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਐਗਨਸ ਨੇ ਚੈਟੋ ਦਾ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਐਗਨਸ ਜਿਸ ਆਕਰਸ਼ਣ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਸੀ, ਚੈਟੋ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਆਕਰਸ਼ਣ ਡੂੰਘੀ ਪੀੜ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। 'ਟੀਲਾ ਡਿਊਰੀਅਕਸ' ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਕਈ ਜਰਮਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। Daughter of Earth ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਛਪਣ ਨਾਲ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਭੱਲ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਉਸਦੇ ਲੇਖ ਛਾਪ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਬਰਲਿਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਵੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਰਥਿਕ-ਭੂਗੋਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਆਪਣਾ ਥੀਸਜ਼ ਲਿਖਦੇ ਸਮੇਂ 'ਅਫ਼ੀਮ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਧਿਐਨ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਚੁਣਿਆ ਤੇ ਚੀਨ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਚੀਨੀ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਚੀਨੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਈ ਹਮਦਰਦੀ ਹੋਰ ਤੀਬਰ ਹੋ ਗਈ।

ਬਰਲਿਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਅਗੈਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੇ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਮਾਹੌਲ ਉਹਦੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਿਪਰੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਜਰਮਨ ਨੂੰ ਕੱਟੜ ਕੌਮੀਅਤ ਹੋਣ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਖਤਰਨਾਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੌਰ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਲੇਖ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ। ਅਗਸਤ 1927 ਵਿਚ 'New Masses' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੁਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਅਮਰੀਕਨ ਖੜੋਤ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਜੀਵੰਤ ਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।[1]

ਪਰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋ ਹਾਲ ਵੇਖਿਆ ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਮੋਹ-ਭੰਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ ਹੁਣ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਚੈਟੋ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨਵੇਂ ਆਰਥਿਕ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਾਸਾ ਕਿਹਾ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ 'The Call' ਵਿਚ ਛਪੇ ਇਕ ਲੇਖ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਮਾ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਸਟੇਟ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਲਈ ਬਣ ਰਹੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ।[6] ਉਹ League Against Imperialism ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣੀ। ਨਤੀਜਨ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਛਾਪਣੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਜੇਲ੍ਹ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

> *ਪਰ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਮਿਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ, ਉਸਨੂੰ ਮਿਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਬੋਲਸ਼ਵਿਕਾਂ' ਵਾਲੀ ਬੋਅ ਆਈ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਕੋਮਲ ਨੱਕ ਇਸ ਬੋਲਸ਼ਵਿਕੀ ਬੋਅ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਤਦੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ 'ਮਾਨਸ ਗੰਧ, ਮਾਨਸ ਗੰਧ' ਚੀਕ ਉੱਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਤੌਬਾ-ਤੌਬਾ ਕਰ ਉੱਠੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕੀ ਡਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਵੀ ਲਤਾੜ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਬੀਬੇ ਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖ ਛਾਪਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ।[7]*

ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਜਮਾਤ-ਰਹਿਤ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਭਾਰਤ, ਚੀਨ ਤੇ ਰੂਸ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਗਠਜੋੜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਪੱਥ-ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਿਹਾ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਤੇ ਐਗਨਸ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਮੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਐਗਨਸ ਵਲੋਂ ਸੁਝਾਏ ਰੂਸ-ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਗਠਜੋੜ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਕਿਹਾ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਜੁਆਬ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਖ਼ਾਸੇ ਦਾ ਇਹੀ ਹੱਲ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ ਕੱਟੜ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਰੁਚੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਨਣਾਨ ਕਮਲਾ ਦੇਵੀ ਚਟੋਪਾਧਿਆਏ ਦਾ ਇਕ ਖ਼ਤ 17 ਨਵੰਬਰ,1927 ਨੂੰ 'The People' ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ। ਇਹ ਲੇਖ ਐਗਨਸ ਉਪਰ 'ਚੈਟੋ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਣ' ਜਿਹੇ ਦੂਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਐਗਨਸ ਲਈ ਨਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਰਹੀ ਰਾਜਸੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗਰੁੱਪ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਭੰਡੀ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਖ਼ਾਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਦਲਣਾ ਪਏਗਾ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਥਾਂ ਵੱਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਰਮਨ ਅਖ਼ਬਾਰ Frankfurter zeitung ਨੇ ਉਸਦੇ 'ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਵਿਦਰੋਹ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਕਈ ਲੇਖ ਛਾਪੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤਨਖਾਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੇ ਪਾਸਪੋਰਟ 'ਤੇ ਵੀਜ਼ਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਐਗਨਸ ਆਖ਼ਰ ਚੀਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਈ।

ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾੜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਤੋਂ ਬਾਰਡਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਚੀਨ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸੀਨੋ-ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਬਕਾ 'ਗੁਰੂ' ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ 17 ਨਵੰਬਰ 1928 ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਾਬ ਨੂੰ ਅਸਹਿ ਮੰਨਦਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਿਆ।

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵੀ ਅਣਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਫਰਵਰੀ 1927 ਤੋਂ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੇ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ ਦੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਚੀਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਵੀਂ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਇਕ ਧੜਾ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਜੰਗ ਛੇੜ ਕੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ। ਭਾਰੂ ਧੜਾ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਸਰ ਅਧੀਨ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹੇ।[4] ਇਸ ਲਈ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਤੈਨਾਤੀ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦਿਖਾਈ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਭਾਵੇਂ ਜਰਮਨ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਖੁਫ਼ੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਜਾਸੂਸ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।[5] ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦਾ ਇਹ ਸਾਲ ਚੀਨੀ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 1927 ਵਿਚ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਕਰਾਅ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਅਗਸਤ 1928 ਵਿਚ ਬੀਜਿੰਗ ਉੱਤੇ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਉਸਨੂੰ ਚੀਨੀ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ 1921 ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਦੋਚਿੱਤੀ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਦੀ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਰੁਝਾਨ ਨਾਲ ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਕੁਮਿਨਰਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਅਕਤੂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਸਟਾਲਿਨ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਬਦਲੀ ਸੁਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਟਾਲਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ:

> *"ਇਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਜਾਂ ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਘ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਘ ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।[6]*

ਇਹ ਬਿਆਨ ਸਾਬਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਹੁੰਚ ਦੋਵੇਂ ਪਿੱਛਲਖੁਰੀ ਮੁੜਦੇ ਹਨ। ਮਿਖਾਈਲ ਬੋਰੋਡਿਨ 1928 ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕੁਮਿਨਟਾਂਗ (Komintang) ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਕਾਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਚੀਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜਾਸੂਸੀ ਨਿਗਰਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋਣ

ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇਸੇ ਦਾ ਇਕ ਕਾਂਡ ਸੀ।

ਐਗਸਨ ਦੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਲਹਿਰ ਕੁਝ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਸਨ ਯਾਤ ਸੇਨ ਦੀ 1925 ਵਿਚ ਮੌਤ ਨਾਲ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧੜੇ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਧੱਕਾ ਲੱਗਾ ਤੇ 1928 ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਜੇ ਪੱਖੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਨੇ ਰਾਜਸੀ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਨ ਯਾਤ ਸੇਨ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਸੌਂਗ ਕਿਉਂਗਲਿੰਗ ਨਾਲ ਇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ। ਸੌਂਗ ਦੀ ਭੈਣ ਸੌਂਗ ਮਈਲਿੰਗ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਗਠਜੋੜ ਲਗਭਗ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ।[7] ਇਸ ਲਈ ਐਗਨਸ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਪੱਖੀ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਬੇਹੱਦ ਔਖਾ ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਿਆ ਰਸਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਤਤਕਾਲੀ ਚੀਨ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਆਰਥਕ ਹਾਲਾਤ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਜੰਗ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਇਸ ਜੰਗੀ ਗੁਬਾਰ ਦੇ ਓਹਲੇ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਤਾਕਤ ਕਿਆਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨ ਭਾਰਤ ਤੇ ਚੀਨ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਪਾਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਵਿਚ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਜੰਗ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਂਗਸੀ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਮਨਚੂਰੀਆ ਖੇਤਰ ਤਾਂ ਜਾਪਾਨੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਜੰਗ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ Frankfurther Zeitung ਲਈ ਕਈ ਲੇਖ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੇ ਪਰ ਜਰਮਨ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਤੇ ਆਸਰਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਛਮ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨਚੈਸਟਰ ਗਾਰਡੀਅਨ, ਦਾ ਪੀਪਲਜ਼ ਵਰਲਡ, ਦਾ ਨਿਊ ਮਾਸੇਜ਼, ਦਾ ਨੇਸ਼ਨ, ਦਾ ਨਿਊ ਰਿਪਬਲਿਕ ਅਤੇ ਦਾ ਅਮਰੀਕਨ ਮਰਕਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਛਪਵਾਈਆਂ। ਇਕ ਬੰਗਾਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਕਈ ਲੇਖ ਲੜੀਆਂ ਛਾਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ 'ਕਿਰਤੀ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਵੀ ਛਾਪੇ। ਚੀਨ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਰਗਰਮ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿਵਾਈ, ਸਗੋਂ ਲੇਖਕਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਝ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੂਰ ਪਿਆ। 1928 ਵਿਚ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਪਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਦਾ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ ਮੂਲਕ ਨਾਵਲ 'Daughter of Earth' ਚੀਨ ਆਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਸੋਧ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਛਪਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਤਹਿਲਕਾ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੱਛਮੀ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ 'ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਰਚਨਾ' ਕਿਹਾ ਉੱਥੇ ਨਵੀਂ ਖਾੜਕੂ ਊਰਜਾ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੰਘਰਸ਼ਸੀਲ ਤਬਕਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਹੱਥੋ-ਹੱਥ ਲਿਆ।

ਚੀਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਰਗਰਮ ਹੋਣ ਨੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਂਦੇ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਐਗਨਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ, ਲਤਾੜਿਆ ਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੀਨ ਦੇ ਆਵਾਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਿਆ। ਚੀਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕਾਰਜ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਗਾਇਆ ਤੇ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਸਮਝ ਤੇ ਸੂਝ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਚਾਲੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਉੱਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੇ ਜਾਸੂਸ ਹੋਣ ਦੇ ਇਲਾਜ਼ਮ ਲਗਾਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> *ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਖ਼ਤ ਬੀਮਾਰ ਰਹੀ। ਕਈ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕੋਮਾ ਵਿਚ ਰਹੀ, ਬੋਲਣ-ਚਾਲਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਮਰੱਥ, ਆਪਣੀ ਚੇਤਨਾ ਲਈ ਤਰਸਦੀ। ਟੁੱਟੀ ਭੱਜੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ... ਇਹ ਚੀਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੇ ਸਵੈ ਦੀ ਪਛਾਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਾਈ। ਚੀਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਘੁੱਟ-ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਰ ਗਈ ਹੁੰਦੀ। ਅਖੌਤੀ ਜਰਮਨੀ-ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇਖਦੀ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਖੋਰਵੀਆਂ ਨੇਮਤਾਂ ਮਾਣਦੀ ਹੋਈ।*[8]

ਚੀਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਇਆ। ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਉਸਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਲੰਮੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈ ਕੇ ਜੀਣ ਦੀ ਚਾਹ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਇਹ ਅਕੀਦਾ ਯਕੀਨ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਕਿ 'ਇਕ ਬਿਹਤਰ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸੰਭਵ ਹੈ'।

ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਜਾਪਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਾਲੇ ਦੱਖਣੀ ਚੀਨ ਦੇ ਪੋਇਨਿੰਗ ਤੇ ਮੁਕਡੇਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਘੁੰਮੇ, ਪੱਛਮੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਖਾਨ-ਮਜਦੂਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਦੇ ਗਰੀਬ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਤੱਥ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਸੁਈਕੋਸ਼ਨ ਦੇ ਖ਼ਾਨ-ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਹੜਤਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਲੋਰਾਡੋ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਹੜਤਾਲ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ ਜਿਸਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਐਗਨਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ 'ਸੰਘਰਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਬਿਹਤਰ ਜੀਵਨ' ਦੇ ਭਾਵ ਜਗਾਏ ਸਨ। ਹਨਾਨ ਤੇ ਕਿੰਗਸੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਲਾ-ਖਾਨਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਗੋਂ ਲੁਟੇਰੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ, ਸ਼ੋਸ਼ਕ ਫੋਰਮੈਨਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜਦੇ ਐਗਨਸ ਨੇ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖੇ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਈ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਸਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਦੀ 'ਜਨਮ ਕੰਟਰੋਲ ਮੁਹਿੰਮ' ਚੀਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਅਫ਼ੀਮ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਤੇ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਅਫ਼ੀਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1929 ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸ਼ੰਘਾਈ ਪਹੁੰਚੀ। ਸ਼ੰਘਾਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਥਾਂ ਸੀ। 34 ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਚੀਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਪਾਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸੀ। ਸ਼ੰਘਾਈ ਬਦੇਸ਼ੀ ਅਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ ਤੇ ਲਗਭਗ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਿਸ਼ਰਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੰਘਾਈ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ

ਕੀਤਾ। ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜੇ.ਬੀ.ਪਾਵੇਲ ਮਿਲਿਆ। ਪਾਵੇਲ China Weekly Review ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ ਤੇ ਮਿਸੌਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕਈ ਲੇਖ ਉਸਦੇ ਰਸਾਲੇ ਲਈ ਲਿਖੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਚੀਨ ਵਿਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬਹੁਤ ਗੱਠਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲੇਖ 'The Shape of Proletriats in China' ਨੂੰ ਮਾਓ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਸਲਾਹਿਆ।

1932 ਤੱਕ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਚੀਨੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਏਨਾ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਅਮਰੀਕੀ ਮਿੱਤਰ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਤੇ ਏਮਾ ਗੋਲਡਮਾਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਤਦ ਤਕ ਬੁਰਜੂਆ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿਚਲੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਖ਼ਾਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੇਂਗਰ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇਕ ਖ਼ਤ ਵਿਚ 'ਜਨਮ ਨਿਯੰਤਰਣ ਮੁਹਿੰਮ' ਤੇ 'ਨਾਰੀ ਜਾਗਰੁਕਤਾ ਅੰਦੋਲਨ' ਦੀ ਅਸਲ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਆਰਥਕ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਬਿਨਾਂ ਨਿਰਾਰਥਕ ਕਿਹਾ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾਗਰਿਕ ਤਿਆਰੀ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕਿਹਾ।[9] ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਹਾਰਬਿਨ ਦੇ ਸੋਵੀਅਤ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਿਸਟਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਐਗਨਸ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਹੋਈ ਪਰ ਉਸਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਿਕਲੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਊਜ਼ਾਗ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਜਰਮਨ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਰਮਨ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ ਜਾਪਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਹ ਬਚ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਜ਼ਾਹਰ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਦੋਵਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਰਹੀ।

ਉਸਨੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਲਾਸ਼ਦਿਆਂ ਚੀਨੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨੇੜਿਓਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਦੀ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠਲੇ ਚੀਨੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਚਾਹੇ ਮੰਚੂ-ਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਗਣਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਦਲਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਬੁਰੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਚੀਨ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਆਬਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਹੈ। ਚੀਨ ਦੀ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜਨਤਾ ਸਿੱਧੇ-ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸੇ ਆਰਥਿਕ ਸਰੋਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਭੋਇੰ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਖੇਤ-ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਧਨੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਉਪਜ ਦਾ ਪੰਜਾਹ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ 'ਉਧਾਰ' ਅਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਬਜ਼ਾਅ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ 'ਕਾਨਸੂ' ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸਾਨੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੁਤਾਲੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਢੋਅ ਰਹੀ ਸੀ।[10] ਇਹ ਕਿਸਾਨੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ

ਬਦਤਰ ਹਾਲਤ ਵਾਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬਦਲਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੱਲ ਆਸ ਲਗਾਈ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤ ਕੇਰੀਨ ਮਿਸ਼ੇਲਸ ਨੂੰ 1930 ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਇਕ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਸੀ। ਜਰਮਨ ਮੂਲ ਦਾ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਨਸਨ ਨਾਂ ਹੇਠਾਂ ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਅੱਜ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਦੂਸਰੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸਾਜ਼ਸੀ ਹਸਤੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।[11] ਸੋਰਗ ਦਰਅਸਲ ਇਕ ਸੋਵੀਅਤ ਜਾਸੂਸ ਸੀ ਜਿਹੜਾ 1937-1941 ਤੱਕ ਟੋਕੀਓ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। 1939-41 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਉਹ ਇਕ ਜਾਪਾਨੀ ਸਾਥੀ 'ਓਜ਼ਾਕੀ ਹੋਤਸ਼ਮੀ' ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਰਮਨ-ਜਾਪਾਨ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ। ਏਸ਼ੀਆਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਰਮਨ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਦੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਤਕ ਕਾਫ਼ੀ ਪਹੁੰਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ 1941 ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਨੇ ਫੜਿਆ ਅਤੇ 1944 ਵਿਚ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਗਨਸ ਇਸ ਜਾਸੂਸੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਜ਼ਾਕੀ ਨੇ 1930 ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਸੋਰਗ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਐਗਨਸ ਚੀਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੰਤਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰਹੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਲਾਈ ਰੱਖੀ ਕਿ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਮੁਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਔਰਤ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਗੁਆ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਐਗਨਸ ਕੋਲ ਵੀ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਪਾਸਪੋਰਟ 'ਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਚੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੇਸ ਵੀ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਬੌਧਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਾਰਨ ਐਗਨਸ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਈ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਨੇੜਤਾ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਈ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਬਸੰਤ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ 'ਗੁਆਂਗਜ਼ੋ' ਵਿਖੇ ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ। ਇਸ ਨੇੜਤਾ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤਯਾਬੀ 'ਤੇ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਐਗਨਸ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਥਿੜਕਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਵੁਕ ਸਾਂਝ ਵਿੱਚੋਂ ਤਸੱਲੀ ਭਾਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਸੋਰਗ ਦਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਭਾਵੁਕ ਤਾਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਐਗਨਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਤੇ ਜਾਪਾਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਂਝ ਦੇ ਸੂਤਰ ਤਲਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੋਰਗ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਐਗਨਸ ਕੋਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਵੀ ਸੀ। ਸੋਰਗ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਮਾਰਗੇਟ ਸੇਂਗਰ, ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਆਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਐਗਨਸ ਚੀਨ ਵਿਚ 'ਜਨਮ ਕੰਟਰੋਲ ਮੁਹਿੰਮ' ਲਈ ਕਲੀਨਿਕ ਖੋਲ੍ਹੇਗੀ, ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨਾਲ ਵਧਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਚਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ ਵੀ ਐਗਨਸ ਲਈ ਉਸ

ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਕੜੀ ਪਈ ਸੀ। ਸੋਰਗ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਐਗਨਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਖਿੱਚਪਾਊ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਉਸਦੀ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ। ਸੋਰਗ ਰਵਾਇਤੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜਾਸੂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਪੈਸਾ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤਰੱਕੀ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਕੰਮ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ, ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਉਸਦਾ ਜਨੂੰਨ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤਭੂਮੀ (ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਘ) ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦਾ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਬਣਿਆ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਰੂਸੀ ਗੁਪਤਚਰ ਏਜੰਸੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਸੀ।[12] ਚੀਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਐਗਨਸ ਨੇ 'ਲੂ-ਸ਼ੁਨ' ਵਰਗੇ ਚੀਨੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਉਸਦਾ ਆਧਾਰ 'Daughter of Earth' ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਦੀ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸਨ ਯਾਤ ਸੇਨ ਨਾਲ ਇਕ ਪ੍ਰਪੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਦੋਸਤੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਜਾਸੂਸੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀ ਬੌਧਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਜਾਪਾਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।[13]

1931 ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਫਿਲਪਾਈਨਜ਼ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। 'ਪੱਛਮੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨ' ਜਾਨਣ/ਸਮਝਣ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਫਿਲਪਾਈਨਜ਼ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ। 1916 ਦੇ ਜੋਨਜ਼ ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਫਿਲਪਾਈਨਜ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜੋ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ 1931 ਤੱਕ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਲੇਖ-ਲੜੀ ਲਿਖੀ ਤੇ ਫਿਲਪਾਈਨਜ਼ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਦਖ਼ਲ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਿਹਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਖ਼ਾਸੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਵੀ ਹੋਏ।

ਮਨੀਲਾ ਤੋਂ ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਫਿਰ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਹੀ ਹਟ ਗਈ ਬਲਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਭਾਵਹੀਣ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਹਿਲੇਰੀ ਨੌਲਨਜ਼ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਦੋਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੇ ਏਜੰਟ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ League Against Imperialism' ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਗਠਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੋੜਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਇਜ਼ ਪਾਸਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੌਲਨਜ਼ ਜੋੜੇ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਜਰਮਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ 'ਰੂਥ ਕੁਜ਼ੈਨਸਕੀ' ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸੋਰਗ ਨੇ ਕੁਜ਼ੈਨਸਕੀ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗਣਗੇ। ਕੁਜ਼ੈਨਸਕੀ ਦੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਗਨਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ

ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਕਿਹਾ।[14] ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਐਗਨਸ ਦਾ ਮਨ ਅਜੇ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮਕਾਨਕੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਸਮਝਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਨਾਲੋਂ ਭਾਵੁਕ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੋਰਗ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਪਤ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਈ।

ਸਤੰਬਰ 1931 ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਜਾਪਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਬੇਹੱਦ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੋ ਗਏ। ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਉੱਪਰ ਦੱਖਣੀ ਮੰਚੂਰੀਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਧੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਜਾਪਾਨੀ ਫੌਜ ਨੇ ਟੋਕੀਓ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੰਚੂਰੀਆ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਅਤੇ ਓਜ਼ਾਕੀ ਹੋਤਸੂਮੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਪਾਨੀ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਤੱਥਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਸੋਰਗ ਤੇ ਹੋਤਸੂਮੀ ਨੇ ਰੂਸ ਦੇ ਖੁਫ਼ੀਆ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਜੋਂ। 30 ਜਨਵਰੀ 1932 ਨੂੰ ਜਾਪਾਨੀ ਫੌਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਚੂਰੀਆ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ੰਘਾਈ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਸਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਚੀਨ ਦੀ ਬੇਕਾਇਦਾ ਫੌਜ ਆ ਡਟੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਨਕਿੰਗ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਬੁੱਢੇ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੈਨਿਕ ਵੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਜਾਪਾਨੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਆਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ੰਘਾਈ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਪਰ ਬੰਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਈ ਉੱਪਰ ਬੰਬ ਵਰ੍ਹਾਏ ਗਏ। ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। 5 ਮਈ 1932 ਨੂੰ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ ਤੇ ਜਾਪਾਨੀ ਜਿੱਤ ਨਾਲ ਇਹ ਜੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਨਾਲ ਗਠਜੋੜ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਜਾਪਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਧਾਰਣ ਚੀਨੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।[15]

ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆਵੀ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਉਸਨੇ ਜਾਪਾਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਗਠਜੋੜ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਜਾਪਾਨ ਨੂੰ ਚੀਨ ਲਈ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਆਰੰਭ ਐਗਨਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਐਗਨਸ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਲਾਈਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਆਗੂ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਵੀਅਤ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਫੈਲਾਅ ਲਈ ਚਿਆਂਗ-ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੀਨੀ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਯੁੱਧ ਲੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਜਾਪਾਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਵਾਲਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਯੁੱਧ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਜਾਪਾਨੀ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂਪਨ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਜੋ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਬਾਦ ਵਿਚ 'Battle Hymns of China' ਵਿਚ ਛਪੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਤਦ ਤਕ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਹਾਲਾਤ ਇਕਦਮ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਸੋ 'ਹੂ ਸ਼ੀ' ਵਰਗੇ ਗੋਮਿਨਡਾਗ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ Frankfurter zeitung ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੰਘਾਈ ਦੇ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਵਧੇਰੇ ਲੇਖ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੇ।[16] ਉਸਦੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਫੇਂਗ ਦਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੋਮਿਨਡਾਂਗ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਕਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ 77 ਸਾਲਾ ਜਾਰਜ ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾਅ ਸ਼ੰਘਾਈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਡਮ ਸਨ ਯਾਤ ਸੇਨ ਦੇ ਘਰ ਉਸਦੇ ਸਵਾਗਤ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾਅ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਭੁਲੱਕੜਪੁਣੇ ਦੀ ਅਜੀਬ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਐਗਨਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਅ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਅ ਨੂੰ 'Daughter of Earth' ਦਾ ਖਰੜਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਾਅ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਮਈ 1933 ਵਿਚ ਮਾਸਕੋ ਲਈ ਰੇਲ ਫੜੀ।

ਅਗਲੇ ਦਸ ਮਹੀਨੇ (ਜੂਨ 1933 ਤੋਂ ਅਪ੍ਰੈਲ 1934 ਤਕ) ਉਹ ਰੂਸ ਵਿਚ ਰਹੀ। ਉੱਥੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ। ਉਸਨੇ ਇੱਥੋਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਚਾਹੇ ਉਸਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਘ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬਕਾਇਦਾ ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ, ਪਰ ਉਸਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਦੇ ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ-ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। 1921 ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰੂਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਉਸਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ।[17] ਜਨਵਰੀ 1934 ਵਿਚ ਜਦ ਉਹ ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਅੱਕ ਗਈ ਤਾਂ ਲੈਨਿਨਗਰਾਦ ਚਲੀ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਨਾਜ਼ੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਭਾਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਰੂਸ ਪਨਾਹਗਾਹ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਵੀ ਇਕ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਥੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੀ। ਉਹ ਮੈਡਮ ਸਨ-ਯਾਤ-ਸੇਨ ਦੇ ਪਰਚੇ china forum ਦੀ ਬਦਹਾਲੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਮੈਡਮ ਸੇਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਪਰਚੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਿਛਲੇ ਚੌਦਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਸਹਿ ਰਹੀ ਐਗਨਸ ਯੂਰਪ ਦੇ ਰਸਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਪੁੱਜੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਸਹੇਲੀ ਫਲੋਰੈਂਸ ਲੈਨੋਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਅਮਰੀਕਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਟਰਾਟਸਕੀਵਾਦ ਪ੍ਰਤਿ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵੀ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ/ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੀ ਜਕੜਬੰਦੀ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੈਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੇਨ ਦੇ ਪਰਚੇ ਲਈ ਆਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੰਡ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹੀ। ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕ ਹੁਣ ਪ੍ਰਗਤੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ

ਸਮਾਜਵਾਦੀ/ਕਮਿਊਨਿਸਟਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮਅਰਥੀ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਬੋਰਬਰਗ ਬਰੂਡਨ, ਮਾਰਗਰੇਟ ਸੇਂਗਰ ਜਿਹੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਉਸਦੇ ਨਾਵਲ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਛਪਾਈ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਹਾਮੀ ਵੀ ਭਰੀ। ਜੁਲਾਈ 1934 ਵਿਚ ਉਹ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਗਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰਟੇਲ ਸਮੇਡਲੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸੈਮ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਪੱਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਚਾਰਲਸ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰਟੇਲ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਿਛੋਕੜ' ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਚਿੰਤਤ ਹੋਈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਝਮੇਲੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਤੀ ਅਰਨੈਸਟ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਬੀਵੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ।[18] ਅਕਤੂਬਰ 1934 ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਚੀਨ ਜਾਣ ਤੇ ਅਧੂਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਲਈ।

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਦ ਉਸਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਯੋਕੋਹਾਮਾ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਓਜ਼ਾਕੀ ਹੋਤਸੂਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਰੁਕੀ। ਹੋਤਸੂਮੀ ਨੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗਠਜੋੜ ਉੱਤੇ ਬਲ ਦੇਣ, ਚੀਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ-ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਮਾਡਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸਦੇ ਜੁਆਬ ਵਿਚ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਤੇ ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੂਰਖ ਕਾਰਿੰਦੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਵਧ ਗਈ ਤੇ ਐਗਨਸ ਸ਼ੰਘਾਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ। ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ੰਘਾਈ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਚੀਨ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜ਼ਿਆਂਗਸੀ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 1930 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1934 ਤੱਕ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਰ ਵਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ। ਹਰ ਵਾਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ-ਜੇ-ਤੁੰਗ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਅਕਤੂਬਰ 1934 ਵਿਚ ਨਾਨਕਿੰਗ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਜਰਮਨੀ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੋਵੀਅਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਚੀਨ ਦੇ ਜ਼ਿਆਂਗਸੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰ ਜ਼ਿਆਂਗਸੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰਨ ਲਈ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚ ਵੀ ਮਤਭੇਦ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਲਾਲ ਫੌਜ ਦਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਗਮਗਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਉਭਰਨ ਲਈ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਨੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਲੰਮੇ ਮਾਰਚ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਇਹ ਮਾਰਚ 16 ਅਕਤੂਬਰ 1934 ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਕਰੀਬ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਦ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਕੇ ਖਤਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਇਕ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲਾਲ ਫੌਜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ

ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਅਕਤੂਬਰ 1934 ਵਿਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਮਾਓ ਨੇ ਇਸ ਮਾਰਚ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਵੱਕਾਰ ਮੁੜ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜਿਸ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਅਸੰਭਵ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਚੀਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਹਿਜ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ, ਆਉਣ ਲੱਗੀ।[19] ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਲੰਮੇ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨੇੜਿਓ ਦੇਖਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਸਦੇ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ 'China's Red Army March' ਨਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਲਿਖੀ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਨਵੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸ਼ੰਘਾਈ ਦੇ 'ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ' ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਮਾਓ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਪਰ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਵਾਂਗ ਸਿੰਗ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਗੱਡੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਚੀਨ ਵਿਚ ਜਮਾਤ਼ੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਖ਼ਰ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। 1935 ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਪਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਧੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕਮੁੱਠ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਹਾਮੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬੇਹੱਦ ਖ਼ਰਾਬ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਕੌਮਿਨਟਾਂਗ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਮਾਸਕੋ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੱਫ਼ੀਆਂ ਪਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਚੀਨ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਅਮਰੀਕਾ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਲੇਖ ਛਪੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਉਹ 1939 ਵਿਚ ਚੀਨ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਜੰਗੀ ਫ਼ੌਜ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਂਨ ਦੇ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਜੰਗੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਸਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੁਹਿੰਮ ਵੱਲ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲਾਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਭਰਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। 1936 ਵਿਚ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰੂਸੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਚੀਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਟਾਲਿਨ ਦੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚੀਨ ਦੀ ਅਸਲ ਲੋੜ ਸੀ ਸਾਂਝਾ ਮੋਰਚਾ ਜੋ ਜਾਪਾਨ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਸਕੇ। ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਹੀ ਇਕਮਾਤਰ ਐਸਾ ਨੇਤਾ ਸੀ ਜੋ ਚੀਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਕੇ ਚਿਆਂਗ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।[20]

ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਪੈਂਤੜੇ ਬਾਰੇ ਐਗਨਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਸੁੰਨ ਸੀ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਆਹਟ ਕਿਉਂ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। ਕੀ ਕੁਮਿਨਟਰਨ ਤੇ ਰੂਸ ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਝੋਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ

ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਰੇਡੀਓ ਉੱਤੇ ਅਨਾਊਂਸਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ ਦੇ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਡਟੇ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਾਪਾਨੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਐਗਨਸ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 'ਲਾਲ ਫੌਜ' ਦੇ ਕਾਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਰੇਂਡ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਰੇਡੀਓ ਉੱਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਤੇ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਾਪਾਨੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕਮੁੱਠ ਕਰਕੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਤੋਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੱਛਮ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦਲੇਰ ਔਰਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣਿਆ। ਜੰਗ ਵਿਚ ਅਨਾਥ ਹੋਏ ਦਰਜਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਉਸਨੇ ਫੌਜ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਮਾਓ-ਜੇ-ਤੁੰਗ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 'ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੋਰਨ ਵਾਲੀ ਦੋਸਤ' ਕਿਹਾ। ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੀ ਚੌਥੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਦੀ ਗੁਰੀਲਾ ਟੁਕੜੀ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀ ਫੌਜ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਡਟ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ 1940 ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਚੌਥੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਟੁਕੜੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਕਮਾਂਡਰ ਯੇ ਤਿੰਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 1941 ਦੀ ਬਸੰਤ ਤਕ ਐਗਨਸ ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਆ ਗਈ।

1941 ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਲੇ ਛੱਡਦਿਆਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ। ਉਹ ਗੋਮਿਨਡਾਂਗ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਤੇ ਲੇਖਕਾ ਸਿਆਓ ਹਾਂਗ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਬੇਵੱਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਚੀਨ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਆਮਦ ਤਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਰੂਸ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਗੋਮਿਨਡਾਂਗ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਈ, ਪਰ ਚੀਨ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਵੀ ਐਗਨਸ ਉੱਪਰ ਕਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਚੀਨ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਤਰਕ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਹੁਦਰੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਕਾਮੁਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਨੈਤਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਮਰਿਆਦਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਹੈ।[21] ਫਿਰ ਵੀ ਐਗਨਸ ਚੀਨ ਵਿਚ ਡਟੀ ਰਹੀ ਤੇ ਰੂਸੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਹੱਥਕੰਡਾ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਰੇਡੀਓ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੇ ਚੀਨੀ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਾਰਚਾਂ ਲਈ ਸਾਧਾਰਣ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਮਈ 1941 ਵਿਚ ਉਹ ਵਾਪਸ ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਚੱਲ ਪਈ। ਉਹ ਇਕ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਐਗਨਸ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸਨ ਯਾਤ ਸੇਨ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੀ

ਅਰਜ਼ੀ ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਡੂੰਘੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਰੂਸੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਵਾਂਗ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਤਕ ਫੈਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈ ਕੇ ਐਗਨਸ ਚੀਨ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਉਸ ਲਈ ਕੌੜਾ ਸੱਚ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਦ ਤਕ ਬੇਵੱਸ ਤੇ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਹਾਰੀ, ਨਿਰਾਸ਼ ਤੇ ਇਕੱਲਤਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਰਾਤ ਦੇ ਸਵੇਰੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਢਾਈ ਦਹਾਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਆਈ ਸੀ, ਉਹ ਰਾਤ ਉਸਦੀ ਆਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਲੰਮੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Life and Times of an American Radical; Page 120.
2. Archieves, The Call, Internet files
3. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਡਾਇਰੀ, ਪੰਨਾ 233
4. ਮਹਾਨ ਬਹਿਸ, ਪੰਨਾ 192
5. The Lives of Agnes Smedley, Page 171.
6. David Priestland, History of Communism Page 124
7. Life and Times of an American Radical; Page 137.
8. Battle hymns of china, Page 17-21.
9. The Lives of Agnes Smedley, Page 179.
10. Ibid, Page-122.
11. Life and Times of an American Radical; Page 146.
12. The Lives of Agnes Smedley, Page 191.
13. Ibid, Page-201.
14. Life and Times of an American Radical; Page 149.
15. Ibid, Page-155.
16. Ibid, Page-157.
17. Ibid, Page-160.
18. Ibid, Page-162.
19. History of the far east, Page 186
20. The Lives of Agnes Smedley, Page 287.
21. Ibid, Page-294.

ਅਧਿਆਇ ਅੱਠਵਾਂ

ਅੰਤਲੇ ਸਾਲ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਮਰੀਕਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਬਾਦ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ 7 ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਮਰੀਕੀ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਪੈਰ ਧਰਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਜਸੀ, ਬੌਧਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਉਸਦੇ ਕਿਆਸ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀ ਚੀਨ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਹਾਰ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਵਕਤ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਦਾ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਜੇਤੂ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੂੰ ਇਲਮ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸ ਵੀ ਚਿਆਂਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀ ਭਾਵੇਂ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵਿਗਾੜਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਏਸ਼ੀਆ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਕਾ ਦੋਸਤ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਚਾਹੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਚਿਆਂਗ ਕਾਈ ਸ਼ੇਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨੀ ਆਧਾਰਿਤ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮਾਓ-ਜੇ-ਤੁੰਗ ਹੋਵੇ। ਸਟਾਲਿਨ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਪਾਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਚਿਆਂਗ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। 1940 ਵਿਚ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਟਾਲਿਨ ਨੇ ਚਿਆਂਗ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਫੌਰਨ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੌ ਮਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚਿਆਂਗ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਧਿਕਾਰ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਯਾਂਗਸੀ ਦਰਿਆ ਤਕ ਵਧ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ।[1]

ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਇਹ ਔਰਤ ਤਾਜ਼ਾ-ਤਰੀਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪਤੀ ਅਰਨੈਸਟ ਬਰੂਡਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਰੁਕੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਹਲਕੇ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰੈਸ ਐਗਨਸ ਦੇ ਚੀਨ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਭਵ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੈਨੋਰਮਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਫੈਕਲਟੀ ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਲੈਕਚਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਲੈਕਚਰ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਭਿਆਨਕ ਖ਼ਤਰਾ

ਕਿਹਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਗਈ। ਸਾਨ ਡਿਆਗੋ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਆਮਦ ਬਾਰੇ ਇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਛੋ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਕਈ ਭਾਸ਼ਣ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਬੋਲੀ ਅਮਰੀਕਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਸੀ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਸੁਣਿਆ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। 22 ਜੂਨ 1941 ਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਰੂਸ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਰਤਾਨੀਆ ਨੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹਿਟਲਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਈਰਾਨ ਵਿਚ ਘੇਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ। ਰੂਸ ਨੇ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿਚ ਸਟਾਲਿਨ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨੀ ਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੀ।[2] 24 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਚੀਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਜਾਪਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਦਾਦਾਂ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਾਪਾਨ ਦਾ ਤੇਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਰੋਤ ਅਮਰੀਕਾ ਹੀ ਸੀ। ਫਿਲਪਾਈਨਜ਼ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਮੈਕਆਰਥਰ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿਚ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਚੀਨੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾਪਾਨੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚਰਚਿਲ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੇ ਸਾਂਝਾ ਐਟਲਾਂਟਿਕ ਐਲਾਨਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੂ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਦੀ ਇਕ ਮੱਦ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 24 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਜਰਮਨੀ-ਜਾਪਾਨ ਤੇ ਇਟਲੀ ਵਿਰੋਧੀ ਐਲਾਨਿਆ ਹੈ। ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ।[3]

ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਦੂਜੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਭਾਰ ਲਿਆਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦਾ ਸਫ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਾਪਾਨ ਜਬਰੀ ਕਬਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਤੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰਕ ਅਧੀਨ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਚੀਨ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਟਾਪੂਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲੈਣਗੀਆਂ ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਦਬਦਬਾ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਵਧੇਗਾ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ

ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਈ ਲੇਖ ਅਮਰੀਕੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਪਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਵੀ ਏਸ਼ੀਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਜਾਪਾਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੱਥਠੋਕਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਆਪਣੇ ਇਕ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ।[4] ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾਇਕਾ ਵਾਂਗ ਸੀ ਜੋ ਬਿਗ਼ਾਨੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬਿਗ਼ਾਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣੀ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕਾਂ, ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਰਾਂ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਪਾਨ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਜਿਹੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵਾਂਗ ਸਨ। ਜੇ ਉਹ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਗੱਲ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਕ ਨਿਰਮਾਤਾ ਉਸਦੀ ਕਿਤਾਬ Battle Hymns of China ਉੱਪਰ ਫ਼ਿਲਮ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕੀ।

ਉਸਨੇ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਊਯਾਰਕ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਸਦਾ ਮਕਸਦ ਹੁਣ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਲੇਖਕਾ ਵਜੋਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਆਰਥਿਕ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਵੀ ਉਸਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਆਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਹੀਂ ਭਰਿਆ ਤੇ ਉਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਜੂਝਦੀ ਰਹੀ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਧਾਰ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਾਬਕਾ ਨਣਾਨ ਥੋਰਬਰਗ ਦੇ ਆਸਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਬਣੇ 'ਮੁਫ਼ਤ ਘਰਾਂ' ਵਿਚ ਵੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸਦਾ ਅਗਲਾ ਟਿਕਾਣਾ ਯਾਡੋ ਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਘਰ ਬਣਿਆ। ਯਾਡੋ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਰਵੇ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀਆ ਵਲੋਂ ਲੇਖਕਾਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਲਈ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਾਰਸਨ ਮੈਕੂਲਰਸ, ਲੈਂਗਸਟੋਨ ਹਿਊਜ, ਅਲਫਰਡ ਕੈਨਟਰੋਵਿਚ, ਰੇਬੈਕਾ ਪਿੱਟਸ ਜੀਨ ਸਟੈਫੋਰਡ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦੋਸਤ ਕਰੀਨ ਮਿਸ਼ੇਲਸ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚ ਰਹੀ। 15 ਜੁਲਾਈ 1943 ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਨਣਾਨ ਨੂੰ F.B.I. ਤੋਂ ਇਕ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਾਲ ਰਾਹੀਂ ਐਗਨਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਐਗਨਸ ਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ F.B.I. ਨੇ ਇਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਲਈ। F.B.I. ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕੈਰੋਲ ਲੰਟ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੈਰੋਲ ਲੰਟ 1941 ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਪਾਨ ਨਾਲ ਵਪਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਮਰੀਕਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਉਸਦੇ ਜਾਪਾਨ ਨਾਲ ਜਾਸੂਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਨ।[5] ਇਸ ਵਾਕਿਏ ਨਾਲ ਐਗਨਸ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ F.B.I. ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਗਈ ਤਾਂ

ਉਸਦੇ ਕੈਰੋਲ ਲੰਟ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਪਾਨ ਲਈ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਸੀ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਐਗਨਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੈਰੋਲ ਲੰਟ ਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਏਜੰਸੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਉਸਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਫਰੀਮੈਨ ਅਤੇ ਬਾਲਡਵਿਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ। ਐਗਨਸ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਤਫਤੀਸ਼ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਿਉਂ ਸੀ।[6] ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਇਕ ਜਰਮਨ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ੰਘਾਈ ਦੌਰ ਦੇ ਸੋਰਗ ਸਰਕਲ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਰੂਸ ਲਈ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। 13 ਅਗਸਤ 1943 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਫੌਜ ਦੀ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਕ ਫਾਈਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦੀ ਕਿਤਾਬ Battle Hymns of China ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਵਿਕਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਿਤਾਬ ਵਜੋਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਚੀਨ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਬਾਰੇ ਕਈ ਕੂਟਨੀਤਕ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਅਹਿਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰੀਵਿਊ ਛਾਪੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਰਮਨ ਤੇ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਸੀ।[7] ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਾਥੀ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

> *ਕਈ ਸਾਲ ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ। ਚੀਨ ਵਿਚ ਮਗਰਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਗਰਮ ਹਮਾਇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲੀਡਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਲੱਦ ਸਕਣ। ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਆਣੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਜ਼ ਕਤਈ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਹਿਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੱਚ ਦੀ ਇਕਮਾਤਰ ਚਾਬੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ।*[8]

ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਐਗਨਸ ਨਿਊਯਾਰਕ ਗਈ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਐਗਨਸ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੀ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਚੈਟੋ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੈਟੋ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਐਗਨਸ ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਕੰਬ ਗਈ। ਬੀਤੇ ਵਕਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਫ਼ਿਲਮ ਵਾਂਗ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਘੁੰਮ ਗਏ। ਇਹ ਕਦੇ ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨਣ

ਵਾਲੇ ਅਣਥੱਕ ਲੜਾਕੂ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਭਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਯਾਡੋ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ ਤੇ ਚੀਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲੱਗੀ।

ਦੂਸਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਸਮੀਕਰਨ ਨਵੀਆਂ ਕਰਵਟਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿਟਲਰ ਦੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਸੈਨਾਵਾਂ ਰੂਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਚੀਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚਿਆਂਗ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਉੱਪਰ ਦਬਦਬਾ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਦਿਆਂ ਚੀਨ ਵਿਚੋਂ ਜਨਰਲ ਜੋ ਸਟਿਲਵੈੱਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਰੂਸ, ਚੀਨ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਅਸਹਿ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। 1945 ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਵਰ੍ਹਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਤੱਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਉਬਾਲ ਸਿਖ਼ਰ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। 14 ਅਗਸਤ 1945 ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਪਰ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਜੰਗ ਜਿੰਨੇ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਹੋਣਗੇ। ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਖਿਲਾਫ਼ ਜੰਗ ਅਜੇ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਭੇਦਭਾਵੀ ਸਰੂਪ ਤੇ ਚਿਆਂਗ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਰਾਹੀਂ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪਾਜ ਉਘਾੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹ ਚੀਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਜਨਰਲ ਸਟਿਲਵੈਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਈਵਾਨਸ ਕਾਰਲਸਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ 'ਠੰਡੀ ਜੰਗ' ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਜੰਗ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਦੋ ਧਰੁਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਲਈ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਵੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਸਟਿਲਵੈਲ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਐਗਨਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਾਨਕਾਊ ਸਮੇਂ ਦੀ ਐਗਨਸ ਦੀ ਨੇੜਲੀ ਸਹੇਲੀ 'ਫਰੇਡਾ ਅਟਲੀ' ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'China to Me' ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਹਮਾਇਤੀ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲਗ ਪੈ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਲੈਕਚਰ ਕਰਾਉਣੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਨੇ ਚੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਰੁਖ਼ ਦੇ ਮੰਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਉਠਾਏ ਤੇ ਉਸਦੇ ਜਾਸੂਸੀ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਰੂਸ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਾਸੂਸਾਂ ਓਵੇਨ ਲੈਦਰੋਨੋਵ, ਅੰਨਾ ਲੂਈਸਟ੍ਰਾਂਗ, ਐਡਗਰ ਸਨੋਅ, ਮਾਂਡ ਹਸੇਲ, ਜਾਨ ਸਰਵਿਸ ਦੀ ਇਕ ਸਾਥਣ ਕਿਹਾ। ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਉੱਪਰ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਇਕ ਵਾਰਤਾ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਵਾਲਟਰ ਜੂਡ, ਲਿੰਨ ਯੂਤਾਂਗ ਅਤੇ ਹੈਰੀਸਨ ਫੋਰਮੈਨ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ 'ਨਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚੀਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਵੱਈਆ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ F.B.I. ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਜਾਸੂਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ।

ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਢਾਈ ਦਹਾਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕੇਸ ਫਰੋਲ ਕੇ ਦੇਖੇ। ਉਸਦੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਵੇਚਨ ਕੀਤਾ। 31 ਮਈ 1946 ਨੂੰ F.B.I. ਦੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਬਿਊਰੋ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਤੱਥ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਕਿ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'Daughter of Earth' ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਵੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੁਲਾਈ 1946 ਤੋਂ ਐਗਨਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੂਚੀ ਸੋਵੀਅਤ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਇਹ ਲੋਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਲਈ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਸਮੈਡਲੀ ਦੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਾਰਡ ਨਾਲ ਮੋਟਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਸਮੈਡਲੀ, ਐਗਨਸ, ਜਨਮ ਜਾਤ ਕਮਿਊਨਿਸਟ।[9]

ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਉਸਦੇ ਸੋਵੀਅਤ ਜਾਸੂਸੀ ਸਰਕਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦਾ ਰੂਸੀ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਸੀ। F.B.I. ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ ਸਟਾਲਿਨ ਦੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਵਾਰ 1946 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਾਰਕੁੰਨ ਅੰਨਾ ਲੂਈਸਟ੍ਰਾਂਗ ਯਾਡੋ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ। F.B.I. ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ "ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਸਟਾਲਿਨਵਾਦ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲ-ਕੁਬੋਲ ਹੋਇਆ।"[10] ਉਸਦੀ ਡਾਕ ਨੂੰ ਵੀ ਸੈਂਸਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੰਦੀਆਂ ਕਰੀਚ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ। 1945 ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਠੰਢੀ ਜੰਗ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਫਿਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਨਵੰਬਰ 1946 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰੀਪਬਲਿਕਨ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਐਗਨਸ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਉਠਾਇਆ। ਰੀਪਬਲਿਕਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਚੀਨ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਰੋਹ ਸੀ। ਪੂਰਬੀ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਵਾਧੇ ਕਾਰਨ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੀਨ ਵਿਚ 'ਲਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ' ਤੋਂ ਖੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਸਨ। ਰੀਪਬਲਿਕਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਲੇ ਰੂਸੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਖ਼ਤ ਰੁਖ਼ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਸ ਅਮਰੀਕੀ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੇ ਕੌੜਾ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜੰਗ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਚੀਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਭਾਗਾਂ 'ਤੇ 'ਬੈਂਕਾਂ ਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦਲਾਲ' ਕਾਬਜ਼ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਭੂਚਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ।

ਜਨਵਰੀ 1947 ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੇ ਯਾਡੋ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਸ਼ਿਕਾਂਗੋ ਤੇ ਬੋਸਟਨ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਚੀਨ ਵਿਚੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਲਾਲ

ਫੌਜ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਚੀਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ F.B.I. ਦੇ ਕੰਨ ਫਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਅਗਸਤ 1947 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ। 'ਚੈਟੋ' ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਐਗਨਸ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਸੰਬੰਧ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਅਜੇ ਅੱਧੀ ਲੜਾਈ ਜਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਚੀਨ ਪਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਉਹਦੇ ਜਿਹੇ ਦਰਜਨਾਂ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰੇ।[11] ਠੀਕ ਇਸੇ ਵਕਤ F.B.I. ਨੇ ਰੂਸੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੀ ਫਾਇਲ ਅਮਰੀਕਨ ਫੌਜ ਦੇ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਐਗਨਸ ਦਾ ਕੇਸ ਜਨਰਲ ਡਗਲਸ ਮੈਕਆਰਥਰ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਕਆਰਥਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਜਾਪਾਨ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੀ ਸੀ। ਟੋਕੀਓ ਵਿਚਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਐਗਨਸ ਨੂੰ F.B.I. ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਾਬਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਮੋਟੀ ਫਾਈਲ ਬਣਾਈ ਤੇ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਉਸਨੂੰ ਰੂਸੀ ਜਾਸੂਸ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਪਾਨ ਤੇ ਫਿਰ ਅਮਰੀਕਾ ਖਿਲਾਫ਼ ਰੂਸ ਲਈ ਜਾਸੂਸੀ ਕੀਤੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਜਨਰਲ ਮੈਕਆਰਥਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਧਮਕੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਲੰਮੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਪਰ 1941 ਤੋਂ 1949 ਤੱਕ ਦੋ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ।

ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਚੇਨ-ਹਾਨ-ਸੇਂਗ ਕੋਲ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਭਿਜਵਾਏ ਗਏ। ਉਹ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬਿਨਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਚੀਨ ਜਾਣਾ ਬੇਹੱਦ ਔਖਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੇ ਵਾਇਆ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚੀਨ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਨਵੰਬਰ 1949 ਵਿਚ ਉਹ ਉਸੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਬਰਤਾਨੀਆ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ ਜਿੱਥੋਂ ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਮਨੀ ਲਈ ਚੱਲੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਚੇਨ-ਹਾਨ-ਸੇਂਗ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਹਫ਼ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੁੱਜੀ। ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਮਾਰਗਰੇਟ ਵਾਟਸਨ ਅਤੇ ਹਿਲਡਾ ਸਿਲਵਨ ਕਲਾਰਕ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਮੀਡੀਆ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹਲਕੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਚੀਨ, ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ। ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜ ਕੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ

ਹੋਣੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਸਨੂੰ ਰਾਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਿਹਤਯਾਬ ਹੋ ਕੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਦ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਐਗਨਸ ਬੇਤਾਬ ਸੀ। ਉਹ ਚੀਨੀ ਸੈਨਾ ਦੀ ਚੌਥੀ ਟੁਕੜੀ ਦੇ ਬਚੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਲ਼ ਕੇ ਉਸਨੇ ਜਾਪਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਉੱਪਰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਰਮਨੀ, ਜਾਪਾਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਜਾਸੂਸੀ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਹਿਸਾਂ ਜਾਰੀ ਸਨ। ਅਮਰੀਕੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਤਲਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਮੀਡੀਆ ਉਸਦੇ ਪੇਸ਼ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਿਚਰਡ ਸੋਰਗ ਦੀਆਂ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਛਾਪ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮੀਡੀਆ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਪੂਰਬਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜਾਸੂਸੀ ਕਾਂਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਉਮਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। 6 ਮਾਰਚ 1950 ਨੂੰ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਜਨਰਲ ਵਿਲਬਾਈ ਨੇ ਗੈਰ ਅਮਰੀਕੀਆ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਣੀ ਕਮੇਟੀ HUAC ਨੂੰ 180 ਹੋਰ ਅਮਰੀਕੀਆ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੀ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ੰਘਾਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ। F.B.I. ਨੇ ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲਿਆ। ਲੁਈਸ ਬੁਡੇਨਜ਼ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ Daily Worker ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਜੋਂ ਉਸਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹੈਰੀ ਗੇਨਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 1930 ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਐਗਨਸ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੀ ਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਲੇ ਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਸੂਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੁਮਿਨਟਰਨ, ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਘ ਜਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਫੌਜ ਦੇ ਜਾਸੂਸੀ ਬਿਊਰੋ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਮਾੜਾ ਦੋਸ਼ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।[12] ਐਗਨਸ ਸਮੇਡਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੇ ਸਦਮੇ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਸਦਮੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਡਾਕਟਰੀ ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪੁਰਾਣੇ ਅਲਸਰ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਜਿਸਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਉਹ ਆਕਸਫੋਰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਮੈਡੀਕਲ ਟੀਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਡਾਕਟਰ ਉਸਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੇਡੀਓ ਸੁਣਨਾ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਹਿਸਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਐਸਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡਣਾ ਐਗਨਸ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋ ਉਸਨੇ ਸਰਜਰੀ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਮਾਰਗਰੇਟ ਸਲੌਸ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਖ਼ਰੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਜਮਾਂਪੂੰਜੀ ਜਿਹੜੀ ਦੋ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਯਾਤਰਾ ਚੈੱਕ ਉਸਦੀ ਭਾਣਜੀ ਮੇਰੀ ਸਮੇਡਲੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਚਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਸੋ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ

ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਇੱਕੋ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਦਮਿਤਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਪ੍ਰਤਿ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮੈਂ ਚੀਨ ਵਿਚ ਲੜੀ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਹੈ ਸੋ ਜੇਕਰ ਚੀਨੀ ਸਫ਼ਾਰਤਖ਼ਾਨਾ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਚੀਨ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਾਣ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਨ ਵੇਲੇ ਵਜਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿਚ ਸਕੂਨ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਸੋ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਦਫ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।[13]

5 ਮਈ 1950 ਨੂੰ ਐਗਨਸ ਦਾ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ ਤੇ ਚੰਗਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ 6 ਮਈ 1950 ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਆਖ਼ਰੀ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਮਿਸੌਰੀ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ, ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਵੀਰਾਂਗਣਾ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ, ਜਰਮਨੀ ਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਉਹ ਅਣਥੱਕ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ। ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਚੰਗੀ ਦੁਨੀਆ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਹ ਦਿਸੇਗੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ।

ਉਸਨੂੰ ਜਾਸੂਸ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸਾਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ਦਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ।

ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਬਰ ਨੇੜੇ ਦਫ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ! ਚੀਨ ਦੀ ਦੋਸਤ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਦੋਸਤ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Life and Times of an American Radical; Page 235.
2. Ibid, Page-237.
3. History of Second World War, W.T. Heys, Page 194.
4. Archieves Daily Mirror, www.mirrornews.com.
5. Life and Times of an American Radical; Page 267.
6. The Lives of Agnes Smedley, Page 364.
7. Battle Hyms of China, Page 168.
8. The Lives of Agnes Smedley, Page 366-367.
9. Life and Times of an American Radical; Page 301.
10. Ibid, Page-302.
11. The Lives of Agnes Smedley, Page 381.
12. Ibid, Page-411.
13. Life and Times of an American Radical; Page 345.

ਅੰਤਿਕਾ

ਐਗਨਿਸ ਸਮੈਡਲੀ ਦੀਆਂ 'ਕਿਰਤੀ' ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ

(ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਹਾਸ

(ਨਵੰਬਰ 1927 'ਕਿਰਤੀ')

ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ!!

ਅਜ ਮੈਂ ਉਸ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਦੀ ਹਾਂ, ਜੇੜ੍ਹੀ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਿਦੁਸਤਾਨੀਆ ਨੇ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲਾਈ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਥੋਂ ਕਰਾ, ਚੰਗਾ ਮੈਂ 1857 ਦੇ ਸਿਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜੰਗ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਜਦ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਪੰਜਾਲੀ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਲਾਹਣ ਦੇ ਵਡੇ ਭਾਰੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਫੇਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਦੁਸਤਾਨੀ ਕੌਮ ਪ੍ਰਸਤ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਫਰਾਂਸ ਤੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਗੰਢਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਗਭਗ ਹਰ ਇਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਬਾਹਰ ਕਢੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਯਾ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਯਾ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਆਦਮੀ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਪੱਕੇ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਖੁਲੇ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜਾਂ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾਏ ਜਾਂਦੇ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਹੀ ਲਿਖਾਂਗੀ, ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਧਕੇਸ਼ਾਹੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਬਨਾਈ ਰਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਥੋੜੇ ਜਹੇ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗਦਰ ਲਈ ਸਮਰਪਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਕੈਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਟਿਆ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਵਡੇ ਜੰਗ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗਦਰ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਜਲਾਵਤਨ ਹੀ ਸਨ। ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ, ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਹੀ ਸਨ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਗਾਈ ਰਖਿਆ। ਵਡੇ ਜੰਗ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਗੁਲਾਮੀ ਨਾ ਨਿਰੀ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਆਰਥਕ ਗੁਲਾਮੀ ਹੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਖਤਰਨਾਕ ਦਿਮਾਗੀ ਗੁਲਾਮੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਜੇ ਤਕ

ਵੀ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁਲਾਮ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੀਡਰ ਵੀ ਅਜੇ ਤਕ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਯਾ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲ ਮਦਦ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਧੜੰਗੇ ਮਸਾਂ ਛੇ ਕੁ ਹੀ ਸਨ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਾਲਾ ਤਕ ਨੰਗੇ ਧੜੰਗੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੜੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸੰਨ 1857 ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲਾ ਯਤਨ ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਨ 1884 ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਲਿਆ ਪੋਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੇ ਬੇ-ਇਜ਼ਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਉਲਟਾਨ ਲਈ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰੀ ਰੂਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਹੱਦ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਦਸਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜਸੀ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਥਾ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀਹ ਕੁ ਸਾਲ ਹੋਏ ਇਹ ਫਾਰਸ ਵਲ ਭੱਜ ਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਫਾਰਸ ਵਿਚ ਦੋ ਪਤਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗਦਰ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾ ਛਾਪਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚੋਰੀ ਭੇਜਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਫੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਯਾਰਥੀਆਂ ਪਾਸ ਪੁਜ ਜਾਣ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਫਾਰਸ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਕਢਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਯਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਫਾਰਸ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤੀ ਲਹਿਰ ਅੰਗਰੇਜੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਫੇਰ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਖਿਆਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਂਝ ਵੀ ਪਸੰਦ ਸਨ।

ਇਹਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਆਦਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਫੀ ਅੰਬਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸਹੇ ਸਨ।

ਸੂਫੀ ਫਾਰਸ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਢੰਗ ਸਿਖਣ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਛ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਮਰਹੱਟੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਰਖ ਲਿਆ ਅਤੇਂ ਫਾਰਸ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਬਣ ਗਿਆ। 1905 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਫਾਰਸ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰ ਛਿੜ ਪਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਮਰਹੱਟਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਤਿਹਰਾਨ ਨੂੰ ਫ਼ਤੇਹ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਜਥੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਆਦਮੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦਸਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ।

1905 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1911 ਤਕ ਜੇੜ੍ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਲਹਿਰ ਚਲੀ ਉਸਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਯੂਰਪ, ਅਮਰੀਕਾ, ਚੀਨ,

ਅਤੇ ਜਪਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 1904 ਵਿਚ ਰੂਸ ਦੇ ਜਾਪਾਨ ਤੋਂ ਹਾਰ ਖਾਣ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਏਸ਼ਆਈ ਕੌਮ ਯੂਰਪੀਨ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕੋਈ "ਕਿਸਮਤ" ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਆਰਥਕ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਜਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਧਮਕਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ 1905 ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ 1905 ਸਾਰੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਇਤਹਾਸਕ ਸਾਲ ਸੀ। ਏਹੋ ਹੀ ਸਾਲ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਰੂਸ, ਤੁਰਕੀ, ਫਾਰਸ, ਮੈਕਸੀਕੋ, ਆਇਰਲੈਂਡ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਗੜਬੜਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਏਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਇਕ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਗ਼ਦਰ ਸਭਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਏਹੋ ਸਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਸਾਲ ਹੈ।

ਏਥੇ ਇਹ ਗਲ ਯਾਦ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ਬਦ 'ਗ਼ਦਰ' ਅਤੇ 'ਗ਼ਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ' ਵਰਤਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਕੌਮੀ ਗ਼ਦਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਿਆਂ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ। 'ਗ਼ਦਰ' ਅਤੇ 'ਗਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਵਡੇ ਜੰਗ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਸਮਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

1905 ਦੇ ਗ਼ਦਰੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਚੀਨ, ਜਾਪਾਨ, ਅਮਰੀਕਾ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਯੂਰਪੀਨ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਫਰਾਂਸ ਤੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਆਦਮੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਏਹੋ ਜਹੇ ਖੁਫੀਆ ਬਾਗੀਆਂ ਦੇ ਕਿਨੇ ਹੀ ਜੱਥੇ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਦੀ ਟੇਬਲ ਤੋਂ ਕੁਛ ਇਨਸਾਫ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਮੰਗਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਨੌਜਵਾਨ ਮੰਗਣ-ਪਿਨਣ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਖੁਫੀਆ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਰੁਪੈ ਇਕਠੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖੁਫੀਆ ਗ਼ਦਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਛਾਪਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਵਿਚ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਘਲਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ 'ਤਲਵਾਰ' ਸੀ। ਪੰਦਰਾਂ, ਵੀਹ ਸਾਲ ਹੋ ਚਲੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਿਕਲੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਅਜ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਧੀਆ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਵਾਕਫੀਯਤ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਉਨਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਤਨਾ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਕਿ ਇਹ ਆਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਗਲਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਇਲਮ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦਾ ਤਾਂ ਇਹ

ਅਜ ਇਕ ਗੁਲਾਮ ਕੌਮ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੋਰ ਤੇ 1909 ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੰਗ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਏਸ ਜੰਗ ਦੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਸੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੌਕਿਆ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੋਰਚਾ ਗਡ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਲੇਖ ਬੜਾ ਸਾਫ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਦੀ ਓਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਆਰਥਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੜਾ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਬੜੀ ਉਚੀ ਸੀ।

ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜੰਗ 1857 ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਪੈਹਲ ਇਤਹਾਸ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਪੈਹਲਾ ਇਤਹਾਸ ਸੀ ਜੇੜ੍ਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਹਾਲੈਂਡ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਚਾਈ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਜੇੜ੍ਹੇ ਕਿ ਸਚਾਈ ਫੈਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਫ਼ੀਆ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਤਾਬ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਵਨਾਇਕਸਵਰਕਰ ਸੀ, ਜੇੜ੍ਹਾ ਕਿ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਦੇ ਜਥੇ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ। ਅਜ ਕਲ ਇਹ ਕਤਾਬ ਬੜੀ ਇਤਹਾਸਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕੀਮਤ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਵੈਲੇਂਨਟਾਈਨ ਚਰੋਲ (ਜੇੜ੍ਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਵਡਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈ) ਨੇ ਵੀ ਇਸਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਏਸ ਕਤਾਬ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਸੱਚੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ-ਮਰੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਫਰਤ ਬੜੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।" ਅਤੇ ਥੌਮਸਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਤਾਬ (other side of the medal) ਵਿਚ ਲਿਖਆ ਹੈ ਕਿ "ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਪਾਗਲਪੁਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਕਤਾਬ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਏਡੀ ਚੰਗੀ ਸੀ ਜੇਡੀ ਕਿ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਜਹੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਆਖਣ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸੱਚੀ ਗਲ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜੰਗ ਦੀ ਉਹ ਭੈੜੀ ਕਹਾਨੀ ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੇਹੜੇ ਕਿ 1857 ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜੇ ਸਨ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਗੱਦਾਰ' ਸਮਝਣ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗ਼ਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਗੁਲਾਮੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਇਸ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਗ਼ਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਹਨਾ ਨੇ ਪਸਤੌਲ ਖਰੀਦੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਘਲੇ। ਸ਼ੈਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੁਛ ਕੀਤਾ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਏਹੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਸੀ ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚੋਂ ਖਰੀਦੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਈ ਸੀ।

ਸਰ ਕਰਜ਼ਨ ਵਾਇਲੀ (ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿਦਯਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਖੁਫੀਆ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰਾ ਦੇ ਹਥੋਂ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਥੇ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ 1919 ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਢਿੰਗਰਾ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਵਿਚ 17 ਅਗਸਤ 1919 ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਦਬਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖੀਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਤੇ ਬੜਾ ਉਚਾ ਸਿਰ ਕਰਕੇ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਤ ਪੰਜਾ ਮਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖਤੇ ਉਤੇ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜੇ ਕੋਈ ਅਖੀਰੀ ਗਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰ ਲਵੇ। ਉਸਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ "ਬੰਦੇਮਾਤਰਮ" ਇਕ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ, ਉਹ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਢਿੰਗਰੇ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦਾ ਬੜਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਉਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਕਈਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਤਕ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੁਕਦਮਾਂ ਚਲਾਣ ਲਈ ਘਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਜਦ ਕਿ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੀ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਠਿਲ੍ਹ ਪਿਆ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤਰਕੇ ਪੁਜ ਗਿਆ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਪਨਾਹ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਪਿਛਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਘਲ ਦਿਤਾ। ਏਥੇ ਉਸ ਤੇ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਉਮਰ ਕੈਦ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਘਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜੇੜ੍ਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਹੈ। ਤਪਦਿਕ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸਨੂੰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਉਹ ਰਤਨਾ ਗਿਰੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ੈਹਰ ਵਿਚ* ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚੋ ਇਕ ਬੀ.ਬੀ.ਐਡ. ਆਇਰ ਸੀ। ਜੇੜ੍ਹਾ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਪਾਂਡੀਚਰੀ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਰਹਿਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਇਕ ਹਾਦਸੇ ਨਾਲ ਢਾਈ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹਨ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੋਰ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਘਲੇ ਗਏ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦਸਾਂ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਂਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੇਖ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਗਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਹੀ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਔਰਤ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਮੈਡਮ ਕਾਮਾ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਤਕ ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਬੜੀ ਬੁਢੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਪੈਰਸ ਵਿਚ ਬੀਮਾਰ ਜੇਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਜਥੇ ਇਕ ਗ਼ਦਰੀ ਅਖਬਾਰ 'ਬੰਦੇ ਮਾਤਰਮ' ਕਢਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚੋਰੀ ਘਲਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗੌਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿਦਯਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘੱਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮੈਡਮ ਕਾਮਾ ਇਕ 'ਬੜੀ ਧਨਾਢ, ਇਸਤਰੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਪਿਛੋਂ ਜਹੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਦੇ ਜਲਾਵਤਨ ਏਸ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਜਥੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਜਥਾ ਮਿਸਰ ਦੀ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਵੀ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਬਰਸਲਜ਼ ਵਿਚ 1910 ਨੂੰ ਜੇਹੜੀ ਮਿਸਰੀ ਕੌਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਤੇ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੰਘਦੇ-ਲੰਘਦੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕੌਮੀ ਗ਼ਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਮਰਦ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਸਨ।

1912 ਵਿਚ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੇ ਲਾਰਡ ਹਰਡਿੰਗ ਤੇ (ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਅਜੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਹੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ) ਇਕ ਬੰਬ ਸੁਟਿਆ। ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਨੇ ਇਨਾਮ ਰਖੇ ਗਏ ਪਰ ਬੰਬ ਸੁਟਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਜਾਪਾਨ ਨੂੰ ਭਜ ਗਿਆ ਤੇ ਓਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਓਸੇ ਸਮੇਂ ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਪਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰਾਂ ਕਢਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਘਲਦੇ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ "ਨਿਊ ਇਸਲਾਮ ਸੀ"। ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਐਡੀਟਰ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਉਭਾਰਿਆ।

**ਅਜ ਕਲ ਆਪ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਕੇਦ ਹਟਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।*

ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੀਨ ਦੇ ਸ਼ੈਹਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੌਜਾਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਰਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਰਚਾਰਕ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਉਹ ਜੇਹੜੇ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਕ ਨਾ ਮਾਫ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਦੂਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਦਸੰਬਰ 1927 'ਕਿਰਤੀ')

1911 ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਯੁਗ ਪਲਟਾਊ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਉਠੇ। ਮਾਲੀ ਤੰਗੀ ਕਰਕੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਉਤਰੀ ਹਿੰਦ (ਪੰਜਾਬ) ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਢੇਰ ਗਿਣਤੀ ਨਾਮ ਕਟੇ ਸਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਆਦਮੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਗਾਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਸ਼ੰਘਾਈ ਜਾਂ ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਇਹ ਉਥੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਯੁਗ ਪਲਟਾਊ ਅਸਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਲਿਆਏ ਸਨ। 1911 ਤੋਂ 1913 ਤਕ ਲਗਭਗ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਸਪਾਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਗਏ। ਕੁਝ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕੌਮੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਯਾ ਦਿਤੀ। ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਯੁਗ ਪਲਟਾਊ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਜਥਾ ਇਕ ਚੰਗਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਇਹ ਜਸਮਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ, ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਸਿਧੇ ਸਾਧੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੋਈ ਕੌਮਾਂਗਾਟਾ ਮਾਰੂ 1914 ਦੀ ਵੀ ਕਥਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਜਪਾਨੀਆਂ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਸੀ, ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜਥੇ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਥਲੇ ਚਾਟਰ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵੜਨ ਸਬੰਧੀ ਜੇਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲਿਆ ਜਾਏ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਕਨੇਡੀਅਨ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿ ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਉਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਉਥੇ ਸਿਧਾ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੋਂ ਨਾ ਪੁਜਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਸਿਧਾ ਜਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਕੌਮਾਂਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਚਾਟਰ ਕਰਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਿਧਾ ਹੀ ਸਫਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਪੁਲਸੀਆ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੀਡਰ ਫੜ ਲਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਸੜਦਾ-ਬਲਦਾ ਪਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਉਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫੌਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭੁੰਨ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਪੈਹਲੇ-ਪਹਿਲ ਉਹ ਆਦਮੀ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਸਨ ਬਹੁਤ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ। ਉਹ ਦਿਨੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਪੱਛਮੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਠੇਕੇ ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਬੜੀ ਸਾਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰੁਪੈਆ ਬਚਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਪੈਆ ਕੌਮੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਹਰ ਵਕਤ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਕ ਘਰ ਪੰਜ ਵੁਡ ਸਟਰੀਟ ਸਾਨ ਫਰੈਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਏਹਨਾ ਦੀ ਇਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਅਤੇ ਇਕ ਉਰਦੂ, ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਥੇ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਏਹਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੰਗ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਗਤ ਜੰਗ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ, ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਮੈਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੌਕਿਆ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਵਰਤੇਗਾ। ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਪੁਰਾਣੇ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਨ।

ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਨਿਹੱਥਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜੁਗ-ਪਲਟਾਊ ਸਪਿਰਿਟ 1915 ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਜੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੰਗੀ ਸਾਮਾਨ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਲਹਿਰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਮਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਬਨਾਇਆ, ਜਰਮਨ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਗਏ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ-ਪਲਟਾਊਆਂ ਦੀ ਬਰਲਨ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਸੱਦੀ। ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਆਏ ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਾ ਆ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਰ ਇਕ ਰਾਜਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਖਿਆਲ ਦੇ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਹੀ ਰਸਤਾ ਵਰਤ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਰਮਨ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਰਾਜ਼ੀ ਸਨ। ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਸੀ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤਣ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਈ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਰਮਨ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਵੀ ਲਿਆ, ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੇ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁਲ੍ਹ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਵੀ ਜਰਮਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਏਜੰਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਰਮਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਆਦਿ ਮਦਦ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੜਾ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੌਮੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਜਥਿਆਂ ਅਤੇ ਕਲੇ-ਕਲੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਫਰਾਂਸ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਚੀਨ, ਟਰਕੀ, ਸਵਿਟਜਰਲੈਂਡ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਸਵੀਡਨ, ਮੈਕਸੀਕੋ, ਆਇਰਲੈਂਡ ਅਤੇ ਅਮਰੀਆ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਉਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਨਾਹ ਪਤਾ ਖੜਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਘਲਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਅਤੇ ਹਥਯਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਨੀਂ ਵੇਰ ਹੀ ਫਾਰਸ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਘੱਲੀਆਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ। ਪਰ ਇਹ ਬੰਦੂਕਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਨਿਡਰ ਆਦਮੀ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਬੰਦੂਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸਨ ਫੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਫਾਹੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਗਏ।

ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਰਪ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਦੋ ਜਹਾਜ਼ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਭਰ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਸਾਹਿਲ ਤੋਂ ਭੇਜੇ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਫੜੇ ਗਏ। ਏਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜੇਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਆਖ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜੇੜ੍ਹੀ ਕਿ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਚੁਕੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਯੁਗ ਪਲਟਾਊਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਏਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਚ ਦਸ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚੋਂ ਬੰਦੂਕਾਂ 1915 ਵਿਚ ਘਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਜਹੇ ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਖੁਫੀਆ ਮਹਿਕਮਾ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਪਤੇ ਤੇ ਨਾਮ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਫੜ ਲਏ ਜਾਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ neutrality laws ਤੋੜੇ ਸਨ। ਉਹ ਫੜ ਲਏ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਰੰਗਰੂਟ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਪਹਿਨਾਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੱਦ ਕੇ ਏਸੇ ਨਿਰਪਖਤਾ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਗਲ ਵਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਘਟ ਭਾਵੇਂ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਅਮਰੀਕਨ ਨਿਰਪਖਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੋ ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਨਾਣ ਲਈ ਸੀ।

ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਫੜੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਾਜਸ਼ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਿਲੀ, ਲਾਹੌਰ, ਬਨਾਰਸ ਅਤੇ ਮਾਂਡਲੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਚਲਾਏ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਛੇ ਐਥੇ, ਦਸ ਅਓਥੇ ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਥੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕੈਦਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਘਲ ਦਿੱਤਾ। ਲੰਘਦੀ-ਲੰਘਦੀ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ-ਪਲਟਾਊਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਮੌਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੇ ਸਨ, ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਜੇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ

ਦੇ ਅਰਥ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ, ਜੇਹੜੀਆਂ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕੀਮਤੀ ਹਨ।

ਯੂਰਪ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਪਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਟਰਕੀ ਵਿਚ ਫੜੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਬੜਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਕੁਸਤਨਤੁਨੀਆ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਤੁਰਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਫਾਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੀ ਫਾਰਸੀ ਦਖਣੀ ਨਸਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੜਦੇ ਸਨ। ਜਲਾਵਤਨ ਸੂਫੀ ਅੰਬਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਉਹ ਸੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਬਾਂਹ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਖਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਣਾ ਸਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸ ਬੰਦੂਕ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਲੜਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਰਾਮ ਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਖਣੀ ਫਾਰਸ ਦੇ ਇਕ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਅਖੀਰੀ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਨੁਕਰ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ:-

"ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਮੌਤ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਚਰ ਤਕ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਧਰ ਤੱਕ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ"।

ਵਡੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਵਿਚਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸ਼ੰਘਾਈ, ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ ਅਤੇ ਕਾਂਨਟਿਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰੀ ਗਏ। ਉਹ ਕਿਉਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਏ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੰਦਰਾਂ-ਪੰਦਰਾਂ ਰੁਪੈ ਬਦਲੇ ਵੇਚਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਮਿਲੇ।

ਯੂਰਪ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣੀ ਕਮੇਟੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਤਾਬਾਂ, ਪੈਮਫਿਲਟ ਅਤੇ ਲੇਖ ਕਈ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਛਾਪਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਯੂਰਪ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਜੇਹੜਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸਿਟਾ ਹੈ। ਕਈ ਪਰਦੇਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਆਇਰਲੈਂਡ, ਸਵੀਡਨ, ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਨ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਿੱਦਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਉਹ ਕੈਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ, ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ

ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਨਾਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਏਸ ਦੇ ਅਰਥ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਭਗੌੜਿਆਂ ਪਨਾਹ ਦੇ ਹਕ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਨਾਮ "ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋਸਤ" ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਕਿਰਤੀ ਸੋਸ਼ਿਲਸਟ ਅਤੇ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬਚਾ ਲਈ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਕੌਮ ਭਰ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੇੜ੍ਹੇ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦ ਸਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਸ਼ਾਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਦਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਜੰਗ ਮੁਕ ਗਿਆ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੇ ਕੋਈ ਬਗਾਵਤ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਬੜੀਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੁਜੀਆਂ। ਉਹ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਉਲਟ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਨ............................

.....................**('ਕਿਰਤੀ' ਪੇਜ਼ ਨੰ: 742 'ਤੇ ਮੈਟਰ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)**

ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹਿਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਇਹ ਗਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਕੇੜ੍ਹੀਆਂ ਰਾਜਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਤਾਕਤਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਯਾ ਨੇ ਜ਼ੈਹਰ ਭਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਥਾਜ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਓਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਆਗੂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਾ ਅਤੇ ਇਜਤ ਏਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਵੇਕਲਾ ਹੈ, ਨਵੀਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪਹੁੰਚਾਊ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੀ ਤਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਏਸ ਲਈ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਤੇ ਮਾਨਸਕ ਰੁਚੀ ਕਰਕੇ ਗੁਲਾਮ ਹੈ। ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਈ ਆਰਥਕ ਤਾਕਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੇਹੜੀਆਂ ਕਿ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਰੂਸ ਦੇ 1917 ਦੇ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਅਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੁਕਣ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗੂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਏ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ

ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਡੀ ਗਲ ਏਸ ਵੇਲੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜੰਗ ਹੈ। ਰੂਸ ਦੇ ਜੁਗ-ਪਲਟਾਊਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਮਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਖਿਆਲ ਸੋਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਮਾਗ ਅਜੇਹੇ ਨਵੇਂ ਖਿਆਲ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਕਮੁਠ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦੇ ਸਮਵਾਦੀ ਬਾਗੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਜਕ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤਕ ਹਨ। ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਵਖਰੇ-ਵਖਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਦੀਆਂ ਨਰਮ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ। ਇਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉਹ ਹਨ, ਜੇਹੜੀਆਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਹਨ। ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਆਦਮੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਮਵਾਦ ਨੀਤੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਗਲਬਾਤ ਏਹਨਾਂ ਲਈ ਵਕਤ ਗਵਾਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਆਮ ਜਨਤਾ ਘਟੀਆ ਲੋਕ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਐਸੇ ਹਨ ਜੇਹੜੇ ਅਨਾਰਕਿਸਟ ਅਤੇ ਸਿੰਡੀ ਕਲਸਿਟ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰ ਉਹ ਬੜੇ ਲਿਖਾਰੀ ਹਨ। ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਐਸੇ ਹਨ, ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਿਰਤੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਲਾਵਤਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਏਹੋ ਜਹੇ ਲੋਕ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਿਰਤੀ ਮਾਸਕ ਪਤ੍ਰਕਾ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਤ੍ਰਕਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲ ਬਰਿਟਸ਼ ਪਾਰਲੀਮਿੰਟ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ।

ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਅਜੇ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਡਾ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਮੈਕਸੀਕਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਮਵਾਦੀ ਹਨ।

ਟਰਕੀ, ਪ੍ਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਚੋਖੀ ਗਿਣਤੀ ਐਸੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਜੇਹੜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਰੁਧ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਲਹਿਰ ਦੀ ਉਮੈਦ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹਦ ਦੇ ਉਤਰ ਵਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਉਥੇ ਭਜ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਜਗਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਿਰੁਧ ਕੰਮ ਕਰਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਾਂਝੀ

ਵਾਲ ਕੌਮਾਂਤਰੀ (Communits International) ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੂਸੀ ਜੁਗ ਪਲਟ ਤੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਅਸੂਲਾਂ ਵਲ ਬਿਲਕੁਲ ਝੁਕ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲ ਪਾਰਟੀ ਇਕ ਮਾਸਕ ਪਤ੍ਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਢਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜਨਤਾ masses of India ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਚਾ ਹੈ। ਇਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਮਾਗੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਇਸਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪੁਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਪਰਚਾ ਜ਼ਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੰਮ ਬੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਏਹੋ ਜਹੀਆਂ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਬਾਬਤ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਸਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਹਾਂ।

ਸੰਨ 1920-21 ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਟੋਲਾ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਟਾ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਤਭੇਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਕ ਥਾਂ ਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਲੱਭਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਵਲੋਂ ਇਹ ਬੜਾ ਚਰਚਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊਆਂ ਨੂੰ ਰੂਸ ਮਦਦ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਸਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੂਸੀ ਸਰਕਾਰ ਲਾਟ ਕਰਜ਼ਨ ਦੇ ਨੋਟ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖਣ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਜ ਕਲ ਚੀਨ ਵਿਚ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਮੇਟੀ ਕੈਨਟਿਨ, ਹੰਕਾਉ ਅਤੇ ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ ਜੁਗਗਰਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਚੰਗੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ ਕੁਛ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰੇ, ਕੋਰਟ ਮਾਰਸ਼ਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਗਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਹੈ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। 18 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ੰਘਾਈ ਤੋਂ ਇਕ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਾਰ ਆਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਹਰਬੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ੰਘਾਈ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਸ਼ੂਟ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕੋਰਟ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜੀ ਹੈ, ਕਿ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ, ਸੱਤਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਕੈਨਟਿਨ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਅਖੀਰੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ

ਹੈ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਤੁਰਪ ਚੀਨ ਤੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਤਬਾਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਤੁਰਪ ਆ ਗਏ ਹਨ।

ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਪਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੜੇ ਜਪਾਨੀਆਂ ਵਲ ਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਜਪਾਨ ਦੂਸਰੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਤਾਕਤਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਇਕ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਤਾਕਤ ਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਅਗਸਤ ਨਾਗਾਸਾਕੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਰੇ ਏਸ਼ਿਆਈ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਵੀ ਸੀ।

ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨਰਮ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗਰਮ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤਕ ਸਭ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨ ਅਤੇ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਹਨ, ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁਧ ਲੀਗ ਵਿਚ ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਫਰਵਰੀ ਬਰਸਲਜ਼ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੌਮੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਡੈਲੀਗੇਟ ਘਲਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਘਲੇ ਸਨ।

ਲਗਪਗ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਲਾਵਤਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਣ ਸਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕੇਹੇ ਜੇਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੈਦ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰਖਣਗੇ। ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਰੂਸ ਜੇਹੜੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ-ਪਲਟਾਊ ਲਹਿਰ ਇਤਿਹਾਸ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਦਲੇਰਾਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹੁਣ ਤਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤਦ ਤਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਗੇ ਆਜ਼ਾਦ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰਕੇ ਖਲੋਣਗੇ।

–o–

ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤਉਲਾ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ

(ਕਿਰਤੀ ਦਸੰਬਰ 1928)

ਅਜ ਫਿਰ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਰਾਜਸੀ ਜਲਾਵਤਨ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਦੀ ਮਿਰਤੂ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਰੀ ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤਉਲਾ ਦਾ ਹੈ।

ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤਉਲਾ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਯੁਗ-ਪਲਟਾਊ ਜਲਾਵਤਨਾ ਦੇ ਅਧਿਕ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਆਪ ਸਫੈਦ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੁਢੇ ਅਤੇ 65 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਮਿਰਤੂ ਅਕਤੂਬਰ 1927 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਸਾਂਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਮੈਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੋਈ 30 ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਪ ਨੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜਲਾਵਤਨੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਹਥੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਸੀ। ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ, ਆਪ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਭੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਆਪ ਨੂੰ ਅਕਲੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਦੁਖ ਝਲਣੇ ਪਏ, ਜੋ ਆਦਮੀ ਪਹਿਲਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਆਪ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲੇ, ਆਪਦੇ ਵਾਲ ਭੀ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬੁਢੇਪਾ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਦੁਬਲੇ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਭੀ ਆਪ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੁਗ-ਪਲਟਾਊ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਹਾਮੀ ਰਹੇ।

ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਠੀਕ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ, ਸਵਾਏ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਆਪ ਜਵਾਨੀ ਸਮੇਂ ਭੂਪਾਲ ਦੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਆਪ 30 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਪੈਹਲੇ ਪੈਹਲ ਗੋਖਲੇ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਸੁਣੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਆਪ ਗੋਖਲੇ ਦੇ ਝੰਡੇ ਥਲੇ ਹੀ ਰਹੇ ਪਰ ਆਪ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਦੇ ਗਏ ਕਿ ਗੋਖਲੇ ਭੀ ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਰੈਹ ਗਿਆ। ਆਪ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਲੋਂ ਚੋਗੇ ਵਜੋਂ ਪਾਈ ਗਈ ਰੀਫਾਰਮ ਸਕੀਮ ਪਰ ਭੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਹੋਮਰੂਲ ਸਬੰਧੀ ਗਲ ਕੱਥ ਕਰਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਆਪ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗਪਲਟਾਊ ਲੈਹਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ।

ਆਪ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਜੇਹੇ ਖਿਆਲ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਮਲਾ ਦਿਤੇ। ਆਪ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਯੂਰਪ, ਅਮੈਰੀਕਾ, ਏਸ਼ੀਆ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਸੰਨ 1907 ਵਿਚ ਜਾਪਾਨ ਤੋਂ ਇਕ ਉਰਦੂ

ਅਖ਼ਬਾਰ "ਨਿਊ ਅਸਲਾਮ" ਕਢਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਰੂਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਚੋਰੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਇਕ ਦਰਦੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸਲੀ ਅਸਲਾਮ ਦਾ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਜੋੜ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਕੈਹਣੀ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਮਲਾਪ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਵੇਂ ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭੀ ਸੀ ਕਿ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਲੈਹਰ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੂ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਜਾਨੀ ਦੋਸਤ ਭੀ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਸਨ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਅਮੈਰੀਕਾ (ਜੋ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ) ਆਪ ਉਸ ਵਿਚ ਵਧਵਾਂ ਹਿਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤੂ ਸਮੇਂ ਤਕ ਆਪ ਇਸਦੇ ਇਕ ਇਜ਼ਤਦਾਰ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮਧ ਯੂਰਪ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਟਰਕੀ ਅਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੁਹਿੰਮ ਪੁਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। 1924 ਵਿਚ ਆਪ ਪਛਮੀ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਰੂਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਾਪਸ ਆਏ ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਕੁਝ ਰੂਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦ ਸੁਸਾਇਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਦੇਵਤਾਨਾਂ ਕੋਸ਼ਸ਼ਾਂ ਦੇਖੀਆਂ। ਆਪ 1925-26 ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸਵਿਟਜਰਲੈਂਡ ਭੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪ ਬਰਲਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਪਨੇ ਇਕ ਉਰਦੂ ਅਖ਼ਬਾਰ "ਅਲਾ ਇਸਲਾਹ" ਕਢਿਆ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਇਕ ਤੰਗੀ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। 1927 ਵਿਚ ਬਰਸਲਿਜ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਕਾਂਗ੍ਰੈਸ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਨ। ਆਪਦੇ ਇਸ ਅਖੀਰੀ ਪਬਲਕ ਕੰਮ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲਤਾੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਲਤਾੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਂਝੇ ਜੰਗ ਲਈ ਅਕਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰਖਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਕਾਜ ਲਈ ਸੌਂਹ ਚੁਕੀ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੱਦ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਛਡ ਗਏ।

ਮੌਲਾਨਾ ਬਰਕਤਉਲਾ ਜੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਯੁਗ ਪਲਟਾਊਆਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਗੁਣ ਸਨ।

ਆਪਦੇ ਦਮਾਗੀ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਆਪਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਅਤੀ ਨਰਮ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਸਭਾਉ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਬਚਿਆਂ ਜੈਸਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜੋ ਕੋਈ ਭੀ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਕਈ ਗਲਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕੀ ਭੀ ਸਨ ਜੋ ਧਰਮ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂਮਤ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਅਸਰ ਥਲੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ,

ਕਈ ਉਸਨੂੰ ਇਤਨਾ ਬੁਢਾ ਅਤੇ ਥਕਾ ਹੋਇਆ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਲੋਕੀ ਇਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਯਾ ਸਹਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਟਾਲ ਛਡਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪ ਲਈ ਪਿਆਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅਗੇ ਫੇਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਲੈਹਰ ਜੇਹਿਆਂ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਘਟ ਹੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਇਜ਼ਤ ਸੀ।

ਦਮਾਗੀ ਜੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਨਰਮੀ ਭੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਲੈਹਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰੀ ਸਮੇਂ ਤਕ ਆਪ ਇਸ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਲੋਂ ਸਚੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊਆਂ ਦਾ ਇਹੋ ਸਭਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਸ ਗੁਣ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਨਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਰੁਧ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਬੇ-ਅਨੋਖਾ ਅਤੇ ਮੁਰਦਾ ਮਰਦ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਦੇਖੇ ਅਰ ਫੇਰ ਉਸਦੇ ਉਲਟ ਬਗਾਵਤ ਨਾ ਕਰੇ।

ਮੌਲਾਨਾ ਬਰਕਤ ਉਲਾ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿਚ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੈਹਲਾਂ ਹੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਆਪ ਦੀ ਆਯੂ ਦੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਲੋਕੀ ਇਤਨੇ ਬੁਢੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਆਪ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਤਾਂ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਧ ਚੜਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਜਸਮਾਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਪ ਦਾ ਔਕੜਾਂ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬਤਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਅਜੇਹਾ ਦੁਖਾਂ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਸਾਨ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਇਕ ਜੁਗਪਲਟਾਊ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਪੁਲਸ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਪਿਛਾ ਕਰਨ ਪਰ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਦੇ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਪਰ ਭੀ ਆਪ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇਛਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸੁਟ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਭਾਰੀ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਅਕੱਲੇ ਰੈਹਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰਾਂ ਦੀ ਉਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਛਡਿਆ ਜੋ ਕਿ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਆਪ ਦੀ ਮਿਰਤੂ ਆਪ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਏਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਝੰਡੇ ਥਲੇ ਮਰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਮਰਦੇ।

ਸਚਮੁਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਦੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜੀਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਸ਼ੇ, ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਯੁਗ ਪਲਟਾਊ ਲੈਹਰ ਦੇ ਆਸ਼ ਸਨ, ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕੇ।

ਜਦੋਂ ਆਪ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਬਰਲਨ ਪੁਜੀ ਤਾਂ ਮੱਧ ਯੂਰਪ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਭਾ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਭਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਇਸ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧੀ ਦਰਜਨ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਪਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ, ਰੂਸੀ, ਜਰਮਨ ਅਤੇ ਪਰਸ਼ੀਅਨ ਭੀ ਸਨ। ਸਭ ਆਪਦੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮਾਨੁਖਾ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਹੈ। ਪਰਸ਼ੀਅਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨੇ ਇਕ ਪੁਰ ਅਸਰ ਵਖਿਆਨ ਖਤਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ:-

"ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤਉਲਾ ਜੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਦੀ ਰੂਹ ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਮ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਰੂਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ। ਸਭ ਜੁਗਪਲਟਾਊਆਂ ਦੇ ਲਛਣ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਭਾਵ ਹਰ ਇਕ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਏਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਲੋਕੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਪਰ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਇਕ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।"

ਰੂਸੀ ਪਰਤੀਨਿਧ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਰੂਸ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਰੂਸ ਨੂੰ ਅਜ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਲੜਾਈ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਏਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਪੰਜਾਲੀ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਅਪੀਲ ਅਜੇ ਤਕ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੂਸ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤਉਲਾ ਦੀ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤਉਲਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇ-ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕੇ। ਆਪ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਇਕ ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਤਦ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਖਾਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਨਸਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਮੁਖ ਆਦਰਸ਼ ਆਪਣੀ ਪੇਟ ਪੂਜਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜੇਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਨੀਆਂ ਵੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਅਜ ਉਸ ਜੰਗਲੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਉਚੀ ਨ ਹੁੰਦੀ। ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਸਨ:-

"ਇਕ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਸਦਾ ਜੀਊਂਦੀ ਰਹੇ।"

-o-

ਕਿਊਮਿਨਟਾਂਗ ਨਾਲ ਗ਼ਦਾਰੀ

(ਕਿਰਤੀ ਮਾਰਚ 1928)

ਕੀਊਮਿਨਸਟ ਪਾਰਟੀ ਇਕ ਚੀਨੀ ਮੈਂਬਰ ਅਜਕਲ ਬਰਲਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੰਕਾਓ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਓਹ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਓਹ ਕਿਊਮਿਨਟਾਂਗ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਇਹ ਗਰਮ ਪਾਰਟੀ ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਤਸੈਨ ਦੇ ਤਿੰਨਾ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਦਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਟਰਵੀਯੂ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜੇੜ੍ਹੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਾਰਾਂ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਹ ਭਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਅਜਕਲ ਬਰਲਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਥਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਜਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਤਸੈਨ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਏਹ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ (ਜਥਾ) ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਓਸ ਵੇਲੇ ਪੁੱਜੇਗਾ ਜਦ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿ ਉਹ ਦਸਣ ਕਿ ਚੀਨ ਵਿਚ ਹੁਣ ਫੇਰ ਬਰਿਟਸ਼ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਕਿਉਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਹੈ? ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਇਕ ਥਾਂ ਖਲੋਊ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਲਈ ਏਹ ਕਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿ ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਰੂਸੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਮਿਨਟਾਂਗ ਦੀ ਗਰਮ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਨਕਿੰਗ ਦੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਪਾਰੀ ਮੁੜ ਓਹਨੀ ਥਾਈਂ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਗ਼ਦਰੀ ਜਨਤਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਢਿਆ ਸੀ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਤ ਸੈਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਤੋੜਦੀ ਹੋਈ ਹੁਣ ਏਹ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਘਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਤ ਸੈਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਾਲਸੀਆਂ ਇਹ ਸਨ:–

(1) ਸੋਵੀਯਟ ਰੂਸ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ ਕਰਨਾ (2) ਚੀਨੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ (3) ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਰਸਾਨ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ।

ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਕ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਜਾਂ ਨਕੰਮਾਂ ਨਿਕਲ ਆਵੇ। ਸਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਵਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਕੰਮੇ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਔਣ ਵੇਖਣ ਦੀ ਖੁਲ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸਨਯਤ ਸੈਨ ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੀਡਰ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਜ ਕਲ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਤ ਸੈਨ ਤੇ ਉਸਨੇ ਨਾ ਨਿਰਾਪੁਰਾ ਗ਼ਦਰੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੀ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪਕੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਔਣ ਲਈ ਪਾਸ-ਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਐਨਾਂ ਹੀ ਸਿਧਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਜਥਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹੀ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ? ਕੀ ਕੋਈ ਐਨਾਂ ਹੀ ਸਿਧਾ ਹੈ? ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰ ਸਕੇਗਾ। ਕਿ ਇਸ ਜਥੇ ਦਾ ਐਸ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਔਣਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਕੌਮ ਪੂਜਾਂ ਨਾਲ ਕਿਰਤੀ ਸਰੇਣੀ ਵੀ ਰਲ ਗਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੀ ਸ਼ਾਹੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ? ਏਹ ਜਥਾ ਅਧਗ਼ਦਰੀ ਫਿਕਰ ਬੋਲ ਕੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ, ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸੇਗਾ, ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਸਰੇਣੀ, ਸਾਂਝੀਵਾਲ, ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਕਿਡੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹਨ। ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਏਹ ਉਹੋ ਹੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਜਥੇ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ।

ਏਹ ਚੀਨੀ ਭਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਹੰਕਾਉ ਗ਼ਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਂ ਇੰਟਰਵੀਊ ਲਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚੀਨ ਸਬੰਧੀ ਦਸੇਗਾ। ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ-

ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਰਸਾਣ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਤੇ ਕਿਰਸਾਣ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਪਚਾਸੀ ਹਨ। ਕਿਰਤੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਕਈ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਗੋਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੰਧਾ ਧੁੰਧ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਆਹੂ ਲਾਹੇ ਹਨ। ਇਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ੀਨ ਗਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਨਫਰਤ ਖਰੀਦ ਲਈ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਅਨਗਿਣਤ ਉਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਜੇੜੇ ਅੰਗਰੇਜੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਤ ਸੈਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਪਾਲਸੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਚਲਦੇ ਸਨ।

"ਹਾਂ ਕੁਝ ਚੀਨੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਹੋਵੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਮਿਲਣਗੇ। ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਗਲ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨਗੇ। ਏਹ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੇਹੜੇ ਆਪ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੋਚ

ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਉਹ ਏਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਰਾਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੋਚੇ। ਕੋਈ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਾਈਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੈਕਿੰਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੈਨਟਿੰਗ ਤਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਗਦਰੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਲੀਡਰ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਾਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਮੁਲ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾ ਨਾਲ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਹੈ।

"ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਏਹ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੀ ਫਾਇਦਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ। ਏਹ ਲੋਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ। ਏਹ ਤਾਕਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਆਪ ਮਾਲਕ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਚੰਗਕਾਈ ਸ਼ੈਕ ਪੈਹਲਾਂ ਇਕ ਸ਼ੰਘਾਈ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਵਪਾਰੀ ਹੀ ਸੀ। ਏਹ ਇਕ ਤਜਾਰਤੀ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਫਾਇਦੇ ਪਰਦੇਸੀ ਵਪਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਦੋਸਤ ਮਿਤਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਪਾਰੀ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਰਸਾਣਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਅਮੀਰਕਨ ਆਦਮੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਕਿ ਗ਼ਦਰੀ ਜੰਗ ਪਿਛੋਂ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਅਜ ਅਮ੍ਰੀਕਨ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਉਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਡੇਢ ਸਦੀ ਤਕ ਅਮ੍ਰੀਕਨ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੇਹੜੇ ਆਦਮੀ ਗ਼ਦਰ ਵਿਚ ਲੜੇ ਹਨ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰਨ ਸਗੋਂ ਓਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਅਮ੍ਰੀਕਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਖੋਜਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬੇਅਰਡ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਛਪਵਾਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਅਮ੍ਰੀਕਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਆਰਥਕ ਅਰਥ (The Economic Interpretation of the American Coustitution) ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖੋਜ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਦੇ ਧਨਾਢ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਫਾਇਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚੌਣ ਲਈ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦੌਲਤ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਏ ਦੇਣ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਕੋਲ ਐਨੇਂ ਡਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਐਨੀਆਂ ਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੀਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜ ਅਸੀਂ ਓਹੋ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਆਏ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਐਨੇ ਡਾਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਤਾਕਤ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਤ ਸੈਨ ਦੀ ਪੌਲਿਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਸੀ। 1924 ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਕਿਊਮਿਨਟਾਂਗ ਨੂੰ ਇਕ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਪਨੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਏਹ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਣ ਕਰਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਬੜੀਆਂ ਤਕੜੀਆਂ ਨਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗ਼ਦਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਸਨ। ਜੇੜ੍ਹੀਆਂ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਸਨ। ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਨਿਰਾ 1924 ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਐਗਜੈਕਟਿਵ ਕਮੇਟੀ ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਏਹ ਮਤੇ

ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਅਜ ਨਾਨਕਿੰਗ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੀਨ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਜੇਹੋ ਜਹੇ ਹੁਣ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹੋ ਜੇਹੇ ਹੀ ਸਨ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਦੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਆਪਨੀ ਪਾਲਸੀ ਬਦਲ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਦਾਂ ਥਿੜਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪਹਿਲੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਲਈ ਛਡ ਦਿਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗ਼ਦਰੀ ਅਸੂਲਾਂ ਉਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਵਪਾਰੀ ਫ਼ਾਇਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਰੰਗ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਹੁਨਾਨ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਏਹ ਗਲ ਹੋਣੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸਾਣ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜ਼ਿਦ ਕਰਨ ਕਿ ਗ਼ਦਰ ਦੇ ਮਾਹਨੇ ਹੀ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਬਦੀਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਉਮੇਦ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ, ਜਥੇਬੰਦ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਰਸਾਣਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੰਕਾਊ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿਨ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਡਿਸਚਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਆਪ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨਿਯਤ ਕੀਤੇ। ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਚਲਦੀ ਪਈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਬਹੁ ਸਮਤੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾ ਚਲਦੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪਛਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਘੱਟ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਚੀਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਓਨ੍ਹਾਂ ਭੈੜੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਏਹ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਲਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸਨ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਕੋਈ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਜੇ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਸ ਪੈਣ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦਾ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਹੰਕਾਉ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਮਾਰਕੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਓਦੋਂ ਦੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਖਿਆਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਏਹੋ ਜਹੇ ਦੂਸਰੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਏਹੋ ਜਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮਾਲਕ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਘਿਉ ਖਿਚੜੀ ਹੋਏ-2 ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਉਂ

ਕਿਰਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਨ ਵਿਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਕਿਰਤੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਫਰਕ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕਿਰਤੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਕਿਰਤੀ ਲਹਿਰ ਉਕੀ ਹੀ ਦਬਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਿਆਇਤੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਢ ਕੇ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ। (**ਦੂਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਅਪ੍ਰੈਲ 1928**)

"ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿਚ ਬਦੇਸ਼ੀ ਤਾਕਤਾਂ ਬੜਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਆਬਾਦ ਹਨ ਓਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਚਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਖਿਆਲ ਕਰਨ, ਦੂਸਰੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਚੰਗੀ ਮਿਸਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਨਾਨਕਿੰਗ ਅਤੇ ਹੰਕਾਉ ਵਿਚਕਾਰ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਨਕਿੰਗ ਵਾਲੇ ਹੰਕਾਉ ਦੀ ਗ਼ੱਦਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਰੌਲਾ ਗੌਲਾ ਪੌਣ ਲਈ ਘਲੇ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਿਆਇਤੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈ ਲਈ। ਖਾਸ ਕਰ ਜਾਪਾਨੀ ਰਿਐਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੰਕਾਉ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਓਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹੰਕਾਉ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਕਈ ਮਜ਼ਲੂਮ ਮਰਦ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਨਿਰੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਕਿਊਮਿਨਿਟਾਂਗ ਦੇ ਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਜਾਪਾਨੀ ਰਿਆਇਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਾਂਗੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਸੀ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਗਲ ਹੀ ਸ਼ੰਘਾਈ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਰਾਜਸੀ ਭਗੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਲਭ ਲਭ ਕੇ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਬੁਲਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪਰਦੇਸੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗੂੜ੍ਹੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੰਡਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਦਾ ਅੱਗਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੀਨ ਵਿਚਲੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰੀ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪਾਲਸੀ ਤੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਹਰ ਥਾਂ ਫੌਜ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਨਾਨਕਿੰਗ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਫੌਜ ਸ਼ਾਹੀਏ ਹਨ। ਉਤਰੀ

ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚੰਗ ਸੋਲਿਨ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ। ਚੰਗ ਸੋਲਿਨ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ।

ਉਤਰ ਅਤੇ ਦਖਣ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਫੌਜੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਪਾਸ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਖਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਪੱਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚੀਨ ਦਾ ਅੱਗਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਕ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਰਹੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾ। ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਕੋਈ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਆਖ ਰਹੀ ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰਾਂਗੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਫ਼ ਦਸਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ ਠਹਿਰੇਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿਊਮਿਨਟਾਂਗ ਦੇ ਗਰਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹੈ ਜੇੜ੍ਹੀ ਕਿ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਚੁਪ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਕਤ ਹੈ।

ਕਿਊਮਿਨਟਾਂਗ ਦੀ ਗਰਮ ਅਤੇ ਨਰਮ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਜੇੜ੍ਹਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਗਰਮ ਪਾਰਟੀ ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਾਤ ਸੈਨ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਲਸੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਨਯਾਤ ਸੈਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਇਹ ਹਨ:-

(1) ਨਸਲੀ ਏਕਤਾ (2) ਰਾਜ (3) ਗੁਜ਼ਾਰਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਾਲਸੀਆਂ ਹਨ:-

(1) ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ

(2) ਚੀਨੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ

(3) ਕਿਰਤੀ ਕਿਰਸਾਨ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ।

ਨਰਮ-ਧੜਾ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਹਨ, ਤਿੰਨਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਤਾਂ ਚਾਹੀਏ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਰਮ ਧੜਾ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਪਾਲਸੀਆਂ ਤੇ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਾਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਦਾ ਅੱਗਾ ਗਰਮ ਧੜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਇਕ ਗਰਮ ਧੜੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਐਸੀ ਪਾਲਸੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਐਸੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭਾਸੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹੋ ਜੇਹੇ ਹੀ ਅਸੂਲ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।"

ਇਸ ਥਾਂ ਆਣ ਕੇ ਅਸਾਂ ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਛਡ ਦਿਤੀਆਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਭਲੇ ਲੋਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਗਰਮ ਧੜੇ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਸਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਉਜ਼ਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪੰਚ (Social democrats) ਦੀ ਤਾਂ ਰਾਜ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ

ਨਾਂ? ਉਸਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪੰਚਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਪੈਗੰਡਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਓਹ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹਫਤਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਏਥੋਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਮੁਤਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਗਲ ਹੈ? ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਅਸੂਲਾਂ ਵਲ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਆਏ ਹਨ? ਤਾਂ ਉਸਤੋਂ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਾ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ, ਕਿ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪੰਚੈਤੀ ਰਾਜ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਸਗੋਂ ਮੁੜਕੇ ਫੇਰ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਔਣ ਲਈ ਇਹ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿਚੂ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈਚਾਰਕ ਪੰਚ ਕੁਝ ਤਾਕਤ ਦਾ ਬਹਾਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਨੇ ਮੈਂਬਰਾ ਨੂੰ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਬਣਾ ਸਕਣ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪੰਚ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਚੁਪ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਅਸਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤੀ।

"ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਸੀ" ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ਦਾਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੰਕਾਉ ਨੂੰ ਅਪਨਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਹੇ, ਇਹ ਗਲ ਅਜੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਕਿਦਾਂ ਅਤੇ ਕਦ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਨੇ ਐਹਦ ਨਾਮੇ ਬਦਲ ਲੈਣਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਮਨਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਤਾਕਤ ਬਣੀ ਰਹੇ ਬਣਾਈ ਰਖੀ ਜਾਵੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸੀ ਕੌਮੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਚੀਨ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਨਹੋਣੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਇਹ ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਏਂ, ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਓਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਇਹੋ ਹਨ ਕਿ ਚੀਨ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਗਲ ਬੜੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਚੀਨ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਚਾਂਣ ਚਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।"

"ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਜੇਹੜੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਇਕੱਠ ਵਰਤਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਝੂਠੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬੋਝੇ ਵਿਚ ਚਾਣਚਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਣ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਅਜਕਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਨ 1600 ਵਿਚ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਥਲੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬੋਝਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਚਣਚੇਤ ਗਲਾਂ ਇਦਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਅਚਨਚੇਤ ਗਲਾਂ ਬੜੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਇਹ ਚਾਲਾਂ ਚਲੀਆਂ

ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।"

"ਹੁਣ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ-ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਚਾਲਬਾਜ਼ੀਆਂ ਵੀ ਸੁਣ ਲਓ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਕਿ ਹੰਕਾਉ ਦੀ ਕੌਮੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜੇੜ੍ਹੀ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਨੂੰ ਕਿਦਾਂ ਅਹਿਦਨਾਮੇ ਬਦਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਦਾਂ ਵਾਧੂ ਟੈਕਸ ਲੌਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਿਛੋਂ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ ਜੇਹੜਾ ਵਾਧੂ ਟੈਕਸ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮੈਦਾਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਫਰਵਰੀ 19 ਨੂੰ ਚੈਨਓਮੈਲੀ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੰਕਾਉ ਵਿਚਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਿਆਇਤ ਛਡ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਅਸਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਪਾਸ ਮਿੰਨਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਰਿਐਤੀ ਇਲਾਕਾ ਛਡ ਦੇਣ, ਅਸਾਂ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੀਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟਿਨਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਐਤੀ ਇਲਾਕੇ ਬਾਬਤ ਗਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਗਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਨੂੰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਮੁਕੀ। ਚੈਨ ਓਮੈਲੀ ਸਮਝੋਤਾ ਛਿਆਂ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਓਦੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਕਿ ਉਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿੱਦਾਂ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਾਥੋਂ ਇਲਾਕੇ ਖੋਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਚੀਨ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਿਐਤੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਓਸ ਵੇਲੇ ਗ਼ਦਰੀ ਲਹਿਰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਗ਼ਦਰ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਨਾਮ-ਧਰੀਕ ਸੱਤਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਪੈਕਿੰਗ ਤੇ ਹੰਕਾਉ ਪਾਸ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਮੂਲੀ ਹਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਜਾਇਜਾਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲੁਔਣਾਂ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿਲੀ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬਧ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਵੀ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਹੀ ਪੈਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੰਕਾਉ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਜ਼ਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੁਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਡੋ ਅਡ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਏਦਾਂ ਚੀਨ ਨੂੰ ਪਾੜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਉਤਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦਖਣ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਚੀਨ ਨੂੰ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਖੁਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਦਾ ਇਹ ਭੇਤ ਹੈ।'

'ਪਰ ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਤੇ ਓਹ ਓਦੋਂ ਤਕ ਇਸਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ 'ਉਡੀਕ

ਅਤੇ ਵੇਖ ਭਾਲ' ਹੈ। ਤਾਂ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਮੌਕਿਆ ਮਿਲੇ, ਚੀਨ ਨੂੰ ਅਡੋ-ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੈਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਕੇ ਇਹ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀਏ ਚੀਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾੜਨ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਠੋਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਚੋਖਾ ਨਫਾ ਖਟ ਸਕਣ।'

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਨੀ ਨੂੰ ਚੀਨ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਪਾਨੀ ਪਾਲਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕਿੱਦਾਂ ਇਕ ਜਾਪਾਨੀ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰੋਪੈਗੰਡਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਖੁਲ ਦਿਲੀ ਵਾਲਾ ਰਵੱਯਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਮੈਂ ਓਸ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

ਉਸਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜਦ ਸ਼ੀਡੀਹਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਚੀਨ ਨਾਲ ਮ੍ਰਿਤਤਾਈ ਕਰਨ ਵਲ ਝੁਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੰਕਾਉ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਜਨਵਰੀ ਫ਼ਰਵਰੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਈ ਗਲਾਂ ਦੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਹ ਗਲਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਤਨਾਕਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਤਾਕਤ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਲਿਸੀ ਰਦ ਹੋ ਗਈ।

ਏਹ ਸਰਕਾਰ ਚੀਨ ਵਿਚ ਹਕ ਜਮੌਣ ਵਾਲੀ ਪੌਲਿਸੀ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਾਪਾਨੀ ਪੋਲਿਸੀ ਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਦੋ ਗਲਾਂ ਹਨ:- (1) ਜਾਪਾਨੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਤਿਜਾਰਤ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਯੰਗਸਟੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਦਖਣੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਵਪਾਰ ਲਈ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਮਸੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਇਹਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਨਾ ਬਰਾਬਰ ਅਹਿਦ-ਨਾਮੇ ਵੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੋ ਸਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ। ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਹਕਾਂ ਦਾ ਲੈਣਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਆਰਥਕ ਰਿਐਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਏਸੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (2) ਦੂਜੀ ਵਡੀ ਗਲ ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨਚੋਰੀਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੰਗੋਲੀਆ ਨੂੰ ਆਪਨੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਜਾਪਾਨੀ ਕੇਵਲ ਆਰਥਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੀਨ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿਸਿਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨਚੋਰੀਆ ਤੇ ਮੰਗੋਲੀਆ ਦੀ ਬਾਬਤ ਜੇੜ੍ਹਾ ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਇਹਨਾਂ ਚੀਨੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਅਸਲੀ ਪਾਲਸੀ ਵਡੇ ਜੰਗ ਤੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 21 ਗਲਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੇ-ਅਸਰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਾਪਾਨੀ ਏਸੇ ਤਾੜ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿ ਕਦੋਂ ਮੌਕਿਆਂ ਬਣੇ ਤੇ ਉਹ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਵਧੌਣ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵੇਰ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਗੁਪਤ ਸਮਝੌਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਅੰਕ

ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਐਨੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨਚੋਰੀਆ ਅਤੇ ਮੰਗੋਲੀਆ ਤੇ ਅਸਰ ਪਵੇ। ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਪਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਉੜੀ ਅਗਾਂਹ ਆ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਗਲ ਬੜੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ, ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਚੰਗਾ ਸੋਲਨ ਦੀ ਪਿਠ ਪੂਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਲੁਟੇਰੇ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਹੈ ਓਥੇ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲੁਟੇਰੇ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਲੁਟੇਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ। ਚੰਗਸੋਲਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਡਾਕੂ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਇਸ ਜਗਾ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਬੇਅਸੂਲੇ ਡਾਕੂ ਤੇ ਗ਼ੱਦਾਰ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਨਾਲ ਜਾਪਾਨ ਚੀਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਰਿਐਤਾਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਛਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਚੰਗਸੋਲਨ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗਸੋਲਨ ਦੇ ਨੋਟ ਕਿਸੇ ਮੁਲ ਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਰਖਿਆ। ਜਾਪਾਨ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਰੁਪੈ ਦੇ ਕੇ ਓਥੇ ਰਖੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਬਾਜ਼ੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਿ ਕੌਣ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੇਹੜੀ ਤਾਕਤ ਉਸਨੂੰ ਵਧੀਕ ਰੁਪੈ ਦੇਵੇਗੀ, ਓਹੋ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਖਰੀਦ ਲਵੇਗੀ। ਜਾਪਾਨ ਅਤੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਘਰੋਗੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਲੁਟੇਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈ ਹੋਰ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਦਦ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਫੌਜੀ-ਜਰਨੈਲ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰੱਸਤ ਲੋਕ ਚੀਨ ਵਿਚ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਕਿ ਘਰੋਗੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਤੇ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹੀਏ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਲਾਹਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਹ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੁੜੇਗਾ, ਅਤੇ ਏਹ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦਾ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਕੌਮੀ-ਗ਼ਦਰ ਦੇ ਦੋ ਮੁਖ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਨ।

ਨਾਨਕਿੰਗ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਊਮਿਨਿਟਾਂਗ ਦਾ ਨਾਮ ਧਾਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕਿਰਤੀ-ਕਿਰਸਾਣ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਗ਼ਦਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਲਈ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿਚੂ ਹੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਨੌਕਰ ਅਤੇ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ।

-o-

ਚੀਨ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਲਹਿਰ

(ਕਿਰਤੀ ਮਈ 1930)

ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਦ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਰਭਾਵ ਪੌਣ ਲਈ ਚੀਨੀ ਜੰਗੀ ਜਰਨੈਲ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਤੇ ਡਟੇ ਹੋਏ ਹਨ-ਇਕ ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾਜਰ ਲੋਕ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਚੀਨ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਫੌਜਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਘਲੀਆ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਹੈਤਾ ਪੁਚਾਣ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੌਲਾ ਇਹ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਜ਼ੁਲਮੇ ਸਿਤਮ ਤੋੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ 1926-27 ਵਿਚ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਔਂਦਿਆਂ ਹੀ ਖਿੰਡਾ ਪੁੰਡਾ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫੇਰ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਚੋਂ ਪਰਦੇਸੀ ਈਸਾਈ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਏਸ ਸਚਾਈ ਨਾਲ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਅਸਲੋਂ 6 ਵਖ ਵਖ ਉਤਰੀ ਤੇ ਦਖਣੀ ਚੀਨੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ 9 ਵਖ ਵਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਏਨੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿ 30 ਮਈ ਨੂੰ ਜੋ 1925 ਦੇ ਸ਼ੰਘਾਈ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਖਰਾਬੇ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਤਿਓਹਾਰ ਹੈ- ਸੋਵੀਯਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੋਵਯਟ ਕਾਂਗਰਸ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਕ ਕਾਂਗਰਸ ਤਾਂ ਮਤਵਸਤ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦਖਣੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੁਲਕ ਦੀ ਰਾਸੀਅਤ ਤੇ ਇਕ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵਿਥ ਦੋ ਕਾਂਗਰਸਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਕੌਮੀ ਬਹੁਸਮਤੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਊਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਹਨ। "ਕਵਾਂਟਿੰਗ ਟਿੰਗ ਦਾ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਦਖਣੀ ਹਿਸਾ, ਜਜ਼ੀਰਾ ਬਾਟਿਘਨ ਦੇ ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ, ਜੋ ਕਵਾਂਟਿੰਗ ਟਿੰਗ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਲ ਹਨ। ਮਗ਼ਰਬੀ ਚੀਨ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਕਵਾਗਸੀ ਦਾ ਦਖਣੀ-ਪਛਮੀ ਇਲਾਕਾ ਫੌਕੀਨ ਦਾ ਦਖਣ-ਪਛਮੀ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾ ਉਤਰੀ-ਪੂਰਬੀ ਹਿਸਾ ਵਸਤੀ-ਪੂਰਬ ਤੇ ਉਤਰੀ-ਪੂਰਬੀ, ਕਿਆਂਗਸੀ, ਉਤਰ-ਪੂਰਬੀ, ਪਛਮੀ, ਉਤਰ-ਪਛਮੀ, ਉਤਰ-ਪਛਮੀ ਅਤੇ ਵਸਤੀ।" ਇਕ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਚੀਨੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਹੀ

ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਹੈਵਾ ਦੇ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿਸੇ ਤੇ ਸਵੀਯਟ ਦੀ ਤਾਕਤ ਐਨੀ ਕਰੜੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਹੰਕਾਉ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਟੇਂਗਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਦਖਣ ਵਾਲ ਮੇਲਵਰਜ਼, ਸਾਂਨਸੀਖ਼ੁੰਗੇਸ ਵਾਦੀ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਹੰਕਾਉ ਤੋਂ ਆਈ ਚਾਂਗ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਉਦਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਜਰਨੈਲ ਹੋਲਨਿੰਗ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਵਸਤੀ ਹੈਵਾ ਅਤੇ ਹੰਕਾਉ ਤੋਂ 50 ਮੀਲ ਉਤਰ ਵਲ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰੋਜ਼ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਲਾਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਕਿਆਂਗਸੀ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਂਗਸੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 5 ਲਖ ਕਿਸਾਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਸਹਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੜਾਈ ਸਾਂਝੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ, ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਇਕ ਵਰ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਖ ਵਖ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਨ, 50 ਹਜ਼ਾਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੈ। ਕਈ ਫੌਜਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹਰ ਪੰਜਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਪਿਛੇ ਇਕ ਬੰਦੂਕ ਹੈ। ਜੰਗੀ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਵੀ ਅਡੋ ਅਡ ਹਨ। ਸਾਮਾਨ ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਪਾਹੀ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਫੌਜ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫੌਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੰਦੂਕਾਂ, ਕਾਰਤੂਸ, ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਗਨਾਂ ਵੀ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜੰਗੀ ਸਾਮਾਨ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਸਹੈਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਖਣੀ ਚੀਨ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿਚ 1926-27 ਦੀ ਯਾਦ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵੀ ਚੇਤੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਤਬਾਹ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਸਭਾਵਾਂ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ, ਕਿਸਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਫੌਜਾਂ ਸਗੋਂ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੋਵੀਯਟ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰਖਣ ਵਾਲੇ (ਹਿਸਾ ਨਹੀ) ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਗਭਰੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜਥਾ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਏਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਪਾਹੀ ਆਇਰਨ ਸਾਇਡਨ ਤੇ ਹੋਰ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੰਜਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਥ ਛਡ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆਣ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਨਾਨਕਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਭਜਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆਣ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰਖਣ ਕਰਕੇ ਭਜੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਈ ਏਸ ਕਰਕੇ, ਕਿ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੜਾ ਸੀ, ਤੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਘਟ ਸਨ। ਰੋਜ਼ ਹੀ ਵਖ ਵਖ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਉਡਾਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਔਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਵਡੀ ਵਜਾਹ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਜੇਹੇ ਹੀ ਇਕ ਖ਼ਬਰ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿ 1929 ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ 96 ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿ 1929 ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਫੌਕੇਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

ਸਿਪਾਹੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਛੇਕੜ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਫੌਕੇਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਪਿਆ, ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਹਰੇਕ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਮਸਾਇਲ ਚੀਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੂਬਾ ਫੌਕੇਨ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ-ਜਿਦਾਂ ਇਕ ਮੇਗਬਾਨ ਹੈ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਨਕਨ ਤੋਂ ਫੌਂਕੇਨ ਨੂੰ ਘਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਪੈਗੰਡਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਜਿਤਾਂ ਪਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ? ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਸ ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੋਵਯਟ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੇ ਤਾਜਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਵਸਾਇਤ ਤੋਂ ਜੋ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਪੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਰੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੌਂਕੇਨ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਮਾਓ ਚੋਕੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਦੋ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰਖੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਕਈ ਜ਼ਿਲੇ ਤੇ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਅਧਕ ਤੌਰ ਤੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮਰਕਜ਼ ਪ੍ਰੋਪੇਗੰਡਾ ਤੇ ਸੀ। ਫੌਜ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਰੁਪਿਆ, ਪੈਸਾ, ਕਪੜਾ ਤੇ ਖਾਣਾ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤਾਜਰਾਂ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਤਮਾਮ ਕਾਗਜ ਪਤਰ ਸਾੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂਈ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਸਤ ਨਾ ਦੇ ਦੇਣ। ਫੌਂਕੇਨ ਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਥੇ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਹੁਕਮਰਾਨ ਹਨ-ਏਹੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਦ ਲਾਲ ਫੌਜ ਇਕ ਜ਼ਿਲਾ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਥੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮ ਮੀਟਿੰਗ ਸਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ, ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਜੁਗਪਲਟਾਊ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ, ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਵਲ ਦੇ ਅਫਸਰ, ਕਿਉਮਨਟਾਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਦੇਸੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਐਲਾਨੀਆ ਜਮਾਇਤੀ ਜੰਗ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਔਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ, ਕਿਉਮਨਟਾਂਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਅਤੇ ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਬਿਆਨ ਕਰਨ। ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸਲੂਕ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿਚ ਲਿਆਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋਵੀਯਟ ਦੇ ਕੈਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਐਨ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਕੈਮ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕੋਤਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕੈਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਯੂਨੀਅਨ ਅਰਥਾਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਯੂਨੀਅਨ

ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਹਕੂਮਤ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਦਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰੋਪੈਗੰਡਾ ਬਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਲਈ 8 ਘੰਟੇ ਦਿਨ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਲਈ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਲੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਸਾੜ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ, ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਜੋ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਲਾਲ (ਕੌਮੀ) ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸੋਵੀਯਟ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆ ਸਭਾਵਾਂ ਤੇ ਅੰਜਮਨਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਛਿਪ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਔਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸੋਵੀਯਟ ਤੇ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਨਾਨਕਨ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਖ਼ਫਾ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਵੇਰ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਵੀ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਏਸ ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਮਾਰਚ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਨੈਗਸ ਤੇ ਜਾਪਾਨੀ ਗਨਬੋਨ ਨੇ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਾਰਚ 1917 ਨੂੰ ਨੈਗਸ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਮੁੰਦਰੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਚੀਨੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਫ਼ਾਇਰ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਹੋਲਨਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਾਰਚ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਾਈ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਅਪੜੀ ਕਿ ਚਾਰ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਚੀਨ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਕਵਾਰਸ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹਰੇਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸੌ ਬੰਬ ਸੁਟੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਖਤ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਵਾਂਕਸੀ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਓਥੇ ਸੋਵੀਯਟ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਚੀਨ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਣ ਤਾਂ ਇਹੋ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਦੇਸੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਸਦਾ ਹੀ ਖ਼ੂਨ ਖਰਾਬਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੀ, ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਰਵੱਯਾ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਏਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿਨ ਦੂਣੀ ਤੇ ਰਾਤ ਚੌਗੁਣੀ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੰਗੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਜੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਪਰਸਤ ਵੀ ਨਿਝਕ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਗੇ।

30 ਮਈ ਨੂੰ ਸੋਵੀਯਟ ਕਾਂਗਰਸਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਖਬਰ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸੋਵੀਯਟ ਦੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨਾਂ, ਤੀਵੀਆਂ

ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਚੀਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਵਣਗੇ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਥੇ ਸੋਵਿਯਟ ਹਦਾਂ ਦੀ ਰਸਅਤ, ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਜੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਨ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨ, ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਕਿਊਮਨਟਾਂਗ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜੰਗ ਆਰੰਭਣ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਸੂਬਾਦਾਰਾਨਾ ਹੁਣ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਇਕੋ ਚੀਨੀ ਹੁਬ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰੀ ਗਲ ਜੋ ਲਾਲ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਸੋਵੀਯਟਾਂ ਉਚਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਵਾਨਸ 1927 ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਅਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਦਾਗੀ ਦੇ ਰਾਜ਼ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਪਿਠ ਤੇ 1926-27 ਦੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਲਹਿਰ ਆਪ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਤਾਕਤ ਫੜੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਨਕਨ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਚਿਟਾ ਤਸ਼ਦਦ ਯਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 5 ਲਖ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਸੀ।

-o-

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

- Agnes Smedley, Daughter of Earth, University of California Press, 1984.
- " China Fights Back, Red Books, London 1973.
- " Battle Hymns of China, Red Books, London 1973.
- " Correspondence, Cambridge University Press, USA 1989.
- Alan Woods, Marxism and USA, Aakar Books, 2011.
- Archives, The Call, News Paper, www.thecall.com.
- Alfred Roberts, America in Modern Times, Red Pages Publications, NY 2003.
- Harish Puri, Ghadar Movement, National Book Trust, 2012.
- J.R.Mackinnon and S.R. Mackinnon, Agnes Smedley: Life And Times of An American Radical, University of California Press 2009.
- J.P.Haithex, Communism and Nationalism in India, Oxford University Press, 2003.
- Kiran Maitra, Marxism in India, Black Swan Publications, 2009.
- Lenin, Collective Works Moscow.
- N.K.Barooah, CHATTO:Life and Times of An Anti Imperialist Indian in Europe, Oxford University Press, 2006.
- Roy.M.N., Memories, Ajanta Publications Delhi, 1981.
- Ruth Price, The Lives of Agnes Smedley, Oxford University Press, 2005.
- Sweezy P.M., Post Revolutionary Society, The Monthly Review, 2006.
- Teet Grant & Alan Words, Lenin and Trotsky, Aakar Books, 2009.
- Sameron Roy, M.N.Roy: A Political Biography, Black Swan Publications, 2008.
- Tarkunde, V.M., M.N.Roy, National Books Trust, 2003.

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

- ਏ.ਸੀ. ਅਰੋੜਾ, ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ: ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।
- ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2010।
- ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੈਂਸਰਾ, ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਕਮੇਟੀ ਜਲੰਧਰ।
- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਲਹਿਰ , ਨਵਯੁਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ।
- ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪ.) ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ 2006।
- ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਬਿਲਗਾ, ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਣਫੋਲੇ ਵਰਕੇ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਕਮੇਟੀ ਜਲੰਧਰ।
- ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨਕ਼ਲਾਬੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮਾਸਕੋ।
- ਲੈਨਿਨ, ਚੋਣਵੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮਾਸਕੋ।
- ਤਸਕੀਨ, ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ।
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, 1919 ਦਾ ਪੰਜਾਬ, ਨਵਯੁਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ।

ਹਿੰਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

- ਧਰਤੀ ਕੀ ਬੇਟੀ, ਸੰਬਾਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮੇਰਠ, 2006।
- ਮਹਾਨ ਬਹਿਸ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮਾਸਕੋ, 2002।
- ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਬੈਨਰਜੀ, ਦਵੀਤੀਯ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ, ਪੀਪਲਜ਼ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 2011।
- ਵੀ.ਐਮ.ਸੁਰਿਮਾਕੋਵ, ਲੈਨਿਨ ਔਰ ਭਾਰਤ, ਰਾਦੂਗਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ , ਮਾਸਕੋ।

ਐਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ: ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਰੈਡੀਕਲ ਵੀਰਾਂਗਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲੇਖਕਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੁਰਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮਿਸੌਰੀ ਵਿਚ 1892 ਵਿਚ ਜਨਮੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗਹਾਲੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ। ਭਾਰਤੀ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਈ ਤੇ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹੀ। ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਰਮਨੀ ਪੁੱਜੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਵੀਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆਇ' ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਭਿਆਲ ਬਣੀ। ਇਕ ਜੰਗੀ-ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਚੀਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਖ਼ਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਵਾਪਸ ਅਮਰੀਕਾ ਪਰਤੀ ਤੇ 1950 ਵਿਚ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਗਈ। ਕਾਮਰੇਡ ਮਾਓ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੀਨੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ ਕਿਹਾ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਐਗਨਸ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸਦੇ ਸਮਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਝਾਤ ਹੈ। ਬੇਹੱਦ ਰੌਚਕ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਐਗਨਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਛਪੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ।

ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ:- ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਕਵੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਕ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਈ ਹਨੇਰੇ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਕ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ।

-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

5 ਆਬ
Parkashan, Jalandhar

1-2 Desh Bhagat Yadgar Building
G.T. Road, Jalandhar, Punjab, India
Phone : 98140-87063
5aabparkashan@gmail.com
www.5aabparkashan.com

ISBN : 978-93-84306-62-5

₹ 120